

**STIG SAHLIN INFORMANTTINA SUOMEN JA RUOTSIN
VÄLILLÄ VUOSINA 1939-1940**

Anita Lähde

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

Elokuu 2002

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Lähde, Anita Marianne	
Työn nimi Stig Sahlin informanttina Suomen ja Ruotsin välillä vuosina 1939-1940	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Elokuu 2002	Sivumäärä Liitteineen ja lähteineen 83
Tiivistelmä – Abstract <p>Vuosina 1939-1941 Ruotsin Helsingin-lähettiläänä toimi Stig Sahlin. Tämä pro gradu -tutkielma keskittyy hänen ensimmäiseen lähettiläsvuoteensa Helsingissä. Koska Sahlin ei ole jättänyt jälkeensä muistelmia, eikä hänestä ole kirjoitettu elämäkertaa, on tarkoituksena tarkastella Sahlinia hänen lähettiläänroolinsa ja Suomen-kontaktiansa näkökulmasta. Tutkimuksessa kysytään, millainen oli lähettilään tietoverkosto asemamaassaan Suomessa ja miten Sahlin saamaansa tietoa käytti ja työsti.</p> <p>Tutkielma pohjautuu Ruotsin ulkoministeriön arkistomateriaaliin. Sahlinin raportit ja hänen Ruotsista saamansa diplomaattiposti on arkistoitu Ruotsin valtionarkistoon ja lähettilään henkilökohtaiset paperit Ruotsin ulkoministeriön arkistoon. Tietoa Sahlinin lähettiläsjajasta löytyy myös Suomen ulkoministeriön arkistosta ja Kansallisarkistosta. Mielenkiintoisen tutkimuskohteen Sahlinista tekee juuri hänen diplomaattikautensa sijoittuminen talvisodan aikaan. Aikakautta käsittelevää kirjallisuutta löytyy runsaasti, mutta itse Sahlin jää aikaisemmassa tutkimuksessa vähälle huomiolle.</p> <p>Talvisotaa edeltävinä kuukausina Sahlinin tärkein tietolähde oli ulkoministeri Erkko. Sodan puhjettua Sahlin jäi hetkeksi sivuun, mutta oli myöhemmin tiiviisti yhteydessä Erkon manttelin perineeseen Tanneriin. Lisäksi Sahlin keräsi tietoa muiden ulkovaltojen edustajilta ja tiedotusvälineistä. Tutkimus osoittaa, että Sahlin toimi pääasiassa tiedonvälittäjänä ja yhdyshenkilönä Suomen ja Ruotsin ulkoministeriöiden välillä ja että hän itse piti tiedonvälitystä tärkeimpänä tehtävänä. Hän ei suhtautunut tietolähteisiinsä kriittisesti, vaan katsoi tehtäväkseen välittää saamansa tiedon mahdollisimman nopeasti eteenpäin.</p>	
Asiasanat Ruotsi – ulkopolitiikka – diplomatia – talvisota – tiedonvälitys	
Säilytyspaikka Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja -	

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Henkilökuva	1
1.2. Tutkimustehtävä, lähteet ja kirjallisuus	5
1.3. Metodologista pohdiskelua	11
2. Uusi Ruotsin Helsingin-lähettiläs	14
2.1. Sahlin saapuu Suomeen	14
2.2. Sahlin, Sandler ja Erkko	18
2.3. Liian suuret saappaat?	23
3. Talvisodan aattona	27
3.1. Neuvostoliiton neuvottelukutsu	27
3.2. Tiedonvälittäjästä tiedonhaltijaksi	31
3.3. Erkon varassa	36
4. Sahlin ja talvisota	41
4.1. Sota syttyy	41
4.2. Ruotsi ja apu Suomelle	45
4.3. Erkosta Rytiin	50
5. Tie rauhaan	55
5.1. Sahlin jää sivuun	55
5.2. Sahlin ja Tanner	61
5.3. Katkera rauha	66
6. Päätäntö	72

Lähteet

1. Johdanto

1.1. Henkilökuva

Stig Erik Gunnar Sahlin toimi lähes tarkalleen kahden vuoden ajan – maaliskuusta 1939 vuoden 1941 maaliskuuhun – Ruotsin lähettiläänä Helsingissä.¹ Tämän tutkimuksen kohteena on hänen ensimmäinen lähettiläsvuotensa aina virkaanastumisesta kevääseen 1940. Sahlin oli syntynyt 2. elokuuta vuonna 1899 Västra Sallerupin pitäjässä Etelä-Ruotsissa. Hänen sukunsa oli vanhaa pappissukua, jonka juuret ulottuivat aina 1500-luvulle. Stig Sahlinin syntyessä suku oli kuitenkin jo useamman polven ajan toiminut tekstiiliteollisuuden parissa.² Sahlin aloitti koulutiensä kotikuntansa Eslövin ylemmässä yhteiskoulussa 9-vuotiaana ja valmistui samaisesta oppilaitoksesta ylioppilaaksi vuonna 1917. Ylioppilastodistuksessa hänen parhaita aineitaan olivat kansainvälistä uraa enteilevästi kielet sekä kristinusko ja historia. Todistuksen mukaan Sahlinilla oli erinomaisen hyvät tiedot ranskassa, englannissa ja latinassa ja hyvät tiedot saksassa. Lisäksi hän oli osoittanut opintojensa aikana ahkeruutta ja erittäin hyvää käytöstä.³ Suomen kieltä Sahlin ei tiettävästi osannut.

Sahlin aloitti vielä samana syksynä 1917 opinnot Lundin yliopistossa, jossa hän opiskeli kansantaloustiedettä, valtio-oppia ja tilastotiedettä ja hankki itselleen kahdessa vuodessa filosofian kandidaatin paperit. Kesän 1919 Sahlin työskenteli harjoittelijana Ruotsin pääkonsulinvirastossa Lontoossa. Paikan saamisessa lienee auttanut Lontoon pääkonsulina vuodesta 1918 vuoteen 1943 toiminut Emil Sahlin, joka oli Stig Sahlinin setä.⁴ Syksyllä Sahlin jatkoi opintojaan Lundissa. Pääaineena oli edelleen kansantaloustiede ja opintojen painopiste kan-

---

¹ Suomen diplomaattiset suhteet ulkovaltoihin 1918-1990 1991, 63.

² UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Bil. 1., Stig Erik Gunnar Sahlin; Svenska män och kvinnor 1949, 467-468.

³ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Bil. 2., Betyg över undergången studentexamen å latingymnasium.

⁴ Svensk uppslagsbok 1957, 22.

sainvälisessä kauppaja- ja rahapolitiikassa. Seuraavina vuosina hän oleskeli opiskelutarkoituksessa Kööpenhaminassa, Pariisissa ja Genevessä.⁵

Filosofian liseniaatin tutkinto keväällä 1922 ei ollut Sahlinin opinnoille lopullinen päätepiste. Hän hankki vielä samana kesänä lisää kansainvälistä kokemusta oleskelemalla Englannissa ja Brysselissä ja kirjoittautui syksyllä sisään Lundin yliopistoon oikeustieteelliseen tiedekuntaan. Hän vieraili myös uutta tutkintoa suorittaessaan tiheästi ulkomailla.⁶ Sahlinille lienee jo varsin nuorena selvinnyt, että hän halusi luoda itselleen kansainvälisen uran setänsä esimerkin mukaisesti. Oikeustieteen opinnot täydensivät hyvin tutkintosalkkua, joka oli tyypillinen sen ajan virkamiehille. Lisäksi ulkoministeriön palvelukseen pääsyn edellytyksenä oli ainakin kuusi kuukautta kestävä harjoittelu jossakin kansainvälisiin tehtäviin keskittyvässä organisaatiossa.⁷

Sahlin valmistui oikeustieteen kandidaatiksi keväällä 1925 ja pääsi jo samana vuonna ulkoministeriön palvelukseen. Tällöin hän oli vasta 26-vuotias. Vuosina 1926-1930 Sahlin toimi attaseana Berliinissä, Moskovassa, Leningradissa ja Bernissä. Tämän jälkeen hänen urakehityksensä oli nopeaa. Vuonna 1931 Sahlinista tuli Ruotsin ulkoasianministeriön toinen sihteeri ja vain kahden vuoden kuluttua tästä ensimmäinen sihteeri. Vuonna 1934 hänet nimitettiin osastopäälliköksi ja seuraavana vuonna ulkoasiainneuvokseksi ja ulkoasiainministeriön kauppaosaston päälliköksi. Tätä tehtävää hän hoiti aina vuoteen 1939 saakka.⁸

Sahlinin mielenkiinnon suuntautuminen kaupallisiin aineisiin oli nähtävissä hänen ainevalinnoistaan heti opintojen alusta asti. Filosofian liseniaatin tutkielmassaan Sahlin käsitteli Ruotsin ja Iso-Britannian kauppasuhteita ensimmä-

⁵ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Bil. 1., Stig Erik Gunnar Sahlin.

⁶ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Bil. 1., Stig Erik Gunnar Sahlin.

⁷ Henriksson 1940, 218.

⁸ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Utdrag ur tjänstematrikel; UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Helsingin Sanomat 24.3.1939: Ruotsin uusi Helsingin-lähettiläs; Svenska män och kvinnor 1949, 468-469.

mäisen maailmansodan aikana.⁹ Kiinnostus kaupallisiin aineisiin lienee ainakin osittain peräsin tehtaanomistaja isältä Johan Sahlinilta. Voidaan olettaa, että Sahlin oli lapsesta asti seurannut vierestä suvun omistaman vaatetehtaan toimintaa. Sahlin ei kuitenkaan isänsä kuoltua siirtynyt perheyrittäjien johtoon, vaan sen teki hänen lääketieteen saralla kunnostautunut nuorempi veljensä Bo Sahlin. Vuonna 1936, jolloin Johan Sahlin kuoli, Stig Sahlinilla oli jo takanaan selkeän nousujohteinen ura Ruotsin ulkoministeriössä, jonka keskenjättäminen tuskin tuli kysymykseen.¹⁰

Ruotsin ulkoministeriössä Sahlinin kansainvälinen kokemus, neuvottelutaidot ja tietotaito talouden ja kauppapolitiikan alalta toivat mukanaan runsaasti kansainvälisiä työtehtäviä. Sahlin toimi Ruotsin edustajana erilaisissa selvitystehtävissä, komissioissa ja kauppapoliittisissa neuvotteluissa. Näistä mainittakoon mm. toiminta Italian ja Venezuelan välisen välitystuomioistuimen¹¹ sihteerinä vuosina 1929-1930, toiminta Kansainliiton tutkimuskomission sihteerinä Palestiinassa vuonna 1930 ja toiminta kansliapäällikkönä Ådalenin komissiossa¹² vuonna 1931. Seuraavina vuosina Sahlin toimi sihteerinä erilaisissa kauppapoliittisissa neuvotteluissa. Hän oli Ruotsin edustaja myös vuosina 1936-1938 Puolan, Tanskan, Siamin, Hollannin, Saksan ja lähettiläsaikanaan vuonna 1940 Suomen kanssa käydyissä kauppapoliittisissa neuvotteluissa. Vuonna 1937 Sahlin oli valtuusmiehenä Oslo-valtioiden¹³ konferenssissa Haagissa ja Brysselissä ja vuonna 1938 Kööpenhaminassa. Lisäksi hän oli vuonna 1938 puheenjohtajana vienninjärjestelykomiteassa.¹⁴

⁹ ”Studier rörande Sveriges handelsförbindelser med Storbritannien under kriget 1914-1918”. UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Bil. 1., Stig Erik Gunnar Sahlin.

¹⁰ Svenska män och kvinnor 1949, 467-469.

¹¹ Välitystuomioistuimen tarkoituksena oli ratkoa maiden välisiä kauppapoliittisia ongelmia.

¹² Vuonna 1931 Lundessa Ådalenissa puhjenneen verisen lakon ja mellakoinnin syitä ja seuraamuksia ruodittiin valtiopäivillä ja aina oikeusistuimessa asti. Katso esim. Möller 1990, 236-238.

¹³ Oslo-valtioilla tarkoitetaan vuonna 1930 Oslon sopimuksen taloudellisesta lähentymisestä solmineita maita. Suomi liittyi mukaan 1933. Alkuperäinen sopimus purettiin vuonna 1937. Samana vuonna Haagissa kirjoitettu uusi sopimus johti yhteistyöhön myös ulkopoliittikan saralla. Yhteistyö päättyi toisen maailmansodan aikana.

¹⁴ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Stockholms Tidning 3.3.1937: Dagens profil; UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Helsingin Sanomat 24.3.1939: Ruotsin uusi Helsingin lähettiläs; Svenska män och kvinnor 1949, 468-469.

Sahlinin siihenastisen uran merkittävin käänne oli nimitys vajaa kaksi viikkoa aiemmin äkillisesti kuolleen Helsingin-lähettilään Carl von Heidenstamin seuraajaksi 24. maaliskuuta vuonna 1939. Suomeen Sahlin saapui vain muutamaa päivää myöhemmin valmiina astumaan virkaansa heti seuraavana päivänä. Sahlinin aiemmat kokemukset yhteistyöstä suomalaisten kanssa olivat pääasiassa kauppapolitiikan alalta. Sahlin itse katsoi näiden kokemusten toimivan hyvänä pohjana lähettiläskaudelleen. Ensimmäisessä lehtihaastattelussaan Sahlin painotti pohjoismaisen yhteistyön merkitystä ja Suomen ja Ruotsin hyviä ja luottamuksellisia suhteita. Hän korosti olevansa edeltäjänsä tavoin lämmin Suomen ystävä.¹⁵ Lehdistölle annetuissa haastatteluissa puhui luonnollisestikin diplomaatti Sahlin, eikä niitä voida pitää puhtaina ilmauksina hänen omista näkemyksistään, mutta Sahlinin lähettiläskaudesta tuntuu - ainakin päällisin puolin - jääneen positiivinen kuva. Myöhemmin hänelle sekä hänen vaimolleen myönnettiin Suomen valkoisen ruusun suurrusti.¹⁶

Sahlin toimi Ruotsin Helsingin-lähettiläänä aina vuoden 1941 maaliskuuhun, jolloin hän siirtyi Ruotsin kauppakomission puheenjohtajaksi ja sai samalla hoidettavakseen kauppakollegion pääjohtajan tehtävät. Poislähtevä Sahlin kertoi lehtihaastattelussa jäävänsä kaipaamaan Suomea ja suomalaisia, mutta odottavansa innolla uutta toimeksiantoaan - siirtyihän hän takaisin omimalle alalleen. Toisen maailmansodan aikaisessa Ruotsissa kauppapoliittiset kysymykset olivat varsin merkittävässä asemassa ja Sahlinin koulutuksen ja kokemuksen¹⁷ huomioon ottaen voidaan olettaa, että hänet valittiin toimeen vasten. Myös Rouva Sahlin kertoi kiintyneensä näinä kahtena vuotena suuresti Suomeen ja tulevansa kaipaamaan Suomea ja ystäväverkostoansa, ehkä jopa miestänsä enemmän, sillä tätä odotti kotimaassa uusi, mieluisa työtehtävä. Rouva Sahlin oli toiminut miehensä lähettiläskauden aikana aktiivisesti Helsingissä

¹⁵ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Uusi Suomi 27.3.1939: Pohjoismaisen yhteistyön pysyttävä valtioittemme ulkopoliittikan pääsuuntana.

¹⁶ UM, Ryhmä 49, Osasto C, Suomalaiset kunniamerkit ja arvonimet.

¹⁷ Mm. Carlgren kirjoittaa Sahlinin olleen ”tunnettu kauppapolitiikan asiantuntija”. Carlgren 1991, 94.

asuvien ruotsinmaalaisten naisten ompeluseurassa, joka hänen aloitteestaan mm. keräsi ja toimitti talvisodan kuukausina suomalaisille lapsille vaatteita.¹⁸

Elämänsä loppuaikoina paljon sairastellut Sahlin kuoli 11. kesäkuuta vuonna 1963 vain vajaata kahta kuukautta ennen 64-vuotispäiväänsä. Viimeiset vuotensa hän työskenteli Ruotsin lähettiläänä Kööpenhaminassa. Hänen yksityiselämästään ei juurikaan kerrota, joskin tiedetään, että hän meni vuonna 1927 naimisiin Kerstin Hildebrandin kanssa ja että heille syntyi kaksi lasta, Märta ja Jan.¹⁹ Muistelmien ja elämänkerran puuttumisen vuoksi avainasemassa Sahlinin luonnetta valotettaessa ovat hänen aikalaisensa ja työtoverinsa. Ruotsalainen aikalaisministeri Gunnar Hägglöf kirjoittaa pikkutarkan Sahlinin rakastaneen byrokraattisia muotoiluja. Hän toteaa myös Sahlinin olleen jo nuorena taitavan virkamiehen perikuva.²⁰ Teokset, joissa on mainintoja Sahlinin luonteesta, antavat kuvan hienotunteisesta ja hallitusta, mutta melko varautuneesta henkilöstä. Sahlinin henkilöön liitetään usein sellaisia ominaisuuksia kuin tehokkuus, esimerkillisyys ja perusteellisuus. Näiden ominaisuuksien ohella Sahlin osasi kuitenkin olla myös huumorintajuinen ja hyvä seuramies.²¹

1.2. Tutkimustehtävä, lähteet ja kirjallisuus

Tämä pro gradu -tutkielma keskittyy Sahlinin toimintaan Suomessa vuosina 1939-1940. Tutkimuksen lähtökohdaksi on valittu Sahlinin lähettiläänrooli ja verkosto asemamaassaan Suomessa: Mistä lähettiläs hankki tietonsa ja keiden kanssa hän oli tekemisissä? Aikarajauksen sisällä tutkimuksesta voidaan nostaa esiin kaksi suurempaa kokonaisuutta, jotka ovat talvisotaa edeltävä aika ja tal-

¹⁸ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1, Utdrag ur tjänstematrikel; UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Helsingin sanomat 28.3.1941: Me tulemme kaipaamaan Suomea.

¹⁹ UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1962~11/6 63/2, Stig Sahlin in memoriam; KA, Valpo II, Kansio 95, Diplomatia, Ruotsin edustus Suomessa; Svenska män och kvinnor 1949, 469.

²⁰ Hägglöf 1972, 94, 189, 200.

²¹ Sahlinin hautajaisissa pidettyihin muistopuheisiin on luonnollisesti suhtauduttava lähdekriittisesti. Niitä on käytetty apuna siinä määrin, kun ne tukevat ja laajentavat muista lähteistä muodostettua käsitystä. UD, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1962~11/6 63/2, Stig Sahlin in memoriam, Bitr. Kabinetssekreteraren Hubert de Besches minnesord över Stig Sahlin den 18 juni 1963, Ambassadör Stig Sahlin in memoriam.

visodan kuukaudet ja tarkastella Sahlinin lähettiläänroolia erilaisista näkökulmista. Miten sodan puhkeaminen vaikutti Sahlinin asemaan? Muuttuiko Sahlinin toimenkuva talvisodan aikana?

Sahlin ei ole jättänyt jälkeensä muistelmia, eikä hänestä ole kirjoitettu elämäkertaa, joten kuva hänen toiminnastaan pitää rakentaa pala palalta käytössä olevan lähdemateriaalin avulla. Henkilökuvan rakennustyössä tärkeässä asemassa ovat hänen henkilökohtaisia papereitaan sisältävät kansiot Ruotsin ulkoministeriön arkistossa (UD) Tukholmassa. Pieniä tiedon sirpaleita löytyy myös Suomen ulkoministeriön arkistosta (UM) ja Kansallisarkistosta (KA). Varsinainen tutkimusosa perustuu Sahlinin lähettiläskauden raportteihin, jotka on arkistoitu Ruotsin valtionarkistoon (RA) Tukholmaan. Tämä Ruotsin ulkoministeriön arkistokokoelma sisältää myös muissa maissa toimineiden ruotsalaisdiplomaattien Suomea koskevat raportit sekä Sahlinille Tukholmasta Helsinkiin lähetetyt ohjeet ja diplomaattipostin.

Tutkimuksen päämetodina on Sahlinin raporttien systemaattinen läpikäyminen ja niiden sisällön kvalitatiivinen analysointi. Raporteista nostetaan esiin Sahlinin Suomen-kytkökset, ne henkilöt ja tahot, joiden kanssa lähettiläs oli tekemisissä ja joilta hän sai tietonsa sekä ne asiat ja tapahtumat, joihin hän kiinnitti Suomessa ollessaan huomiota. Mikä oli Sahlinin näkemys Suomen tilanteesta? Mitä ulkovallan lähettiläälle yleensä uskottiin? Millaisia havaintoja lähettiläs itse teki? Sahlinin poissaolojen, kun hän kävi Ruotsin ulkoministeriössä kysymässä neuvoa tai hakemassa ohjeita sekä lähettilään lomien tai sairastapausten aikana Helsingin lähetystön raportoinnista vastasi lähetystöneuvos Wijkman. Hänen raporttejaan ei ole käyty systemaattisesti läpi, vaikka lähetystön raportointi katkeaaakin näin aina välillä viikoksi pariiksi.

Varovaiseksi luonnehdittua Sahlinia ei ole pidetty yhtä aktiivisena ja monipuolisena raporttoijana kuin hänen edeltäjänsä Carl von Heidenstamia.²² Sahlin ei myöskään ole tunnettu värikkäistä lausunnoistaan tai kriittisistä rapor-

---

²² Wahlbäck 1968, 475.

teistaan kuten hänen seuraajansa Karl Ivan Westman, jonka pesti Helsingissä kesti vain puolitoista vuotta. Westman suhtautui hyvin kriittisesti Suomen ja Saksan yhteistyöhön ja hänet siirrettiin pois suomalaisten pyynnöstä.²³ Sahlinin lähettiläsajasta tuntuu päinvastoin jääneen melko väritön kuva. Sahlinin diplomaattikauden sijoittuminen juuri talvisodan aikaan tekee hänestä kuitenkin Suomen historian näkökulmasta mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Vaikka Sahlin ei olisikaan ollut yhtä aktiivinen kuin edeltäjänsä, muodostivat hänen raporttinsa pääosan läpikäymäni arkiston sisällöstä. Suomen läheisyys ja painoarvo Ruotsin politiikassa näkyi siis myös raporttien määrässä, joskin talvisodan syttyä diplomaattiposti muistakin lähetystöistä lisääntyi huomattavasti.

Toisesta maailmansodasta on kirjoitettu paljon sekä Suomessa että Ruotsissa. Talvisota, sen taustat, syyt ja seuraukset ovat jatkosodan ohella suomalaisen historian tutkimuksen tarkimmin läpikäymä alueita. Itse Sahlin jää kuitenkin sekä aiemmassa tutkimuksessa että ajan muistelma- ja elämäkertateoksissa verrattain vaatimattomaan rooliin. Sahlinin ainoa kirjallinen tuotos, artikkeli²⁴ teoksessa *Havanna-konferensen och dess resultat* ei ajallisesti liity tähän tutkimukseen. Hänen sukunsa on myös ollut kirjallisesti tuottelias, mutta sukuhistoriaa tai muuta juuri Stig Sahlinin elämää valaisevaa teosta ei kirjallisuuden joukosta ole löytynyt.

Muistelmien puuttuessa ei ole mahdollista, eikä edes tarkoituksenmukaista, yrittää paneutua siihen, mitä Sahlin diplomaatinroolinsa takana todella ajatteli, vaan tarkastella Sahlinia nimenomaan poliittisena toimijana. Sahlinin raporttien ja hänen Ruotsin ulkoministeriöstä saamiensa ohjeiden avulla pyritään vastaamaan myös siihen, kuinka itsenäisesti Sahlin saattoi toimia suhteessaan Ruotsin ulkoministeriöön? Oliko hän aktiivinen toimija, joka teki aloitteita ja ajan hermolla olevia havaintoja vaiko lähinnä tiedonvälittäjä Suomen ja Ruotsin ulkoministeriöiden välillä? Millainen oli hänen asemansa Suomen ja Ruot-

²³ Carlgren 1991, 93-103.

²⁴ Havanna-konferensen och stadgan för internationella handelsorganisationen teoksessa Havanna-konferensen och dess resultat 1948.

sin välisten suhteiden henkilöhierarkiassa? Ohittiko Suomen johto Sahlinin ja otti suoraan yhteyttä Ruotsiin jos kyseessä oli kiireellinen tai esimerkiksi hyvin arkaluonteinen asia?

Vaikka mitään nimenomaan Stig Sahlinin näkemyksiin ja toimintaan keskittyvää tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty, löytyy aihetta sivuavaa tutkimuskirjallisuutta runsaasti. Tosin Sahlinin osuus jää monissa teoksissa valitettavan ohueksi. Niissä teoksissa, joissa hänet mainitaan, mainitaan hänet nimeltä Ruotsin Helsingin-lähettiläänä, mutta hänen näkemyksiänsä ja toimintaansa Helsingissä, hänen luonteestaan puhumattakaan, ei kuvata sen tarkemmin. Tutkimuskirjallisuudesta ja Sahlinin raporteista löytyy kuitenkin yhtymäkoh-
tia, joiden avulla aikaisempi tutkimus voidaan sitoa osaksi tätä työtä.

Tärkeässä asemassa aikakauden yleistä poliittista kehystä ja kansainvälistä tilannetta käsiteltäessä on Max Jakobsonin teos *Diplomaattien talvisota*. Jakobson valottaa hyvin Suomen diplomaattista ja poliittista kenttää, joskin on otettava huomioon, että teoksen ensimmäinen painos ilmestyi jo vuonna 1955. Samankaltainen yleistä poliittista tilannetta luotaava teos on Jukka Nevakiven *Apu jota ei annettu*. Nevakivi keskittyy teoksessaan länsivaltojen Suomen politiikkaan ja länsivaltojen suunnittelemaan Suomen-apuun, jossa Ruotsin osuus oli, kuten tunnettua, varsin keskeinen. Teos on uudistettu versio Nevakiven aiemmin ilmestyneestä *Apu jota ei pyydetty* -teoksesta. Uudempaa tutkimusta edustaa puolestaan Hannu Rautkallion *Talvisodan Erkko ja amerikkalaiset yhteydet*. Maininnan arvoisia ovat myös Juhani Suomen teos *Talvisodan tausta* ja Mauno Jokipiin *Jatkosodan synty*, joka tosin rajautuu jo pitkälti tutkimuksen ulkopuolelle. Suomen ulkopoliittista tilannetta ja poliittisia ratkaisuja ei luonnollisesti-
kaan voida tarkastella erillään Neuvostoliiton tai Saksan tilanteesta.

On huomionarvoista, että Suomelle niinkin läheisen maan kuin Ruotsin lähettiläs jää aiemassa tutkimuksessa, jopa *Diplomaattien talvisodaksi* nimetyssä teoksessa, pimentoon. Yhtenä selityksenä voi olla jo aiemmin mainittu varautuneisuus. Sahlin ei ole ollut yhtä aktiivinen ja tarkkanäköinen raportoija kuin hänen

edeltäjänsä von Heidenstam tai yhtä värikäs kuin hänen seuraajansa Westman. Sahlin ei myöskään todennäköisesti ole tuntenut Suomen oloja yhtä hyvin kuin Suomen asiantuntijana pidetty von Heidenstam saati ennättänyt kahdessa vuodessa luoda Suomeen yhtä laajaa ystäväverkostoa kuin hänen kahdeksan vuotta Suomessa lähettiläänä toiminut edeltäjänsä.²⁵ Talvisodan syttyessä Sahlin oli työskennellyt Suomessa vain n. 8 kuukautta. Edelleen on selvää, että Suomen ulkoministeriön edustajat ovat voineet ottaa suoraan yhteyttä Ruotsin ulkoministeriöön tai halutessaan matkustaa lahden toiselle puolelle ja toisinpäin, jolloin Sahlin on jäänyt sivuun ulkopoliittikan polttopisteestä.²⁶ Vaikka Sahlinin vaatimattomaan rooliin aiemmassa tutkimuksessa voidaan löytää mahdollisia selityksiä, on kuitenkin kysymyksiä herättävää, miksi Ruotsin lähettiläs talvisodan ja jatkosodan Suomessa jää näinkin vähälle huomiolle. Asetelma tarjoaa oivan mahdollisuuden tutkimukselle.

Ruotsalaista tutkimusta esiteltäessä nousee väistämättä esiin Wilhelm Carlgrenin vuonna 1973 ilmestynyt teos *Svensk utrikespolitik 1939-1945*. Ilmestymisvuodestaan huolimatta tämä massiivinen ja pikkutarkka teos on edelleen kattavin tutkimus Ruotsin toisen maailmansodan aikaisesta ulkopoliitikasta. Tuotteliaalta Carlgreniltä löytyy muiden teosten ohella myös Sahlinin seurajasta kertova artikkeli Karl Ivan Westman Ruotsin lähettiläänä Helsingissä 1941-1942. Edelleen voidaan mainita Krister Wahlbäckin teos *Veljeys veitsenterällä*. Lisäksi Wahlbäck on julkaissut useita Suomen ja Ruotsin talvisodan aikaisia suhteita käsitteleviä artikkeleja. Ruotsissa 1960-luvun lopulla käynnistetyn tutkimusprojektin, Ruotsi toisen maailmansodan aikana, seurauksena syntyneet Alf Johanssonin *Finlands sak* ja Leif Björkmanin *Sverige inför Operation Barbarossa* keskittyvät myös Suomen ja Ruotsin välisiin suhteisiin - Johansson talvisodan vuosiin ja Björkman lähinnä jatkosotaan ja siihen johtaneeseen kehitykseen, joka tosin rajautuu myös osin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

²⁵ Wahlbäck 1968, 475; von Blücher 1950, 148; Suomen diplomaattiset suhteet ulkovaltoihin 1918-1990 1991, 63.

²⁶ Carlgren 1973, 36, 55. Katso myös Wahlbäck 1968, 438-439.

Sahlin on Carlgrenin teoksen *Svensk utrikespolitik 1939-1945* Suomen suhteita käsittelevissä osissa selvästi suuremmassa roolissa kuin suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa. Myös Wahlbäck käyttää lähteenään Sahlinin raportteja, vaikka katsookin niiden olevan tietosisällöltään von Heidenstamin raportteja suppeampia. Erityisesti Carlgrenin teos antaa viitteitä siihen, että Sahlin on juuri Suomessa tehdyssä tutkimuksessa jäänyt vähemmälle huomiolle. Vaikka pitävien johtopäätösten teko ilman suurempaa otosta onkin mahdotonta, on johdonmukaista, että Ruotsin ulkoministeriössä pitkän uran tehnyt Sahlin on ollut Ruotsissa tunnetumpi kuin Suomessa.

Aikakautta käsittelevissä muistelmissa Sahlin sen sijaan saa yleensä enemmän huomiota, joskin muistelmateoksiin yleensä tulee suhtautua tietyllä varauksella. Suomalaisissa muistelmissa ja elämänkerroissa talvisodan aikaa on usein tarkasteltu sinivalkoisin silmin. Mitään syvemmälle Sahlinin toimintaan puretuvaa teosta ei näidenkään joukosta silti löydy. Suomalaisesta muistelmatuotannosta kyseeseen tulevat ainakin diplomaatti G. A. Gripenbergin *En beskikningschefs minnen*, Juho Niukkasen *Talvisodan puolustusministeri kertoo*, Juho Kusti Paasikiven *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939-1941* ja Väinö Tannerin *Olin ulkoministerinä talvisodan aikana* sekä Suomen ulkoasiainministeriön poliittisen osaston päällikkönä toimineen Aaro Pakaslahden *Talvisodan poliittinen näytelmä*. Elämänkerroista voidaan mainita Jaakko Paavolaisen *Väinö Tanner, patriootti*, Tuomo Polvisen *J. K. Paasikivi, valtiomiehen elämäntyö* 3 ja Stig Jägerskiöldin Mannerheimista kertova *Talvisodan ylipäällikkö*.

Ruotsalaisista muistelmateoksista keskeisiä ovat aikalaisministeri Gunnar Hägglöfin teokset *Samtida vittne*, *Möte med Europa* ja *Det kringrända Sverige*. Muita mahdollisia teoksia ovat diplomaatti Vilhelm Assarssonin *I Stalins skugga* ja kabinettisihteeri Erik Bohemanin *På vakt*. Edelleen kyseeseen tulevat ainakin pääministeri Per Albin Hanssonin kirjoittamat ja hänestä kirjoitetut teokset samoin kuin esimerkiksi ulkoministeri Christian Güntheriä käsittelevät teokset. Myös Güntherin edeltäjästä Rickard Sandlerista löytyy painettua kirjallisuutta. Suomalaisen ja ruotsalaisten muistelmateoksien lisäksi mukaan voidaan las-

kea ainakin Saksan Helsingin-aikalaislähettilään Wipert von Blücherin teos *Ödesdigra år*.

1.3. Metodologista pohdiskelua

Aiheensa puolesta tämä pro gradu -työ voidaan laskea kuuluvaksi poliittisen historian tutkimuskenttään, onhan tutkimuskohteena diplomaatti Stig Sahlin. Sahlinin toiminta Ruotsin Helsingin lähettiläänä on kytkettävä aikakauden yleiseen poliittiseen kehykseen ja kansainväliseen tilanteeseen sekä selvitettävä, miten ulkoministeriöt ja lähetystöt toimivat ja millaisia olivat ajan diplomaattiset käytänteet. Poliittisen historian tarkastelutapa, sellaisena kuin sen vanhan koulukunnan mukaan ymmärretään, ei kuitenkaan yksinään riitä valaisemaan Sahlinin toimintakenttää, vaan tutkimuksessa on sovellettava myös henkilö-, tapahtuma- ja sosiaalhistorian lähestymistapoja.²⁷

Henkilöhistorialla on aina ollut tärkeä asema historiantutkimuksessa. Suurien ja pientenkin päätösten takaa löytyy ajatteleva ja toimiva ihminen. Osaelämänerroissa ja tässä tapauksessa näkökulmaksi valitussa poikkileikkauksessa tutkimus keskittyy johonkin tutkimuskohteen elämänvaiheeseen. Erityisesti tällainen ratkaisu tulee kyseeseen silloin, kun tutkimuksen aikarajaus on perusteltu ja historiantutkimuksen näkökulmasta mielekäs. Tutkimuksen rajaaminen vain yhteen vuoteen tutkimuskohteen elämästä ei tosin aukottomasti täytä osaelämänerrojen kriteerejä.²⁸ Tutkimuksen tarkoituksena ei siten edes ole keskittyä Sahliniin yksityishenkilönä, vaan pyrkiä tuomaan esiin se verkosto, josta Ruotsin lähettiläs liikkui ja josta hankki tietonsa. Jo vuosi Sahlinin diplomaattikaudesta riittää antamaan kuvan hänen toiminnastaan Helsingissä. Muistelmiensa ja Sahlinia käsittelevän tutkimuksen puuttuminen rajaa mahdollisuuksia, mutta ei estä perusteltujen päätelmien tekoa. Osin Sahlinin tekee mielenkiintoiseksi juuri se, että hän jää aiemmassa tutkimuksessa niin vähälle huomiolle.

²⁷ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 46, 51, 163-164.

²⁸ Kostiainen 1994, 17-18; Soikkanen 1994, 60-62.

Tarkoituksena ei kuitenkaan ole yrittää luoda yleispätevää diplomaatin mallia, saati väittää, että sellainen olisi mahdollista. Ei ole yhdentekevää, kuka tutkimuskohteeksi on valittu. Tutkimuskohdetta tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti sellaiset seikat, kuten koulutus ja tausta mukaan lukien. Sahlin on luonnollisestikin tehnyt Suomen tilanteesta – tietämyksensä ja arvostelukykynsä pohjalta – omat johtopäätöksensä. Hänen tapauksessaan etuna on ollut Ruotsin ja Suomen yhtenevä kulttuuritausta ja samankaltainen yhteiskuntarakenne sekä se olennainen seikka, että Sahlin saattoi kommunikoida omalla äidinkielellään ja saada käsiinsä esimerkiksi ruotsinkielisiä sanomalehtiä.²⁹

Sahlinin valintaa tutkimuksen kohteeksi voidaan perustella paitsi ajankohdan merkityksellisyydellä, myös sillä, että hän oli nimenomaan Ruotsin edustaja. Hän oli Suomelle poliittisesti, maantieteellisesti ja historiallisesti läheisen maan edustaja aikana, joka oli Suomelle poikkeuksellisen vaikea ja jolloin maiden välinen kanssakäyminen oli erityisen vilkasta. Koska aikakauden tapahtumahistoria on pitkälti kartoitettu, on tutkimuksen päähuomio kiinnitetty Sahlinin lähettilään rooliin ja Suomen kontakteihin. Kaikessa historiantutkimuksessa on kuitenkin aina mukana myös tapahtumahistoriallinen aspekti. Näin ollen Sahlinin toiminta on kytkettävä hänen omaan aikaansa. Renvall korostaa, ettei kukaan toimi erillään oman aikakautensa muista ihmisistä tai tapahtumista. Tapahtumahistoria luo tutkimukselle kehyksen.³⁰

Sosiaalhistoriassa yksilöä tarkastellaan erilaisten ryhmien ja yhteisöjen jäsenenä. Sosiaalhistorian näkemyksen mukaan jokaisella yksilöllä on elämänsä aikana useita rinnakkaisia sosiaalisia rooleja.³¹ Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan Sahlinin rooliin diplomaattina ja Ruotsin virallisena edustajana. Diplomaatinrooli ja Sahlinin Ruotsin ulkoministeriöstä saamat toimintaohjeet ovat persoonan ohella luoneet lähettiläälle käytösmallin erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Sahlinin toimintaohjeet eivät kuitenkaan voi olla tutkimuksen pää-

²⁹ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 57.

³⁰ Renvall 1983, 249.

³¹ Tommila & Roiha 1976, 4-6; Haapala 1989, 19, 24, 99.

ongelmana, koska lähteistä ei käy ilmi, millaisia ohjeita lähettiläs on Ruotsissa käydessään saanut tai millaisia keskusteluja hän on Ruotsin ulkoministeriön edustajien kanssa käynyt.

Tutkimus on lähteiden muodostama kokonaisuus, palapeli, joka kootaan pala palalta yhteen, jos kohta kaikessa historiantutkimuksessa on aina mukana myös tulkinnallinen aspekti. Lähettiläsraportteja analysoitaessa on huomioitava, millaisessa tilanteessa kirjoitus syntyi, kenelle se oli suunnattu ja mikä oli sen tarkoitus. Ruotsalaisen historiantutkija Wahlbäckin mukaan Sahlinin raportointi oli jokseenkin varovaista ja sovinnasta.³² Raporttien virallinen sävy vaikeuttaa luonnollisesti Sahlinin omien näkemysten esiin nostamista. Tällöin rivien välistä lukemisen ja tulkinnan osuus korostuu entisestään. On pyrittävä erottamaan, mitä lähteissä on painotettu ja mitä asiakirjasta mahdollisesti puuttuu. Jokin poikkeama Sahlinin rutiineissa, jokin huomion herättävä asia tai sinänsä merkityksettömältä tuntuva seikka voi tarjota tutkimukselle uusia näkökulmia.³³

Metodologisen pohdinnan lopuksi on vielä tarpeen kiinnittää laajemmin huomiota Sahlinin tietoverkoston ja itse tiedon ongelmaan. Mistä lähettiläs hankki tietonsa ja miten hän sitä käytti ja työsti? Vaikka tutkimuksen tarkoituksena ei ole jälkiviisaasti analysoida sitä, mikä meni vikaan, voidaan tässä tapauksessa asiallisesti tarkastella, kuinka oikeaan osunut lähettilään näkemys kulloinkin oli. Tekikö hän ajan hermolla olevia päätelmiä vai oliko hän muiden vietävissä? Osasiko hän käsitellä tietoa, kiinnittyä olennaiseen, nähdä pintaa syvemmälle, erottaa huhupuheen ja keskeisen tiedon?³⁴ Ulkomailla toimivien diplomaattien perinteisiä tietolähteitä olivat paikalliset sanomalehdet. Spekulaatiolle altis sanomalehdistö ei luonnollisestikaan ollut kaikkein luotettavin tietolähde, mutta kertoi lähettiläälle, mitkä asiat olivat asemamaassa pinnalla. Lisäksi sensuuri rajoitti Suomessa lehdistön vapautta sodan aikana.³⁵ Tiedon keruun suhteen

³² Wahlbäck 1968, 475.

³³ Peltonen 1996, 10, 12, 21; Ginzburg 1996, 22-23, 177.

³⁴ Katso esim. Brown & Duguid 2000, 4-5, 13, 16, 51, 56, 219.

³⁵ Julkunen 1975, 24, 39.

lähettiläillä ei ollut varsinaista työaikaa, vaan diplomaatti sai olla koko ajan hereillä. Kaikkein arvokkain tieto saatiin luonnollisesti asemamaan virallisilta edustajilta. Yleisesti ottaen tiedon luotettavuuteen vaikutti suuresti se, millaisesta lähteestä tieto oli saatu.³⁶ Muiden ulkovaltojen lähettiläiden näkemyksiin tuli esimerkiksi suhtautua tietyllä varauksella, sillä nämä pyrkivät usein ajamaan oman maansa etua ja tulkitsivat tapahtumia tästä vinkkelistä. Sama koski luonnollisesti myös suomalaisia.³⁷

2. Uusi Ruotsin Helsingin-lähettiläs

2.1. Sahlin saapuu Suomeen

Kun Sahlin maaliskuussa 1939 peri von Heidenstamin manttelin, tuli hänestä Suomen erikoislähettiläs ja täysivaltainen ministeri. Vain muutaman viikon varoitusaajalla Suomeen saapunut Sahlin joutui Helsingissä vaativan tehtävän eteen: Hänen tuli täyttää arvostetun edeltäjänsä jättämä aukko aikana, joka oli kansainvälisesti levotonta. Tilanne Euroopassa oli jatkuvasti kiristynyt lähesyttäessä vuotta 1939 ja kun Saksa vielä maaliskuussa, vain hieman ennen Sahlinin virkaanastumista, miehitti Tšekkoslovakian, oli länsivaltojen myöntyvyyspolitiikka tullut tiensä päähän. Ne reagoivat Hitlerin uusiin vaatimuksiin takaamalla julkisesti Puolan ja Romanian itsenäisyyden ja esittivät huhtikuussa Neuvostoliitolle, että maa liittyisi mukaan Saksan vastaiseen rintamaan. Vaikka sellaiset kapitalistiset valtiot kuin Saksa ja Englanti saivat Stalinin näkökulmasta kernaasti kiistellä keskenään, muodosti voimistuva Saksa uhan myös Neuvostoliiton turvallisuudelle. Neuvottelut sotilaallisesta yhteistyöstä länsivaltojen ja Neuvostoliiton kesken aloitettiin pian tämän jälkeen.³⁸

On selvää, että von Heidenstamin äkillisen poismenon jälkeen Ruotsin ulkoministeriölle tuli kiire löytää hänelle seuraaja, mutta on epätodennäköistä, että

³⁶ Brown & Duguid 2000, 68-69, 187.

³⁷ Nevakivi 1988, 190.

³⁸ Katso esim. Kallenautio 1985, 179.

Suomeen olisi lähetetty sellainen henkilö, jota ei olisi pidetty pätevänä tehtävään. Tosin minään Suomen olojen asiantuntijana aiemmin lähinnä kauppapoliittisissa ympyröissä toiminutta ja Etelä-Ruotsista kotoisin olevaa Sahlinia ei voitu pitää. Hän ei myöskään ollut aiemmin toiminut suurlähettiläänä, joskin hänelle oli ehtinyt uransa aikana kertyä runsaasti kokemusta kansainvälisistä tehtävistä, mukaan lukien työskentely useissa Ruotsin ulkomaankonsulaateissa ja -lähetystöissä. Sahlin määrättiin virkaan aluksi kolmeksi kuukaudeksi, mutta jo huhtikuussa hänen asemansa vakinaistettiin.³⁹

Suomeen saavuttuaan Sahlin otti vastaan Ruotsin Pohjoisesplanadilla, aivan Helsingin keskustan välittömässä läheisyydessä sijaitsevan lähetystön johdon. Lähetystön vanhimpana sihteerinä lähetystöneuvoksen arvonimen saanut ja jo pitkään lähetystössä työskennellyt va. asianhoitaja Per Wijkman toimi suurlähettiläänä apuna ja vastasi lähetystön johdosta ja raportoinnista silloin, kun Sahlin ei ollut paikalla. Hänen lisäksi lähetystössä työskenteli joukko lähetystöavustajia eli attaseoita, jotka vastasivat mm. yleisten asioiden hoidosta, sotilaallisesta asiantuntemuksesta ja lehdistöasioista. Lähetystön sotilasasiamiehenä toimi Wijkmanin tavoin kokenut everstiluutnantti Curt Kempff, jolla oli yhteyksiä Suomen sotilaspiireihin. Lähetystöstä löytyi myös erityisesti merivoimiin perehtynyt attasea, Sven Nordgren, jonka toimialueeseen kuuluivat Suomen rannikon ohella Viro, Latvia ja Liettua. Hengellisestä puolesta vastasi lähetystön oma pappi. Lähetystön lehdistöattaseana toimi puolestaan vielä vuoden 1939 puolella Sven Dahlman.⁴⁰

Hufvudstadsbladetin lisäksi lähetystössä seurattiin tiiviisti myös johtavien suomenkielisten sanomalehtien uutisointia. Se, että Sahlin ei tietävästi itse osannut suomea, tuskin tuotti ongelmia suomenkielisen materiaalin käytön suhteen. Kaksikielistä henkilökuntaa lienee ollut tässä tapauksessa tarjolla enemmän kuin tarpeeksi. On jopa mahdollista, että Dahlman hallitsi suomen

³⁹ UD, Avd. P, Grupp. 1, Stig Sahlin 1925-1964/1, Utdrag ut tjänstematrikel; UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi(b), Stig Sahlin 1939-1941, Helsingin Sanomat 24.3.1939: Ruotsin uusi Helsingin-lähettiläs; Uusi Suomi 27.3.1939: Pohjoismaisen yhteistyön pysyttävä valtioittemme ulkopoliittikan pääsuuntana.

⁴⁰ KA, Valpo II, Kansio 95, Diplomatia, Ruotsin edustus Suomessa; Sveriges statskalender 1939, 217.

kielen. Vaikka sanomalehdet eivät tarjonneetkaan poliittisesti arvokasta, hallitustason tietoa, kertoivat ne suomalaisten mielialoista ja esillä olevista asioista, jotka nekin, olivat omalta osaltaan olennaisessa osassa asemamaasta saatua kokonaiskuvaa muodostettaessa.⁴¹ Lähetyksen kestämielenkiinnonkohteina olivat paitsi käsitykset Ruotsista ja ruotsalaisista, myös suomenruotsalaiset ja heidän asemansa Suomessa. Huomiotta eivät myöskään jääneet erilaisten poliittisten ryhmittymien ja puolueiden äänenkannattajina toimineet sanomalehdet ja niiden näkemykset.

Kansainvälinen tilanne ei voinut olla heijastumatta sekä suomalaislehdistöön että lähetyksen raportointiin. Vaikka lähetyksen raportoi tyypilliseen tapaan myös Suomen sisäisistä asioista, aina eduskuntatyöstä uusiin lakiesityksiin, alkoivat kansainvälinen tilanne ja länsivaltojen ja Neuvostoliiton kesken Moskovassa käytävät neuvottelut saada päivä päivältä enemmän huomiota, etenkin, kun Neuvostoliitto vaati Saksan uhkaamien pikkuvaltioiden, joihin Suomikin luettiin, turvallisuuden takaamista. Tällaisenaan takuut olisivat antaneet Neuvostoliitolle oikeuden mennä Saksan uhan aktualisoituessa kyseisten valtioiden avuksi ilman maiden hallitusten suostumusta. Myös Saksa, joka tarjosi Pohjolan ja Baltian pikkuvaltioille hyökkäämättömyyssopimuksia, alkoi osoittaa jatkuvaa kiinnostusta näitä, ns. välivaltiovyöhykkeellä sijaitsevia maita kohtaan. Pohjoismaat, Tanskaa lukuun ottamatta, kieltäytyivät Saksan tarjouksesta puolueettomuuteensa vedoten.⁴²

Samoihin aikoihin Neuvostoliitto ehdotti Suomen hallitukselle neuvotteluja Leningradin turvallisuuden takaamiseksi. Tämä ei ollut ensimmäinen kerta, olihan Saksan ekspansio politiikasta huolestunut Neuvostoliitto jo aiemmin lähestynyt Suomea. Kanssakäyminen oli aina pyritty pitämään tiukan luottamuksellisena. Kevään 1939 aikana käytyjä neuvotteluja ei Suomen hallituksen taholta kuitenkaan pidetty yhtä salaisina kuin aiemmin, joskin eduskunta aina ulkoasiainvaliokuntaa myöten sai tiedon asiasta vasta paljon myöhemmin. Yh-

⁴¹ Nevakivi 1988, 190; Lönnroth 1959, 27.

⁴² Katso esim. Kallenautio 1985, 179; Jääskeläinen 1977, 589.

dysvaltojen Helsingin-lähettiläälle H. F. A. Schoenfeldille Erkko oli valaissut neuvottelujen kulkua jo hyvissä ajoin ja useassa tapauksessa Schoenfeld sai tiedon suomalais-neuvostoliittolaisista keskusteluista jo ennen Suomen hallituksen sisäpiiriä. Taustalla oli paitsi Erkon ja Schoenfeldin ystävyys, myös pyrkimys ylläpitää hyviä suhteita Yhdysvaltoihin, jonka voitiin tarpeen tullen toivoa ryhtyvän välitystehtävään Suomen ja Neuvostoliiton välille.⁴³

Saksan Helsingin-lähettiläs Wipert von Blücher oli myös saanut Erkolta selonteon neuvostohallituksen vaatimuksista ja huhtikuun lopulla tieto neuvotteluista päätyi jopa New York Timesiin. Suomen lehdet eivät sen sijaan aihetta käsitelleet.⁴⁴ Myöskään Sahlin ei mainitse sitä raporteissaan. Todennäköisesti tieto kulkeutui Ruotsiinkin asti. On muistettava, samoin kuin koko tutkimuksen ajan, että Sahlin ei ollut ainoa linkki Suomen ja Ruotsin välillä. Ulkoministeri Erkko saattoi halutessaan ottaa suoraan yhteyttä esimerkiksi juuri Suomen ystävänä tunnettuun ulkoministeri Sandleriin.⁴⁵ Joku muu lähetystön henkilökunnasta on myös voinut saada Erkolta selonteon ja tiedottaa asiasta Ruotsiin jo ennen kuin Sahlin edes saapui Suomeen.⁴⁶ Suomalaisneuvostoliittolaisten neuvottelujen päättyessä tuloksettomina Sahlin oli ehtinyt toimia virassaan vain noin viikon ja kun hän samoihin aikoihin jäi sairauslomalle, sai lähetystö toimia jälleen omalla painollaan.⁴⁷

Sairaslomaltaan palannut Sahlin raportoi huhtikuun lopulla Moskovassa käyväiden neuvottelujen herättävän Suomessa suurta levottomuutta, vaikka niiden yksityiskohtia ei julkisuuteen annettukaan. Olihan neuvottelujen lopputuloksella Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan ohella vähintäänkin yhtä suuri merkitys Suomelle, joka luettiin Neuvostoliitossa usein samaan kastiin Baltian maiden kanssa. Sahlinin mukaan Helsingin poliittisissa piireissä pelättiin, että

⁴³ Rautkallio 1990, 15-16; Jakobsson 1979, 123.

⁴⁴ Jakobson 1979, 124.

⁴⁵ Carlgren 1973, 36, 55. Katso myös Wahlbäck 1968, 438-439.

⁴⁶ Jakobson (1979, s. 123) ei tosin tätä vaihtoehtoa mainitse.

⁴⁷ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päälliköjen erot, lomat ja matkat; Wahlbäck 1968, 128; Jakobson 1979, 122, 125.

Suomesta muodostuisi neuvottelujen edetessä poliittinen pelinappula.⁴⁸ Toukokuussa Sahlin kirjoitti Erkon vierailleen Englannin lähettilään luona tarkoituksenaan varmistaa, että Suomea ei vedettäisi mukaan neuvotteluihin ja saaneensa tältä myöhemmin samalla viikolla rauhoittavan vastauksen.⁴⁹

Huomionarvoista on, että Sahlinin lähettiläskauden alkuaikana suuri osa Ruotsiin välitetyistä tiedoista on kerätty lähetystön henkilökunnan avustuksella juuri sanomalehdistä ja erilaisista julkisista tiedotteista ja tilaisuuksista. Tämä kertoo osaltaan siitä, että Sahlin oli vasta saapunut Suomeen ja että hänen tiedonhankintaverkostonsa oli vielä jokseenkin jäsentymätön. Sama tulee esille myös hänen raporteistaan, jotka ovat yleisluontoisia ja paremminkin informatiivisia kuin analyttisiä. Sahlinin omat kontaktit suomalaisiin ja muiden valtojen lähettiläsiin näyttäisivätkin, ainakin raporttien perusteella, olleen hänen lähettiläskautensa alussa melko vähäisiä. Poikkeuksen muodostaa tosin Suomen ulkoministeri Eljas Erkko. Tässä tilanteessa paikalliset ja lähetystön käytänteet sekä Suomen ja muiden valtioiden edustajat tuntenut Wijkman on todennäköisesti ollut uudelle lähettiläälle arvokas tukihenkilö. Wijkmanin merkitystä lisäsi vielä se, että Sahlin joutui jäämään melkein heti lähettiläskautensa alussa muutaman viikon sairaslomalle. Ulkoministeriön poliittisen osaston johtaja Pakaslahden tuomion mukaan Wijkman oli tosin pitkäpiimäisin mies, jonka maa päällään kantaa ja keskustelut hänen kanssaan saattoivat kestää useita tunteja.⁵⁰

2.2. Sahlin, Sandler ja Erkko

Ruotsin ulkoministeriö, jonka johdossa oli ulkoministeri Rickard Sandler ja hänen lähimpänä miehenään kabinettsihteeri Erik Boheman, jakaantui neljään osastoon. Nämä olivat oikeudellisten, kaupallisten, hallinnollisten ja poliittisten asioiden osastot, josta viimeksi mainitun alaisuuteen Ruotsin ulkomaanlähe-

⁴⁸ RA, Sahlin-Beck-Friis 27.4.1939, HP 1 Af, Kansio 98.

⁴⁹ RA, Sahlin-Beck-Friis 16.5.1939, HP 1 Af, Kansio 98.

⁵⁰ Pakaslahti 1970, 122.

tystöt kuuluivat. Osastojen ohella toiminnasta vastasivat lehdistöön ja yleisten asioiden hoitoon keskittyvät toimielimet sekä ulkoministeriön arkistolaitos. Sahlin, kuten muutkin Ruotsin ulkomaanlähettiläät olivat kiinteässä yhteydessä paitsi ulkoministeriin, myös poliittisen osaston kulloinkin johdossa olevaan ulkoasiainneuvokseen. Tointa piti hallussaan vielä aivan Sahlinin lähettiläskauden alussa Hans Beck-Friis ja kesäkuusta 1939 alkaen Staffan Söderblom.⁵¹

Sahlinin tärkeimmäksi tietolähteeksi ja yhteyshenkilöksi Suomessa muodostui puolestaan varsin pian ulkoministeri Eljas Erkko. Erkon sihteerinä työskennelleen Brotheruksen mukaan Erkolla oli ulkomaiseen diplomaattikuntaan tuttavalliset ja luottamukselliset suhteet. Apuna tässä toimi Erkon poikkeuksellisen hyvä kielitaito, joka mahdollisti mielipiteiden vaihdon ilman tulkkeja. Diplomaattikunnasta Saksan von Blücher oli usein nähty vieras Erkon luona. Erityisen hyvissä väleissä Erkko oli Yhdysvaltojen Schoenfeldin kanssa. Luonnollisesti Erkko piti yhteyttä myös Pohjoismaiden lähettiläiden, Sahlinin, Norjan Micheletin ja Tanskan Lecheren, samoin kuin Englannin Snowin kanssa. Brotherus ei tarkenna sen enempää Erkon ja Sahlinin suhteen luonnetta, mutta tuo esiin, että Pohjoismaiden lähettiläät olivat korkealla ulkoministerin hierarkiassa ja oli itsestään selvää, että heihin ylläpidettiin luottamuksellisia suhteita.⁵²

Ulkoministerin pestin Erkko oli ottanut vastaan joulukuussa 1938, edeltäjänsä Rudolf Holstin siirryttyä muihin tehtäviin. Suomen ulkopolitiikka alkoi uuden ulkoministerin myötä suuntautua yhä selvemmin kohti Skandinavian maita ja erityisesti Ruotsia.⁵³ Jo seuraavassa kuussa Erkko oli ollut yhdessä Sandlerin kanssa allekirjoittamassa ns. Tukholman suunnitelmaa eli Suomen ja Ruotsin välistä sopimusta Ahvenanmaan yhteispuolustuksesta. Luontui tällainen sopimus, jonka lopullinen voimaantulo jäi tosin vielä odottamaan Kansainliiton, Neuvostoliiton ja vuonna 1921 solmitun Ahvenanmaan sopimuksen allekirjoittajavaltioiden hyväksyntää, sitten puolueettomuuspolitiikan raameihin tai ei, oli Erkko pohjoismaisen puolueettomuuslinjan horjumaton tukija. Samaa

⁵¹ Henriksson 1940, 217; Lönnroth 1959, 25.

⁵² Brotherus 1973, 121-122.

⁵³ Suomi 1989, 14.

puolueettomuuslinjaa Erkko pyrki noudattamaan myös suurvaltasuhteissa, mikä osaltaan johti hänen tinkimättömään suhtautumiseensa Suomen valtioalueeseen.⁵⁴ Neuvostoliittoon Erkko suhtautui epäluuloisesti, mikä näkyi myös hänen äänenkannattajiensa, Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien artikkeleissa.⁵⁵

Kun Neuvostoliitto oli maaliskuussa 1939 ehdottanut Suomenlahden saarten vuokraamista, oli Erkon kanta ollut, kuten myöhemminkin alueluovutusten yhteydessä, ehdottoman kielteinen, mikä taas oli osaltaan johtanut siihen, että Neuvostoliitto asettui vastustamaan Ahvenanmaan puolustussuunnitelmaa.⁵⁶ Kesäkuun alussa Sahlin raportoi Erkon kuitenkin vielä uskovan, että hanke voitaisiin toteuttaa suunnitellulla tavalla.⁵⁷ Kaikki Ahvenanmaan sopimuksen allekirjoittajavaltiot, takaajavaltioiden joukkoon ylimääräisenä kutsuttua Neuvostoliittoa lukuun ottamatta, olivat ilmoittaneet hyväksyvänsä suunnitelman.⁵⁸ Molotovin arvosteltua jyrkkäsanaisesti Tukholman suunnitelmaa alettiin Ruotsissa kuitenkin epäröidä ja hallitus päätti jäädä odottamaan tilanteen selkiytymistä Neuvostoliiton osalta.⁵⁹ Kesäkuun lopulla Erkkokin joutui lopulta toteamaan Sahlinille, että mahdollisuuksia jatkuvaan mielipiteiden vaihtoon Neuvostoliiton kanssa ei nähtävästi ollut olemassa ja kun Neuvostoliiton ja länsivaltojen väliset neuvottelut samanaikaisesti etenivät Suomelle epäedulliseen suuntaan, päätettiin Suomessakin jättää Ahvenanmaan suunnitelma leppäämään. Ruotsalaisille Erkko lupasi palata asiaan myöhemmin.⁶⁰

Länsivaltojen ja Neuvostoliiton kesken Moskovassa käytävät neuvottelut jatkuivat - molemminpuolisten epäluulojen sävyttäminä - pitkälle kesään. Heinäkuussa Sahlin raportoi aiheesta useita kertoja. Hänen mukaansa tilanne oli Suomen kannalta hankala. Erkko oli saanut Englannin ulkoministeriöön tiedusteluretken tehneeltä Suomen Lontoon-lähettiläs G. A. Gripenbergiltä tie-

⁵⁴ Jussila, Hentilä & Nevakivi 1996, 161; Rautkallio 1990, 13.

⁵⁵ Suomi 1989, 13.

⁵⁶ Jakobson 1979, 121, 124-125.

⁵⁷ RA, Sahlin-Söderblom 7.6.1939, HP 1 Af, Kansio 98.

⁵⁸ Jussila, Hentilä & Nevakivi 1996, 161.

⁵⁹ Paasivirta 1992, 28, 35.

don, jonka mukaan Englannissa ei oltu unohdettu Suomelle annettua lupaus, mutta neuvottelujen päättymisellä tuloksettomina saattoi olla kohtalokkaat seuraukset koko maailmanrauhalle. Lisäksi lordi Halifax piti luonnollisena sitä, että Neuvostoliitto kantoi huolta naapurimaidensa asennoitumisesta mahdollisen konfliktin puhjetessa. Hän oli kuitenkin luvannut Gripenbergille, että Englanti pyrki edelleen pitämään huolta Suomen eduista. Ranskan ulkoministeri oli puolestaan kertonut Suomen Ranskan-lähettiläälle Ranskan noudattavan Englannissa tehtyjä ratkaisuja. Oman lusikkansa soppaan laittoi vielä Saksan Helsingin-lähettiläs, joka oli käynyt ilmoittamassa Erkolle, että Saksa ei enää kohtelisi Suomea puolueettomana valtiona, jos maa hyväksyisi jonkun ulkovallan turvallisuustakuut.⁶¹

Suomen hallituksen taholta oli jo aiemmin korostettu, että puolueeton Suomi ei voinut, eikä halunnut ottaa vastaan sellaisia turvallisuustakuita, joita se ei ollut itse pyytänyt. Erityisen huolestuneita oltiin siitä, että tällainen takuu olisi antanut suurvalloille oikeuden sekaantua Suomen asioihin ja jopa antaa maalle aseellista apua ilman, että sitä Suomesta pyydettiin.⁶² Sama teema toistui Sahlinin raportissa 18. heinäkuuta. Sahlin kirjoitti Erkon toimittaneen briteille viisi kohtaa sisältävän muistion, jossa korostettiin Suomen järkähtämätöntä puolueettomuustahtoa. Englannin lähettiläälle Erkko oli tähdentänyt, että Suomen ja Pohjoismaiden välille ei saanut neuvotteluissa vetää rajaa. Sahlin välitti raportissaan ulkoministeri Sandlerille myös Erkon epävirallisen toiveen saada Ruotsilta diplomaattiteitse tukea Lontoossa. Samassa yhteydessä Erkko tiedusteli Sandlerilta, oliko tämän mielestä mahdollista saada Norja ja Tanska mukaan Suomen puolesta tapahtuvaan yhteisesiintymiseen.⁶³

Sahlin vieraili uudelleen Erkon luona vain muutama päivää myöhemmin Ruotsista saamansa ohjeet mukanaan. Lähettiläs saattoi kertoa, että jos Erkko vielä asiaa toistamiseen harkittuaan uudistaisi pyyntönsä, ryhtyisi Sandler

---

⁶⁰ Wahlbäck 1968, 194, 201-202.

⁶¹ RA, Sahlin-Söderblom 7.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99; Katso myös Gripenberg 1959, 61-67.

⁶² Tanner 1979, 36; Jääskeläinen 1977, 589.

⁶³ RA, Sahlin-Sandler 18.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99; Katso myös Lönnroth 1959, 236.

valmistelemaan asiaa. Sandler pelkäsi kuitenkin, että Ruotsin *démarche*⁶⁴ saattaisi ärsyttää englantilaisia. Norjan ja Tanskan puolesta hän ei myöskään voinut tällaista lupaus antaa.⁶⁵ Erkon ja Sahlinin keskustelu päättyi yhteisymmärrykseen siitä, että neuvottelujen polkiessa Moskovassa paikoillaan ei ollut järkevää ärsyttää brittejä. Sahlin raportoi Tukholmaan Erkon uskovon, että Iso-Britannia ei muutenkaan myöntäisi Suomen koskemattomuutta uhkaavaan sopimukseen.⁶⁶

Erkko uudisti pyyntönsä kuitenkin jo seuraavana päivänä saatuaan Lontoosta tiedon, että Englanti oli valmis suostumaan joihinkin myönnytyksiin, jotta sopimus saataisiin aikaiseksi. Erkon näkökulmasta kaikki mahdolliset keinot olivat nyt tarpeen Suomen aseman turvaamiseksi.⁶⁷ Seuraavina päivinä yhteydenpito Erkon, Sahlinin, Sandlerin ja Söderblomin välillä oli tiivistä. Heinäkuun 25. päivänä Sahlin saattoi kirjoittaa takaisin Tukholmaan toimittaneensa vastaukseen tyytyväiselle Erkolle tiedon, jonka mukaan Ruotsi oli valmis antamaan Suomelle diplomaattista tukea.⁶⁸ Pian tämän jälkeen lähetystön johto jäi Sahlinin loman ajaksi Wijkmanin harteille.⁶⁹

Sahlinin raporteissa kesän 1939 päällimmäiseksi temaksi nousivat Neuvostoliiton ja länsivaltojen kesken käytävät neuvottelut. Suomen lehdet, joita Sahlin edelleen ahkerasti siteerasi, kirjoittivat Moskovassa käytävistä neuvotteluista laajasti. Tämän aiheen ohella lähetystö raportoi aiempaan tapaansa Suomen sisäisistä asioista, joihin lukeutui esimerkiksi presidentin sairasloma.⁷⁰ Samanaikaisesti Sahlinin ja Erkon välinen yhteistyö tiivistyi. Erkko piti Sahlinia aktiivisesti ajan tasalla sellaisista asioista, joiden hän halusi kantautuvan virkaveljelleen Ruotsiin. Sahlinin raportit täyttyivät hänen Erkon kanssa käymistään keskusteluista. Oma tilannearviota Sahlin ei juurikaan esittänyt.

⁶⁴ *Démarche* ~ (ransk.) toimenpide, diplomaattinen väliintulo.

⁶⁵ RA, Söderblom-Sahlin 20.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁶⁶ RA, Sahlin-Sandler 21.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁶⁷ RA, Sahlin-Sandler 22.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁶⁸ RA, Söderblom-Sahlin 24.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99; Sahlin-Sandler 25.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁶⁹ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päällikköjen erot, lomat ja matkat.

⁷⁰ RA, Sahlin-Sadler 10.6.1939, HP 1 Af, Kansio 98; RA, Sahlin-Sandler 14.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

Sahlinista muodostui kesän aikana tärkeä yhteyshenkilö ja tiedonvälittäjä Erkon ja Sandlerin välille - tämä erityisesti heinäkuun 1939 lopulla Ruotsin *démarcheen* yhteydessä - ja hän näyttää hoitaneen roolinsa kiitettävästi. Sahlinin rooli Ahvenanmaan kysymyksessä ei sen sijaan näytä olleen erityisen keskeinen, mikä johtunee ainakin osin siitä, että aihe jäi kesän alussa joksikin aikaa muiden asioiden varjoon. Lisäksi jo von Heidenstamin aikana lähetystössä työskennelleet Wijkman ja Kempff ovat kaikei ainakin aluksi olleet suurlähettilästä paremmin perillä asiasta.

2.3. Liian suuret saappaat?

Heinäkuun lopulla lähetystö raportoi Ruotsin varovaisen asenteen Ahvenanmaan kysymyksessä ruokkivan Suomen sanomalehdistössä kasvavaa pessimismia.⁷¹ Kun lähettiläs Paasikivi otti Ahvenanmaan Tukholmassa puheeksi, kertoi Sandler odottavansa edelleen Erkon yhteydenottoa. Sandler piti tarpeellisenä saada tietää, mikä oli Suomen hallituksen mielipide, ennen kuin hän esittelisi asian uudelleen hallitukselle. Seuraavana päivänä Sandler päätti kuitenkin lopettaa Ahvenanmaan kysymyksessä vallinneen virallisen hiljaisuuden pitämällä julkisuudessa puheen. Sandler vakuutti, ettei hallituksen näkemys Ahvenanmaan aseman turvaamisen tarpeellisuudesta ollut muuttunut, joskin varovaisuus oli tarpeen. Sandlerin puhe valoi uskoa suomalaisiin. Helsingin Sanomien mukaan maiden välinen ”luottavainen yhteistyö” ei ollut hetkeksiäkään höllentynyt. Mihinkään ratkaisuun asiassa ei kuitenkaan päästy. Seuraavien viikkojen aikana Ahvenanmaan suunnitelma roikkui edelleen ilmassa, mutta jäi lopulta toistamiseen kansainvälisen tilanteen kiristymisen varjoon.⁷²

Erkon ponnistelut brittien painostamiseksi osoittautuivat turhiksi Neuvostoliiton ja Saksan solmiman hyökkäämättömyyssopimuksen tultua julkisuuteen

⁷¹ RA, Sahlin-Sandler 25.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁷² Jakobson 1979, 155; Wahlbäck 1968, 202-205.

elokuun 23. päivänä. Tämä Saksan ja Neuvostoliiton ulkoministerien Joachim von Ribbentropin ja V. M. Molotovin allekirjoittama sopimus sisälsi salaisen lisäpöytäkirjan, jonka mukaan Puolan itäosat, Romanianle kuulunut Bessarabia ja Baltian maat, niiden mukana Suomi, laskettiin kuuluvan Neuvostoliiton etupiiriin. Neuvostoliitto sai sopimuksessa sotilasvarusteluun tarvittavaa lisäaikaa sekä vapaat kädet pienten naapurivaltioidensa suhteen. Sopimuksessa itärintamansa varmistanut Saksa hyökkäsi Puolaan 1. syyskuuta ja muutamaa päivää myöhemmin länsimaat, Puolalle antimiensa takuiden mukaisesti, julistivat Saksalle sodan.⁷³

Kun Sahlin elokuun lopulla palasi lomaltaan lähetystöön⁷⁴, raportoi hän Neuvostoliiton ja Saksan sopimuksesta liikkuvan Suomen lehdistössä monenlaisia spekulatioita. Epäiltiin, että sopimus oli aikaansaatu juuri Suomen ja Baltian maiden kustannuksella. Saksan lähetystöstä tosin vakuutettiin, että tällaiset huhut olivat perättömiä.⁷⁵ Lähettiläs von Blücher ei itsekään ollut vielä tässä vaiheessa tietoinen salaisen lisäpöytäkirjan sisällöstä.⁷⁶ Tannerin mukaan sopimuksen julkitulo ei aluksi herättänyt Suomessa suurta huolestuneisuutta. Ajateltiin, että kahden suurvallan hyökkäämättömyyssopimus päinvastoin takasi rauhantilan jatkumisen.⁷⁷ Erkon ensireaktio oli tosin ollut kaikkea muuta kuin myönteinen. Hän oli pessimistisenä todennut Gripenbergille, ettei ihmetelisi, vaikka Saksa nyt hyökkäisi Puolaan 24 tunnin kuluessa.⁷⁸ Myös Ruotsin johdossa oltiin hiljaa helpottuneita siitä, että sopimuksen myötä paine Suomea kohtaan helpottui ja kysymys turvallisuustakuista väistyi taka-alalle. Samalla ajateltiin, että Itämeren maiden asema parani Neuvostoliiton ja Saksan aseman poistuttua.⁷⁹

⁷³ Katso esim. Jääskeläinen 1977, 592-593.

⁷⁴ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päällikköjen erot, lomat ja matkat.

⁷⁵ RA, Sahlin-UD 25.8.1939, HP 1 Af, Kansio 99; RA, Sahlin-UD 29.8.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁷⁶ Jääskeläinen 1977, 593.

⁷⁷ Tanner 1979, 37.

⁷⁸ Gripenberg 1959, 85.

⁷⁹ Carlgren 1973, 19, 22.

Aivan näin luottavaisia ja yksimielisiä asiasta ei kuitenkaan oltu. Sahlin oli jo heinäkuun 10. päivänä välittänyt Mannerheimin pikkuserkulta, ruotsalaiselta Stig Jägerskiöldiltä saamansa muistiinpanot Ruotsin ulkoministeriöön. Jägerskiöldin mukaan Mannerheim oli eräällä päivällisellä, johon myös ruotsalainen kenraali Ernst Linder oli osallistunut, maininnut, että Saksan ja Neuvostoliiton lähentymisellä voisi olla Suomen kannalta kohtalokkaat seuraukset. Mannerheim oli samassa yhteydessä korostanut Ahvenanmaan linnoitussuunnitelman kiireellisyyttä ja kertonut toivovansa, että Ruotsi lähettäisi Suomeen sotatarvikkeita.⁸⁰ Viimeisen perusteella voisi päätellä, että Mannerheim on tiennyt keskustelun sisällön päätyvän aina Ruotsin ulkoministeriöön asti. Mannerheimin Ahvenanmaata koskevien näkemysten luulisi ainakin kiinnostaneen ruotsalaisia. Mikään aktiivinen linkki lähetystön ja Mannerheimin välillä ei ruotsalainen Jägerskiöld Sahlinin raporttien perusteella kuitenkaan ollut.

Mannerheim ei muutenkaan aina ollut samoilla linjoilla ns. sotakabinetin eli pääministeri Cajanderin, ulkoministeri Erkon, valtionvarainministeri Tannerin ja puolustusministeri Niukkanen kanssa. Suomen sotilasjohto oli jo alkuvuodesta 1939 ilmaissut huolestuneisuutensa armeijan varustelutilanteen johdosta ja esittänyt korotuksia puolustusvoimien määrärahoihin. Cajanderin hallitus piti kuitenkin kukkaron nyörejä tiukalla ja kun Niukkanen esitti vielä kesällä määrärahoihin tuntuvia leikkauksia, päätti suuttunut Mannerheim erota. Hallituksen ja Mannerheimin kiista päättyi kompromissiin ja hallitus myönsi varoja puolustushankintoihin. Mannerheim kantoi kuitenkin edelleen huolta Suomen tilanteesta, kuten Sahlinin raportti 10. heinäkuulta osoittaa.⁸¹

Suomen hallituksen ensireaktio Saksan hyökätessä Puolaan oli puolueettomuusjulkistus, jossa todettiin, että Suomi pysyttelee puolueettomana Saksan ja Puolan välisessä konfliktissa. Vastaava julistus annettiin myöhemmin myös Englannin ja Ranskan hallituksille. Vaikka Suomen hallitus oli ryhtynyt toimenpiteisiin mahdollisen sodan varalta ja kiirehtinyt puolustusvoimien mate-

⁸⁰ RA, Sahlin-Söderblom 10.7.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁸¹ Jussila, Hentilä & Nevakivi 1996, 162; Jääskeläinen 1977, 598.

riaalihankintoja, ei hallituksen piirissä todella oltu uskottu sodan syttymiseen. Erkko oli ollut optimistinen. Tanner puolestaan ei ollut uskonut maailmaa niin järjettömäksi, että se ajautuisi sotaan.⁸² Sodan syttyminen lisäsi kuitenkin suomalaisten aktiivisuutta. Sahlin raportoi Suomen hallituksen tehneen sotatilalakeja koskevan muutosesityksen.⁸³ Lisäksi presidentti Kallio oli eduskunnan avajaisissa syyskuun 2. päivänä ilmoittanut valtion kassasta varatun 200 miljoonaa markkaa Ahvenanmaan linnoitusprojektiin.⁸⁴ Sotaa edeltänyt maailmantilanne ei tunnu herättäneen Sahlinissa suurta huolestuneisuutta, joskin hänen pitkä lomansa juuri ennen Neuvostoliiton ja Saksan sopimusta vaikeuttaakin päätelmien tekoa. Ehkäpä hän oli ollut niin tiiviisti yhteydessä Erkkoon, että ulkoministerin optimismi oli tarttunut häneenkin.

Sahlinin edeltäjää, Ruotsin Helsingin-lähettiläänä kahdeksan vuoden ajan toimintaa von Heidenstamia kuvataan usein todelliseksi Suomen olojen asiantuntijaksi ja hänen raporttejaan erityisen monipuolisiksi.⁸⁵ Jälkeenpäin voidaan kysyä, olivatko von Heidenstamin saappaat Sahlinille liian suuret? Vaikka esimerkiksi von Blücher kiittelee muistelmissaan von Heidenstamin saaneen Sahlinissa vertaisensa seuraajan, lähettilään näkemys lienee osin diplomaattimuistelmille tyypillistä korutekstiä.⁸⁶ Sahlinin tapauksessa ei voida sanoa, että hän olisi kevään ja kesän 1939 aikana jotenkin epäonnistunut tehtävässään. Hän vain yksinkertaisesti jää melko vaatimattomaan rooliin. Hän kerää lehdistön ja erilaisten julkisten tiedonantojen avulla tietoa Suomen tapahtumista ja mielipideilmastosta, ja välittää sitä Ruotsiin, mutta ei tee liiemmin omia johtopäätöksiä tai ajan hermolla olevia tilannearvioita. Hän toimii yhteyshenkilönä Erkon ja Sandlerin välillä ja välittää Ruotsiin Erkon näkemyksiä. Ehkäpä tämä oli juuri se rooli, johon Ruotsin ulkoministeriö oli hänet tarkoittanutkin. Muihin ns. sotakabinetin jäseniin Sahlin ei raporttien perusteella näyttäisi olleen säännöllisesti yhteydessä, joskin on selvää, että hän tunsii heidät.

⁸² Jääskeläinen 1977, 593.

⁸³ RA, Sahlin-Sandler 5.9.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁸⁴ RA, Sahlin-Sandler 7.9.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁸⁵ Suomen diplomaattiset suhteet ulkovaltoihin 1918-1990 1991, 63; Wahlbäck 1968, 475.

3. Talvisodan aattona

3.1. Neuvostoliiton neuvottelukutsu

Suursodan syttyminen lisäsi Erkon aktiivisuutta. Suomen Moskovan-lähettiläs Yrjö-Koskinen sai tehtäväkseen kiinnittää Molotovin huomion Suomen puolueettomuusjulistukseen ja huomauttaa, että Suomen hallitus otti tyydytyksellä vastaan 31. elokuuta pidetyssä puheessa julkituodun kannan, jonka mukaan Neuvostoliiton aikomuksena oli ylläpitää hyviä suhteita kaikkiin maihin. Yrjö-Koskiselle Molotov kertoi Neuvostoliiton suhtautuvan Suomen puolueettomuusjulistukseen myönteisesti. Puolan valtauksen valmistautuvalla Neuvostoliitolla oli kuitenkin syyskuun alkupäivinä tärkeämpiäkin huolenaiheita kuin Suomen kysymys. Tässä valossa on järkeenkäypää, että pieni itäinen naapuri pidettiin tyytyväisenä puolittaisilla lupauksilla rauhanomaisesta jatkosta.⁸⁷

Myös Sahlin, tietolähteensä Erkon näkemyksiä mukailleen, raportoi syyskuun alussa Suomen ja Neuvostoliiton parantuneista suhteista. Erkko oli pyytänyt Sahlinia välittämään Bohemanille luottamuksellisen tiedonannon, jonka mukaan Suomi oli Yrjö-Koskisen välityksellä ottanut yhteyttä Molotoviin ja ehdottanut keskusteluja maiden poliittisten ja taloudellisten erimielisyyksien ratkaisemiseksi. Suomen lähettilään ja ulkoasiankomissaari Molotovin ensimmäinen tapaaminen oli Erkon kertoman mukaan sujunut ystävällisen ilmapiirin vallitessa ja Yrjö-Koskista oli ohjeistettu jatkamaan samalla linjalla. Samassa yhteydessä Sahlin toi vielä esiin suomalaisten pyrkimyksen sovittaa Ahvenanmaan politiikkansa Neuvostoliiton toiveisiin.⁸⁸ Söderblomille Sahlin kirjoitti tilanteen Suomen ja Neuvostoliiton rajoilla parantuneen lähetystön sotilasiamies Kempffin mukaan oleellisesti. Suomenlahdella iän kaiken kinanneet suomalaiset ja venäläiset merivartijat olivat hymyilleet toisilleen, vaihta-

---

⁸⁶ von Blücher 1950, 148.

⁸⁷ Polvinen 1995, 6.

⁸⁸ RA, Sahlin-Boheman 6.9.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

neet kuulumisia ja jopa sikareita. Sahlin antoi vielä ymmärtää, että aloite oli tullut nimenomaan Neuvostoliiton puolelta.⁸⁹

Sahlinin raportit olivat, kuten usein aiemminkin, luonteeltaan informatiivisia, mutta vailla lähettilään omaa tilanneanalyysia. On vaikea sanoa, uskoiko Sahlin, saati Erkko todella tähän yllättävään suojasäähän Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Raporttien sävy oli kuitenkin erittäin positiivinen ja rivien välistä voisikin päätellä lähettilään olevan iloisesti, jopa naiivisti, yllättynyt uudesta käänteestä. Myös Erkon johdolla 13. syyskuuta kokoontunut eduskunnan ulkoasiainvaliokunta näki Suomen aseman Saksan ja Neuvostoliiton sopimuksen jäljiltä sangen suotuisaksi – tai tällainen käsitys julkisuuteen ainakin haluttiin antaa. Erkko arveli Neuvostoliiton luopuvan muuttuneessa maailmantilanteessa myös Ahvenanmaan linnoitussuunnitelman vastustamisesta.⁹⁰ Sahlin tiedotti Ruotsiin, ettei Suomi halunnut kiirehtiä Ahvenanmaan asiaa tai toteuttaa suunnitelmaa ilman Neuvostoliiton suostumusta. Vaikka Neuvostoliiton kanta Ahvenanmaan kysymykseen ei ollut vielä täydellisesti selvinnyt, oli ilmassa Erkon mielestä yhteisymmärryksen pääsyn edellytyksiä.⁹¹

Syyskuun 20. päivänä Sahlin matkusti jälleen Tukholmaan.⁹² Ennen lähtöään hän teki vielä selkoa eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan istunnosta, jossa Erkon edellä mainittu kanta Ahvenanmaan kysymyksessä oli myös tullut julki. Erkko oli samaisessa istunnossa antanut täyden selonteon Suomen ulkopoliittisen tilanteen kehittymisestä kesän ja syksyn 1939 aikana. Vaikka ulkoasiainvaliokunnan istunnot käytiin suljetuin ovin ja niissä käsitellyt asiat olivat luottamuksellisia, näyttää Sahlin saaneen jälkeinpäin – todennäköisesti Erkolta - hyvinkin tarkat tiedot kokouksessa käsitellyistä asioista. Kirjallisuuden perusteella esimerkiksi myös Saksan ja länsivaltojen lähettiläät ovat saaneet tietoa istuntojen sisällöstä.⁹³

⁸⁹ RA, Sahlin-Söderblom 6.9.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁹⁰ Polvinen 1995, 6-7.

⁹¹ RA, Sahlin-Söderblom 16.9.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁹² UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päällikköjen erot, lomat ja matkat.

⁹³ RA, Sahlin-Söderblom 16.9.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

Syyskuun 17. päivänä Neuvostoliitto hyökkäsi sopimuksen etupiirijaon mukaisesti Saksan salamasodan heikentämään Puolaan ja valtasi maan itäosat. Samana päivänä itse Molotov esitti Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden pohjaksi puolueettomuutta. Tämä ilmoitus, kuului seuraavana päivänä Erkon STT:lle jättämä lausunto, ”on Suomessa otettu vastaan suurella tyydytyksellä...” Luottavainen lausunto oli tosin tarkoitettu lähinnä mielialojen rauhoittamiseksi, sillä Neuvostoliiton ja Saksan elokuussa solmima sopimus herätti edelleen suuria epäluuloja.⁹⁴ Neuvostoliiton hyökkäys Puolaan ei siten aiheuttanut vielä silminnähtävää huolta, mutta sen Baltian maille syys- ja lokakuun vaihteessa esittämät neuvottelukutsut eivät jääneet Suomessa huomaamatta. Tannerin mukaan Baltian maille esitetyt vaatimukset ja näiden nopea taipuminen Neuvostoliiton tahtoon herättivät suomessa suurta huolestuneisuutta.⁹⁵

Baltian maiden kohtalo muutti Suomen johdon näkemykset Ahvenanmaan suunnitelman kiireellisyydestä. Syyskuun 28. päivänä, Sahlinin ollessa edelleen poissa lähetystöstä, Erkko lähetti itse Sandlerille kirjeen, jossa hän esitti kaksi kysymystä: Ryhtyisikö Ruotsi yhdessä Suomen kanssa toimenpiteisiin Ahvenanmaan aseman turvaamiseksi, jos joku suurvalloista muodostaisi uhan saari-ryhmän turvallisuudelle? Jos vastaus ensimmäiseen kysymykseen oli myönteinen, tulisiko Ruotsi Suomen avuksi siinäkin tapauksessa, että suomalaisten olisi ollut pakko tarttua aseisiin ja maa olisi sodassa? Erkko ei ollut ainoa, joka otti Ahvenanmaan puheeksi syyskuun aikana. Ruotsin puolustusvoimien päällikkö Thörnelliin mukaan Ahvenanmaan asema oli lähiaikoina huomattavasti heikentynyt. Harkinnan jälkeen Sandler tuli siihen tulokseen, että yhteispuolustusta voitiin käydä valmistelemaan, mutta mihinkään toimenpiteisiin ei vielä tullut ryhtyä. Hän ei kuitenkaan saanut linjalleen hallituksen suostumusta ja asia jäi edelleen auki.⁹⁶

---

⁹⁴ Jääskeläinen 1977, 593.

⁹⁵ Tanner 1979, 37-39

⁹⁶ Carlgren 1973, 36-38.

Sahlinin saavuttua takaisin Helsinkiin 4. lokakuuta, hän oli, jos mahdollista, vielä aiempaa tiiviimmin yhteydessä Erkkoon. Hän vieraili vielä saman päivän aikana kahteen otteeseen Erkon luona. Ensimmäiseksi ulkoministeri oli ottanut esiin sotamateriaalikysymyksen, johon Sahlin saattoi heti hallituksensa valtuuttamana vastata Ruotsin hallituksen olevan valmis antamaan Suomelle materiaalitukea. Erkko teki samassa yhteydessä selkoa Ruotsiin matkaavan kenraalimajuri Grandellin aikataulusta ja esitti toiveenaan, että Grandell voisi vakuuttaa Sandlerin ja puolustusministeri Sköldin Suomen nimenomaisista tarpeista.⁹⁷

Keskustelun aikana Erkko oli myös ilmaissut helpotuksensa sen johdosta, että Neuvostoliitto ei ollut esittänyt Suomelle mitään vaatimuksia. Ulkoministeri myönsi kuitenkin, että Neuvostoliiton aiempi ystävällismielinen asennoituminen saattoi olla vain näennäistä. Seuraavaksi keskustelu kääntyi Neuvostoliiton Suomelle mahdollisesti esittämiin vaatimuksiin. Erkon mukaan Suomi saattoi kompensatiota vastaan myöntyä joihinkin Neuvostoliiton toiveisiin, mutta ei missään olosuhteissa tekisi samanlaisia myönnytyksiä kuin esimerkiksi Viro.⁹⁸ Vaikka Erkko korosti, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olivat kunnossa, on keskustelun perusteella selvää, että Erkon on, optimistista kommentistaan huolimatta, täytynyt pelätä Neuvostoliiton ryhtyvät toimenpiteisiin myös Suomen suunnalla.

Erkko palasi keskustelun aikana Ahvenanmaan kysymykseen ja esitti aiemman pohjalta kolme kysymystä: Jos Ahvenanmaahan kohdistuva uhka aktualisoituisi, olisiko Ruotsilla mitään sitä vastaan, että Suomi ryhtyisi puolustustoimenpiteisiin? Voisiko Ruotsi luovuttaa Suomelle sotamateriaalia? Olisiko Ruotsi valmis siirtämään Ahvenanmaalle joukkoja ja puolustamaan saariryhmää yhdessä Suomen kanssa?⁹⁹ Sahlin lensi Tukholmaan Erkon kysymykset

⁹⁷ RA, Samtal med utrikesminister Erkko den 4 oktober 1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁹⁸ RA, Samtal med utrikesminister Erkko den 4 oktober 1939, HP 1 Af, Kansio 99.

⁹⁹ RA, Samtal med utrikesminister Erkko den 4 oktober 1939, HP 1 Af, Kansio 99.

mukanaan heti 5. lokakuuta.¹⁰⁰ Samana päivänä Suomi sai kutsun saapua Moskovaan neuvottelemaan ”konkreettisista poliittisista kysymyksistä”. Erkko ei voinut olla tyytyväinen Sahlinin ja yleensä ruotsalaisten varovaiseen asenteeseen, mutta pyrki peittämään tämän ja käyttäytyi Sahlinia kohtaan äärimmäisen kohteliaasti. Myös Sahlin, joka sai jälleen astua tiedonvälittäjän rooliin, näyttää ymmärtäneen asian kiireellisyyden.

Koska sekä Sahlin että Wijkman olivat sitä mieltä, että Erkko laski paljon Ruotsin avun varaan, ilmoitti ulkoministeri Sandler itse välittömästi Erkolle, ettei asiasta oltu Ruotsissa päästy yhteisymmärrykseen ja että hänen oli pakko vastata kieltävästi kysymyksiin sotilaallisesta yhteistyöstä. Sen sijaan Suomi saattoi luottaa siihen, että Ruotsi toimittaisi Suomeen sotamateriaalia ja antaisi kaiken mahdollisen diplomaattisen tuen.¹⁰¹ Takaisin Suomeen palannut Sahlin sähkötti Tukholmaan Erkon olevan pettynyt sen vuoksi, ettei Ruotsi voinut auttaa Suomea sen enempää, mutta kiittävän lämpimästi sotamateriaalista, jota oli edellisenä päivänä toimitettu Suomeen.¹⁰² Muutamaa päivää myöhemmin Sahlin ilmoitti Ruotsiin, että Erkko toivoi saavansa lopullisen vastauksen kysymyksiinsä Pohjoismaiden valtionpäämiesten kokoontumisessa.¹⁰³

3.2. Tiedonvälittäjästä tiedonhaltijaksi

Koska Erkko oli haluton lähtemään Moskovaan, valittiin tehtävään Suomen Tukholman-lähettiläs J. K. Paasikivi. Pian tämän jälkeen Suomessa kutsuttiin koolle ylimääräiset kertausharjoitukset ja suoritettiin armeijan liikekannallepaho.¹⁰⁴ Takaisin Helsinkiin palannut Sahlin raportoi Tukholmaan sisäministeri Kekkonen kehottaneen radiopuheessaan kansalaisia omaehtoiseen evakuointiin. Ihmisiä erityisesti Viipurin läänistä ja Helsingin seudulta pyydettiin siir-

¹⁰⁰ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päällikköjen erot, lomautukset ja matkat.

¹⁰¹ Wahlbäck 1968, 209-213; Carlgren 1973, 39-41.

¹⁰² RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 11.10.1939 kl. 19.15 till Sandler, HP 1 Af, Kansio 99; Carlgren 1973, 42.

¹⁰³ RA, Telefonmeddelande från envoyen Sahlin den 15 oktober 1939, HP 1 Af, Kansio 100.

tymään mahdollisuuksien mukaan maalle tai kesäasunnoille.¹⁰⁵ Samoihin aikoihin tapahtunut suomenruotsalaisten mukaantulo hallitukseen sai Sahlinin vilpittömän tuen. Sahlinin mukaan lehdistö kirjoitti päätöksen lujittavan Suomen kansallista yhtenäisyyttä ja lähentävän maata entisestään muihin Pohjoismaihin.¹⁰⁶ Suomenruotsalaiset näyttäisivät olleen varsin lähellä Sahlinin sydäntä, sillä harvoin hän äityi kommentoimaan tapahtunutta aivan näin ylistävään sävyyn.

Lokakuun 11. päivä Sahlin raportoi suomalaisten suunnitelleen asiamiehen lähettämistä Saksaan. Tieto asiasta oli jälleen saatu Erkolta. Tässä yhteydessä esiin oli nostettu sekä Kivimäen että Svinhufvudin nimet. Berliinistä oli kuitenkin viestitetty, ettei Saksalla ollut halua sekaantua Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin.¹⁰⁷ Saksassa oli tosin vielä Baltian maiden kanssa käytävien neuvottelujen alkumetreillä uskottu, että Suomi jätettäisiin rauhaan. Stalin ei ollut Saksan suurlähettilään kanssa keskustellessaan maininnut Suomea, eikä tätä oltu Berliinissä pidetty satunnaisena lipsahduksena. Tämän vuoksi Saksan ulkoministeriö oli katsonut voivansa antaa huolestuneille suomalaisille rauhoittavia selityksiä. Myöhemmin kävi kuitenkin selväksi, ettei Saksa aikonut millään tavoin puuttua Neuvostoliiton toimiin. Yhdysvallat sen sijaan suostui suomalaisten ja ruotsalaisten sinnikkäiden yritysten jälkeen painostamaan Moskovaan. Lokakuun 12. päivänä Moskovaan toimitettiin Rooseveltin viesti, jossa Neuvostoliittoa kehoitettiin välttämään vaatimuksia, jotka vaarantaisivat Suomen itsenäisyyden. Mitään vaikutusta Neuvostoliiton suunnitelmiin tällä ei kuitenkaan ollut.¹⁰⁸

Yhdysvaltain tuki teki suomalaisiin suuren vaikutuksen, joskaan venäläisiin sillä ei juuri ollut vaikutusta. Yhdysvaltain lähettiläs Schoenfeld oli Wijkmanin kanssa keskustellessaan maininnut, että moni oli käynyt Yhdysvaltain lähetystössä ilmaisemassa kiitollisuutensa. Hän oli samalla kertonut Wijkmanille,

¹⁰⁴ Katso esim. Jääskeläinen 1977, 596-597.

¹⁰⁵ RA, Sahlin-Sandler 11.10.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

¹⁰⁶ RA, Sahlin-Sandler 14.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹⁰⁷ RA, Sahlin-Söderblom 11.10.1939, HP 1 Af, Kansio 99.

että ainakaan hänen tietojensa mukaan Suomea ei oltu mainittu Saksan ja Neuvostoliiton elokuun sopimuksessa. Huhuja tosin liikkui, eikä sopimus itsessään ollut yllättänyt häntä. Olihan sen mahdollisuus nostettu useita kertoja esiin. Hänen mielestään olennaisinta oli nyt voittaa aikaa, jotta Suomen puolustusvalmiutta voitiin kohottaa. Neuvostoliitto tuskin hyökkäisi Suomeen, jos maan puolustusvalmius olisi hyvä, sillä venäläisillä huolenaan useita epävakaita rajoja.¹⁰⁹

Aivan yhtä positiivisella kannalla ei oltu Iso-Britannian lähetystössä. Sahlinin mukaan osa lähetystön henkilökunnasta oli evakuoitu ja itse lähettiläs piti Suomen tilannetta synkkänä. Erityisen raskaasti Itämeren piirin viimeaikaisen kehityksen oli ottanut Saksan Helsingin-lähettiläänä jo pitkään toiminut von Blücher. Raporteista ei Yhdysvaltain lähettilään kanssa käytyä keskustelua lukuun ottamatta käy ilmi, kuka Ruotsin lähetystöstä on ollut yhteydessä ulkomaiseen diplomaattikuntaan. Näyttää kuitenkin siltä, että Wijkman oli edelleen lähetystön henkilökunnasta se, jolla oli laajin tuttavapiiri diplomaattien joukossa. Tuttuja olivat nimenomaan länsivaltojen lähettiläät. Sahlin huolehti puolestaan yhteydenpidosta Erkkoon ja Tukholmaan. Saksan lähettilään kohdalla Sahlin kuitenkin totesi von Blücherin mielenjärkytyksen olleen yleisesti diplomaattipiirien tiedossa.¹¹⁰

Lähetystön raportointia lähes täydellisesti seuraavan kuukauden ajan dominoivat neuvottelut alkoivat Kremlissä 12. lokakuuta.¹¹¹ Neuvostoliitto esitti vaatimuksensa Suomen neuvotteluvaltuuskunnalle ensin suullisesti ja kaksi päivää myöhemmin Paasikivi sai ne eteensä kirjallisessa muodossa. Leningradin turvallisuus varmistui venäläisten mukaan sillä, että Suomi luovutti Neuvostoliitolle Suomenlahden suuret saaret, osan Karjalan kannasta ja osan Petsamo. Lisäksi Neuvostoliitto halusi vuokrata Hangon tukikohdan. Paasikivi oli saanut hallitukselta ohjeet suhtautua Neuvostoliiton vaatimuksiin torjuvas-

---

¹⁰⁸ Jakobson 1979, 218, 223-224, 226-227.

¹⁰⁹ RA, Sahlin-Söderblom 14.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹¹⁰ RA, Sahlin-Söderblom 14.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹¹¹ Katso esim. Paasikivi 1986, 37.

ti, eikä neuvotteluja voitu jatkaa ilman lisäohjeita. Näin ollen neuvotteluvaltuuskunta palasi muistio mukanaan takaisin Suomeen.¹¹² Seuraavana päivänä Sahlin sähkötti Ruotsiin tilanteen olevan vaikea. Erkon mukaan Suomi voisi keskustella Suomenlahden ulkosaarista, mutta ei taipuisi sitä pidemmälle meneviin myönnytyksiin.¹¹³

Muistion sisältö päätettiin Suomessa aluksi salata. Pidettiin mahdollisena, että arvovaltanäkökohdat estäisivät Neuvostoliittoa myöhemmin perääntymästä jo julkitulleista vaatimuksista. Poikkeuksena olivat Helsingissä olevat Ruotsin, Norjan ja Tanskan lähettiläät. Heistä Sahlin sai ensimmäisenä tiedon Neuvostoliiton vaatimuksista.¹¹⁴ Sahlin näyttääkin saaneen Erkolta tai Suomen ulkoministeriön poliittisen osaston päälliköltä Aaro Pakanlahdelta varsin pian, usein jopa samana päivänä, tiedon siitä, mitä neuvotteluissa kulloinkin tapahtui. Tässä tapauksessa nimenomaan sähköet ja puhelinkeskustelut antavat oikean kuvan tiedonkulusta. Sahlin saattoi niiden avulla välittää tiedot tuoreeltaan Tukholmaan ja pitää Ruotsin ulkoministeriön ajan tasalla. Saapuivathan Sahlinin raportit Tukholmaan aina muutaman päivän viiveellä. Myös Wahlbäckin mukaan Ruotsiin näkyy saadun nopeasti täydelliset tiedot neuvottelujen kulusta.¹¹⁵ Vaikka Sahlin toimi edelleen pääasiassa tiedonvälittäjänä Helsingin ja Tukholman välillä, tämä erityisesti Ahvenanmaan ja sotamateriaaliky-symyksessä, oli hänen roolinsa muuttunut astetta tärkeämmäksi. Roolin lähtökohtana oli eittämättä se, että Sahlin oli nimenomaan Ruotsin – maan, johon Suomessa kohdistettiin suuria toiveita – edustaja.

Neuvottelujen alkaminen johti lisääntyneeseen aktiivisuuteen myös Ruotsin ulkoministeriössä. Aiemman sijasta Sahlin saattoi saada useita sähköitä päivässä. Useimpien tiedot oli tarkoitettu välitettäväksi Erkolle. Sahlin sai kuitenkin myös tehtäväkseen selvittää, missä määrin Suomen edustajat Pariisissa ja

¹¹² Katso esim. Kallenautio 1985, 181.

¹¹³ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 17.10.1939 kl. 15.40 till UD, HP 1 Af, Kansio 100.

¹¹⁴ Pakaslahti 1970, 135; Carlgren 1973, 45.

¹¹⁵ Wahlbäck 1968, 225.

Lontoossa antoivat kyseisten maiden edustajille tietoa neuvottelujen kulusta.¹¹⁶ Tosin vastaus tähänkin kysymykseen on luultavasti saatu Erkolta. Sahlinin saamat sähkeet - ja nimenomaan niiden sisältämien suorien toimintaohjeiden vähyys - näyttäisivät antavan lähettiläälle runsaasti liikkumavaraa, mutta ei ole tiedossa, millaisia keskusteluja hän on käynyt ja millaiset ohjeet hän on saanut Ruotsissa käydessään. Sahlinin luonteelle lienee ollutkin ominaista noudattaa tarkasti ohjeita ja diplomaattietikettiä, eikä turhaan aiheuttaa esimiehilleen harmaita hiuksia. Ruotsin ulkoministeriön ei ole tarvinnut erikseen korostaa, missä menevät hänen valtuuksiensa rajat.

Lokakuun 17. päivänä Sahlin teki vielä pikkutarkasti, päivä päivältä yhteen-
vetoa viime päivien tapahtumista ylevänsävyisessä raportissaan. Hän kertasi Suomen neuvotteluvaltuuskunnan Moskovan matkan tapahtumia ja aikataulua sekä teki selkoa valtuuskunnan jäsenistä ja heidän taustoistaan. Sama tiedote oli välitetty myös lehdistölle. Valtuuskunnan lähtiessä Moskovaan lokakuun 9. päivänä oli paikalle kerääntynyt suuri joukko ihmisiä, jotka veisasivat yhdessä virren Jumala ompi linnamme. Virttä seurasi puolestaan Maammelaulu. Eräs paikalla ollut henkilö oli kertonut lähetystön edustajalle, että maassa ei ollut vallinnut yhtä isänmaallista tunnelmaa sitten helmikuun manifestin. Jopa Terijoen raja-asemalla valtuuskuntaa olivat saatelleet Porilaisten marssi ja Kansallislaulu. Vaikka suomalaiset olivat Sahlinin mukaan ihailtavan rauhallisia ja tyyniä, saattoi heidän surumielisyytensä ja voimattomuuden tunteensa aistia. Se, että Erkkko ei ollut itse lähtenyt Moskovaan, oli Sahlinin mielestä vielä voimistanut tätä tunnetta. Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden tukea arvostettiin Suomessa nyt suunnattomasti.¹¹⁷ Seuraavina päivinä Tukholmassa pidetyssä Pohjoismaiden valtionpäämiesten tapaamisessa, johon Sahlinkin matkusti, Suomi sai kuitenkin vain runsaasti sympatiaa, ei lupausa konkreettisesta avusta.¹¹⁸

¹¹⁶ RA, Telegram i chiffer från UD 13.10.1939 till svenske minister i Helsingfors, n:o 34, HP 1 Af, Kansio 99.

¹¹⁷ RA, Sahlin-Sandler 17.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

3.3. Erkon varassa

Valtuuskunta, johon liittyi uutena jäsenenä valtiovarainministeri Tanner, lähti toiselle matkalleen Moskovaan 21. lokakuuta.¹¹⁹ Erkon luona vierailut Sahlin kirjoitti Tannerin valintaan olevan useita syitä, joista merkittävimmäksi hän nosti Tannerin puoluekannan. Nyt myös Suomen työväestö seisoivat valtuuskunnan takana. Tanner oli myös nuorempi ja harkitsevampi kuin tunnetusti kiivas ja hätäisiäkin päätöksiä tekevä Paasikivi.¹²⁰ Vaikka Suomessa elettiin vaikeita aikoja ja maasta löytyi radikaaleja elementtejä sekä oikealta että vasemmalta, oli Suomi Sahlinin mukaan muutenkin sisäisesti jopa yllättävän vahva ja yhtenäinen. Tämä oli tullut esiin useaan otteeseen. Hyvänä esimerkkinä Sahlin piti sitä, että vuonna 1918 vastakkaisilla puolilla taistelleet miehet seisoivat nyt samassa rintamassa.¹²¹

Valtuuskunnan toinen Moskovan matka päättyi kuitenkin jälleen ilman molempia maita tyydyttävää ratkaisua. Paasikivi esitti heti Helsinkiin palattuaan, että hallitus antaisi valtuuskunnalle valtuudet neuvotella aiempaa suuremmasta alueesta. Erko ja karjalaiset juuret omaava puolustusministeri Niukkanen vastustivat kuitenkin jyrkästi lisämyönnytyksiä, vain Mannerheim olisi ollut taipuvainen joihinkin myönnytyksiin. Ulkoministeri ja puolustusministeri luottivat itsepäisesti Ruotsiin, vaikka Pohjoismaiden valtionpäämiesten tapamisessa oli käynyt selväksi, että avusta ei tosipaikan tullen ollut mitään takeita.¹²² Samanlaisia odotuksia Ruotsia kohtaan kohdisti myös Suomen lehdistö. Sahlinin mukaan Suomen sanomalehdet ottivat kiitollisuudella vastaan Ruotsin tuen näinä vaikeina aikoina.¹²³ Kuten aiemminkin, se, mitä Suomessa Ruotsista ajateltiin, kiinnosti Sahlinia suuresti.

¹¹⁸ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päällikköjen erot, lomat ja matkat; Jääskeläinen 1977, 599.

¹¹⁹ Katso esim. Paasikivi 1979, 64; Tanner 1979, 57.

¹²⁰ RA, Sahlin-Söderblom 23.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹²¹ RA, Sahlin-Söderblom 26.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹²² Katso esim. Jussila, Hentilä & Nevakivi 1995, 163-164; Jääskeläinen 1977, 600.

¹²³ RA, Sahlin-Sandler 13.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

Lokakuun lopulla lähettiläs kokosi raportissaan jälleen yhteen neuvottelujen siihenastisia vaiheita, joista hänellä selvästi oli tarkat tiedot. Sahlin kirjoitti, että Suomen ja Neuvostoliiton välinen neuvotteluyhteys ei ollut katkennut, vaikka yhteisen ratkaisun löytäminen tulisikin olemaan vaikeaa.¹²⁴ Näkemys lienee omaksuttu suoraan Erkolta, joka oli vain muutamaa päivää aikaisemmin vakuuttanut olevansa edelleen toiveikas.¹²⁵ Valtuuskunnan lähtiessä kolmannen kerran Moskovaan, sai Paasikivi käteensä Erkon kirjelman, jossa kehoitettiin unohtamaan, että Venäjä on suurvalta. Lapussa Erkko vakuutti luottavansa siihen, että sopimus saadaan aikaiseksi. Erkko näyttää uskoneen, että Venäjä taipuisi ennemmin tai myöhemmin siihen, mitä Suomi suostui antamaan ja ellei sopimusta saataisi aikaiseksi, olisi vuorossa uusi neuvottelukierros.¹²⁶

Valtuuskunnan ollessa vielä matkalla Moskovaan, saatiin tieto, että Molotov oli edellisenä päivänä tehnyt julkisuudessa selkoa Neuvostoliiton aluevaatimuksesta ja laittanut näin peliin koko arvovaltansa. Erkko päätti valtuuskunnan muuttuneen aseman vuoksi kutsua neuvottelijat takaisin, mutta nämä toivoivat itse voivansa jatkaa matkaa.¹²⁷ Sahlin tiedotti matkan jatkumisesta heti Ruotsiin. Ruotsin ulkoministeriön kysymykseen Suomen tilanteesta Sahlin vastasi tilanteen olevan jännittynyt, mutta ei oleellisesti huonontunut, sillä valtuuskunta jatkoi edelleen matkaansa. Sahlin kertoi Erkon sanoneen, että vaatimusten julkistaminen oli lähinnä taktinen manööveri. Erkon mukaan neuvottelutilanne oli kuitenkin vaikeutunut Neuvostoliiton vaatimusten tultua julkisuuteen, eikä hän voinut ymmärtää, miksi venäläiset halusivat kiirehtiä neuvotte-
luja.¹²⁸

Samassa yhteydessä oli käsitelty myös Ruotsin mahdollisuuksia ilmaista Moskovassa tukensa Suomen puolesta. Ruotsin ulkoministeriö oli jo aiemmin viestittänyt Sahlinin välityksellä Erkolle, että se oli valmis tekemään *démarcheen*

¹²⁴ RA, Sahlin-Sandler 30.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹²⁵ RA, Sahlin-Söderblom 25.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹²⁶ Kallenautio 1985, 186-187; Polvinen 1995, 48-49.

¹²⁷ Jääskeläinen 1977, 601; Katso myös Paasikivi 1986, 76; Tanner 1979, 88-89.

¹²⁸ Telefonmeddelande till Kungl. UD den 1 november 1939, kl. 17.15, HP 1 Af, Kansio 100.

Moskovassa ja tiedustellut Erkolta sopivaa ajankohtaa.¹²⁹ Erkko ilmaisi Suomen olevan kiitollinen Ruotsin tuesta, mutta korosti, ettei halunnut tässä uudessa tilanteessa painostaa ruotsalaisia. Hän kehotti ruotsalaisia itse arvioimaan, voisiko nootti jollakin tavoin heikentää Ruotsin asemaa.¹³⁰ Erkko heitti näin pallon takaisin Ruotsiin ja nootin ajankohta jäi edelleen auki. Kun nootti marraskuun alussa toimitettiin Molotoville, jäi se vaille merkitystä, sillä kansankomissaari kieltäytyi vastaanottamasta sitä.¹³¹

Marraskuun 5. päivänä Sahlin raportoi erään lähetystön henkilökunnasta, mahdollisesti jälleen Wijkmanin, keskustelleen Suomen ja Neuvostoliiton suhteista Yhdysvaltain lähettilään kanssa. Lähettiläs oli kertonut uskovansa, että Neuvostoliitto halusi välttää sotaa. Hänen mielestään Suomen tuli pitää pintansa venäläisten vaatimusten edessä tai muuten nämä puristaisivat suomalaisista irti kaiken sen, minkä onnistuivat saamaan. Schoenfeld uskoi Erkon tavoin venäläisten siirtävän neuvotteluja sopivampaan ajankohtaan, jos nyt käytävissä neuvotteluissa ei päästäisi tulokseen. Hänen mielestään Erkko oli muutenkin onnistunut hoitamaan asian kiitettävästi, ellei otettu huomioon puhetta, jossa Erkko oli viitannut ”venäläisten imperialismiin”. Tässä suhteessa Erkko olisi voinut lähettilään mielestä valita sanansa tarkemmin.¹³² Schoenfeld näyttää olleen lausuntojensa perusteella pitkälti samalla linjoilla kuin Erkko, eikä hän siinä mielessä tuonut Sahlinin tietoon mitään uutta, vaan päinvastoin vahvisti Erkolta saatua käsitystä.

Suomen asenne Neuvostoliiton vaatimuksiin säilyi jyrkkänä, vaikka Neuvostoliitto oli jopa valmis vetämään takaisin joitakin aiemmista vaatimuksistaan. Sahlin kirjoitti Pakaslahden huomauttaneen Neuvostoliiton uusien vaatimusten olevan yhtä lailla riski Suomen turvallisuudelle. Sen sijaan positiivista Pakaslahden mielestä oli se, että Neuvostoliitto oli ollut valmis keskustelemaan

¹²⁹ RA, Söderblom-Sahlin 28.10.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹³⁰ Telefonmeddelande till Kungl. UD den 1 november 1939, kl. 17.15, HP 1 Af, Kansio 100.

¹³¹ Polvinen 1995, 50-51.

¹³² RA, Sahlin-Söderblom 5.11.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

vaihtoehtoista.¹³³ Hyvin perillä olevasta suomalaisesta sotilaslähteestä, jota ei oltu raportissa tarkemmin nimetty, Sahlin oli saanut tietää, että Suomen peräänantamattomuuden, erityisesti Hangon kohdalla, oli arveltu johtavan sotaan, etenkin kun Venäjä oli samanaikaisesti keskittänyt joukkoja Laatokasta pohjoiseen. Jännitys oli ollut käsin kosketeltavaa. Viime päivinä Suomessa tunnettu paine oli kuitenkin helpottunut ja puheita aseellisesta konfliktista pidettiin jo suuresti liioiteltuna. Erityisesti ilmapiiriä huojensi se, että Neuvostoliitto oli ollut valmis keskustelemaan Hangosta.¹³⁴ Mitään yhtä ainoaa syytä mielialojen kohoamiseen ei Sahlinin raportista löydy. Ilmeisesti Neuvostoliiton perääntyminen joissakin vaatimuksissa nähtiin Suomen ja erityisesti Erkon peräänantamattomuuden voitoksi. Erkon julkisuudessa antamalla toiveikkailla lausunnoilla ja presidentti Kallion Erkolle osoittamalla tuella oli todennäköisesti myös suuri merkitys.

Neuvotteluvaltuuskunnan kolmas Moskovan matka päättyi edellisten tavoin tuloksettomana. Marraskuun 13. päivänä valtuuskunta matkusti takaisin Suomeen ja neuvotteluyhteys Neuvostoliittoon katkesi. Tästä huolimatta Suomessa oli vallalla käsitys, että suoranaista sodanvaaraa ei ollut. Kaikki eivät kuitenkaan olleet asiasta yhtä yksimielisiä. Paasikivi ja Mannerheim painostivat ulkoasianvaliokuntaa käynnistämään neuvottelut uudelleen.¹³⁵ Myös lähetystön sotilasmies sai eversti Airoilta tietää Neuvostoliiton keskittävän joukkoja Suomen rajalle.¹³⁶ Erkko selitti kuitenkin Sahlinille, että kyseessä ei ollut lopullinen välirikko, vaan tilapäinen katkos neuvotteluissa.¹³⁷

Marraskuun 15. päivänä Erkko selosti neuvottelujen kulkua eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Erkon selonteko ei tosin johtanut keskusteluun ja kestitkin kokonaisuudessaan vain puolisen tuntia. Hallitus oli syksyn neuvottelujen aikana hoitanut suhteita eduskuntaan puhemiehen ja ryhmien puheenjohtajien kautta ja jättänyt näin eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pimentoon neuvot-

¹³³ RA, Sahlin-Söderblom 6.11.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹³⁴ RA, Sahlin-Söderblom 8.11.1939, HP 1 Af, Kansio 100.

¹³⁵ Kallenautio 1985, 187.

¹³⁶ RA, Sahlin-Söderblom 15.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

telujen kulusta.¹³⁸ Päävastuu neuvottelujen hoidosta oli jäänyt Erkon harteille. Hänen oli vahvana persoonana ja ulkoministerinä onnistunut saada itselleen määräävä asema, eivätkä Cajander ja Kallio, joka luotti Erkkoon, edes suuremmin puuttuneet ulkoministerin tapaan hoitaa asiaa.¹³⁹ Kokouksen sisällöstä luottamuksellisesti tiedon saanut Sahlin raportoi seuraavana päivänä Erkon uskovan, ettei lähiaikoina tapahtuisi mitään hälyttävää. Erkko kiitteli Ruotsia, joka ”oli ollut todellinen ystävä hädän hetkellä”.¹⁴⁰ Tällainen kaunopuheisuus Ruotsin suhteen oli Erkolle varsin tyypillistä. Todennäköisesti Erkko halusi säästää Ruotsin korttia myös tulevaisuuden varalle, vaikka lahden toiselta puolen ei oltu mitään varmaa luvattukaan.

Vaikka Sahlinin raporttien asenne on kaukana skeptisismistä, on sodan mahdollisuuden kuitenkin täytynyt juolahtaa myös lähettilään mieleen. Toimihan hän jatkuvasti välittäjänä kysymyksissä, jotka koskivat valmistautumista mahdollisen sodan varalle. Ehkä hän ei vain yksinkertaisesti, Erkon tavoin, halunnut uskoa tähän mahdollisuuteen. Pyrkimys nähdä asiat positiivisessa valossa näyttää muutenkin olleen Sahlinille tyypillinen piirre. Käsitys, jonka mukaan Neuvostoliitto bluffasi oli vallitsevana myös Moskovan diplomaattipiireissä. Yhdysvaltojen Moskovan-lähettiläs, samoin kuin Schoenfeld, piti Neuvostoliiton hyökkäystä epätodennäköisenä.¹⁴¹ Helsingin ulkomaisista diplomaateista vain Englannin Snow varoitteli omalta hallitukselta saamiensa ohjeiden mukaisesti Suomen hallitusta liiallisesta optimistista.¹⁴² Pääosa Sahlinin saamista tiedoista viittasi siis siihen, että Neuvostoliitto bluffaa. Hänen muista Ruotsin ulkomaanlähetystöistä saamansa tiedot eivät näytä olleen ristiriidassa Suomesta saatujen tietojen kanssa. Hänen tärkein lähteensä ja yhteyshenkilönsä, Erkko, jonka varassa Sahlinin tiedot pitkälti olivat, uskoi vahvasti Neuvostoliiton bluffaavan tai taipuvan lopulta sopuratkaisuun Suomen kanssa. Miksi siis Sahlin olisi ajatellut toisin?

---

¹³⁷ RA, Sahlin-Sandler 14.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹³⁸ Suomen kansaneduslaitoksen historia VIII 1980, 34; Wirtanen 1967, 16.

¹³⁹ Brotherus 1973, 114.

¹⁴⁰ RA, Sahlin-Söderblom 16.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁴¹ Polvinen 1995, 24.

¹⁴² Jakobson 1979, 265.

4. Sahlin ja talvisota

4.1. Sota syttyy

Marraskuun loppupuolella Sahlin kirjoitti elämän palaavan takaisin normaaleihin uomiinsa. Koulut avasivat oviaan ja evakuoitu väestö palasi takaisin koteihinsa. Kokonaan Moskovon neuvottelujen aiheuttama jännitys ei silti ollut kadonnut. Nykytilaa pidettiin jonkinasteisena välivaiheena ja Neuvostoliiton seuraavaa siirtoa odotettiin. Erkon mukaan Suomi oli valmis jatkamaan neuvotteluja, jos Neuvostoliitto niin halusi. Hän uskoi kuitenkin, että se suunnaton diplomaattinen tuki, jota muut maat olivat osoittaneet Suomelle, hillitsisi venäläisten vaatimuksia.¹⁴³

Hiljaisuus jatkui edelleen 24. marraskuuta. Sahlinin mukaan Neuvostoliiton lähettiläs ei ollut vielääkään palannut Helsinkiin. Sotilasviranomaiset raportoivat lisääntyneestä sotilaallisesta aktiviteetista Suomen rajoilla. Edelleen Suomessa oli kiinnitetty huomiota venäläisten tiedotusvälineiden väitteisiin, jossa Suomea syytettiin sodanlietsonnasta. Suomen pääministeriä verrattiin Pravdassa kiekuvaan kukkoon, kiemurtelevaan käärmeeseen ja ahnaaseen pikkupetoon. Neuvostoliiton mystiset valuutannostot aiheuttivat puolestaan hämmennystä. Sahlin kirjoitti kuulleensa varmasta lähteestä, että Neuvostoliiton lähetystö oli vaihtanut suuria summia markkoja dollareihin. Näitä marraskuisia päiviä voidaan hyvällä syyllä kutsua valerauhan päiviksi. Vaikka moni asia viittasi siihen, että jotain oli tekeillä, vakuutti Erkko, ettei Neuvostoliitto lähde hyökkäämään talvea vasten.¹⁴⁴

Vakuuttelu tehoi Sahliniin, sillä hänkään ei, Erkon tavoin, näytä uskoneen välittömään sodanvaaraan. Hänen mukaansa Suomessa ei liiemmin oltu huolestuttu neuvostolehdistön kirjoittelusta. Neuvostojoukkojen keskitys Suomen rajoille oli puolestaan vain osa Neuvostoliiton harjoittamaa hermosotaa. Tämä

¹⁴³ RA, Sahlin-Sandler 20.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁴⁴ RA, Sahlin-Söderblom 24.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101; Rautkallio 1990, 90; Jakobson 1979, 265, 270-271.

lienee jälleen Erkon näkemys, sillä Suomen sotilaspiireissä oltiin huolestuneita viimeaikaisesta kehityksestä.¹⁴⁵ Lisäksi Kempff oli saanut kuulla Saksan sotilasasiamieheltä tämän uskovan, että Neuvostoliitto aloittaisi hyökkäyksensä ennen kuin Suomenlahti jäätyisi. Ero sotilas- ja diplomaattipiirien välillä oli selkeä. Kun ensin mainituissa pelättiin tilanteen kärjistyvän sodaksi, tyydyttiin jälkimmäisissä lähinnä spekuloidaan sen mahdollisuudella. Diplomaattipiireissä keskustelua herätti pääasiassa Saksan suhtautuminen Suomen ja Neuvostoliiton väliseen konfliktiin. Sahlinin mukaan Saksan nihkeä asenne ei ollut jäänyt Helsingissäkään huomaamatta, vaan Sveitsin lähettilään vaimo oli saanut kaupassa asioidessaan kuulla, että täällä ei puhuta enää saksaa, vain suomea ja ruotsia.¹⁴⁶

Vaikka Sahlinin omat kytkökset Suomen diplomaattipiireihin näyttäisivät huomattavasti laajentuneen hänen diplomaattikautensa alkuajoista, sai hän edelleen suuren osan Suomen tilannetta koskevista tiedoistaan Erkolta. Aiemman kaavan mukaisesti Wijkman oli tiiviimmin yhteydessä ulkomaisiin diplomaatteihin ja Sahlin Erkkoon. Nähtävästi Sahlin antoi Erkon mielipiteille suuren arvon, koska hän ei juurikaan kyseenalaistanut ulkoministerin näkemyksiä, vaan päinvastoin, jaksoi kehua Erkon päättäväisyyttä ja kylmän viileää harkintaa. Carlgrenin mielestä Sahlin näki tärkeimmäksi tehtäväkseen toimittaa Erkolta saamansa tiedot mahdollisimman pian Ruotsin ulkoministeriöön, eikä hän edes pyrkinyt etsimään vaihtoehtoisia näkökulmia tai tuomaan esiin Suomen ulkoministerin käsitykselle vastaisia näkemyksiä. Näitäkin näkemyksiä olisi kyllä ollut saatavilla, jos Sahlin olisi kiinnittänyt enemmän huomiota esimerkiksi lähetystön sotilasasiamieheltä saamiinsa tietoihin, eikä vain tuonut niitä ohimennen raporteissaan esiin. Carlgrenin mukaan herää kysymys, oliko Sandler sodan aattona edes täysin tietoinen Mannerheimin ja Suomen sotilaspiirien Erkon käsityksistä poikkeavista näkemyksistä.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Katso myös Paasivirta 1992, 53, 55.

¹⁴⁶ RA, Sahlin-Söderblom 24.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁴⁷ Carlgren 1973, 61.

Hallituksen toiminnasta suivaantuneen marsalkka Mannerheimin uusi erohanke pysähtyi Mainilan laukausten aiheuttamaan kriisiin. Neuvostoliiton nootin mukaan Suomesta Karjalan kannakselta oli marraskuun 26. päivänä ammuttu rajan yli seitsemän tykinlaukausta kohti Neuvostoliiton puolella sijaitsevaa Mainilan kylää. Nootissa vaadittiin Suomen joukkojen vetämistä pois rajan läheisyydestä. Suomen vastanootin mukaan oli mahdotonta, että laukaukset oli ammuttu Suomen puolelta, koska sillä ei ollut rajalla raskasta tykistöä. Neuvostoliiton vastauksessa Suomea syytettiin maiden välisten suhteiden kärjistämisestä äärimmilleen. Samalla Neuvostoliitto katsoi vuonna 1932 solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen rauenneen. Suomen vastaus sovittelulautakunnan asettamisesta oli yhä matkalla, kun Neuvostoliitto katkaisi diplomaattisuhteet.¹⁴⁸

Sahlin antoi marraskuun 28. päivänä raportissaan tarkan selonteon Mainilan kylän tapahtumista. Lisäksi hän kirjoitti, että suomalaisviranomaisten tekemän tutkimuksen mukaan laukaukset oli ammuttu Neuvostoliiton puolelta ja että Erkko piti niitä uutena käänteenä Neuvostoliiton harjoittamassa hermosodassa. Erkon mukaan olennaisinta oli nyt pitää pää kylmänä ja katsoa, mikä olisi Neuvostoliiton seuraava askel.¹⁴⁹ Neuvostoliitto ei julistanut heti sotaa, vaan suomalaisten annettiin vieläkin kuvitella, että kiista olisi ratkaistavissa muulla keinoin.¹⁵⁰ Saman kuvitelman vallassa oltiin myös Ruotsissa, josta saapuneen viestin mukaan Sahlinin tuli kertoa Erkolle, että ruotsalaiset olivat saaneet saksalaisesta lähteestä tietää, että Neuvostoliitto oli valmis luopumaan Hangosta. Suomen täytyi nyt joustaa myös joissakin kohdissa, jotta neuvottelut voitaisiin käynnistää uudelleen.¹⁵¹

Marraskuun 30. päivänä kävi kuitenkin konkreettisella tavalla selväksi, ettei neuvottelujen tie ollut enää mahdollinen. Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen ilman sodanjulistusta maalla, merellä ja ilmassa. Hallitus julisti vielä samana

¹⁴⁸ Katso esim. Jussila, Hentilä & Nevakivi 1995, 165; Jääskeläinen 1977, 604.

¹⁴⁹ RA, Sahlin-Sandler 28.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101; Katso myös Polvinen 1995, 61.

¹⁵⁰ Rautkallio 1990, 95.

¹⁵¹ RA, Söderblom-Sahlin 28.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

iltana maan sotatilaan ja asetti Mannerheimin armeijan ylipäälliköksi.¹⁵² Sodan syttyminen tuli Sahlinille, kuten monille suomalaisillekin, yllätyksenä. Presidentin adjutantti Aladár Paasonen oli selittänyt Sahlinille vielä diplomaattisuhteiden katkaisemisenkin jälkeen 29. marraskuuta, että ilmeisestikin tilanne tulisi säilymään ennallaan lähipäivien ajan.¹⁵³ Siitä, että Sahlin ei ollut täydellisesti ajan tasalla kertoo sekin, että Ruotsissa ei heti Neuvostoliiton hyökkäyksen jälkeen tiedetty, oliko sota todella syttynyt vai olivatko Neuvostoliiton toimet hermosodan viimeisin käänne.¹⁵⁴

Joulukuun 1. päivänä Sahlin vieraili viimeisen kerran Erkon luona. Sodan syttyä hallituksen vaihdos nähtiin Suomessa lähes välttämättömäksi. Neuvostoliiton epäsuosiossa olevat ministerit Erkko ja Cajander saivat väistyä. Pääministeriksi nimitettiin Suomen Pankin johtokunnassa vaikuttanut Risto Ryti ja ulkoministeriksi Väinö Tanner.¹⁵⁵ Sahlin raportoi Erkon pyytäneen hänet heti Helsingin ensimmäisten pommitusten tauottua luokseen. Erkon mukaan suomalaiset olivat valmiit tekemään kaiken mahdollisen, jotta tilanne ei kehittyisi täysmittaiseksi katastrofiksi. Tällä hetkellä oli kuitenkin mahdotonta tietää, mitä venäläiset halusivat. Sahlin kirjoitti Erkon vielä edellisenä päivänä hoitaneen tehtävänsä sillä hänelle ominaisella päättäväisyydellä, joka oli tullut tutuksi näiden raskaiden viikkojen aikana, mutta tänään hän oli väsynyt, kohtalonsa alistunut mies.¹⁵⁶ Ulkoministerin pallilta syrjäytetty Erkko sai siirtyä Suomen Tukholman lähetystöön, jossa hänen virkanimikkeekseen tuli vaatimattomasti va. asianhoitaja. Lähettilään tittelin Paasikivi halusi edelleen varata itselleen.¹⁵⁷

Seuraavana päivänä lähetystön sotilasasiamies Kempff keskusteli aiheesta suomenruotsalaisen ystävänsä, oikeusministeri Söderhjelmin kanssa. Sahlin välitti keskustelun sisällön myöhemmin Bohemanille. Söderhjelmin mukaan

¹⁵² Katso esim. Jääskeläinen 1977, 606.

¹⁵³ RA, Sahlin-Söderblom 30.11.1939, HP 1 Af, Kansio 101; Katso myös Paasivirta 1992, 57.

¹⁵⁴ Johansson 1984, 81.

¹⁵⁵ Suomen kansaneduslaitoksen historia VIII 1980, 31-32.

¹⁵⁶ RA, Sahlin-Sandler 1.12.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁵⁷ Rautkallio 1990, 115-116, Brotherus 1973, 131-132.

neuvottelujen edetessä oli käynyt selväksi, ettei vanha, nyt eronnut hallitus, ollut kyennyt Cajanderin johdolla tärkeiden ratkaisuiden edellyttämään yhteistyöhön, vaan Erkko oli tehnyt suuren osan päätöksistä yksin. Ulkoministerin pestin perinyt Tanner oli välittömästi hallituksenvaihdoksen jälkeen ilmoittanut, että uusi hallitus pyrki käynnistämään neuvottelut Neuvostoliiton kanssa.¹⁵⁸ Neuvotteluyhteyden aikaansaaminen jäi kuitenkin vain haaveeksi. Neuvostoliitto ilmoitti neuvottelevansa vain 1. joulukuuta perustetun Kuusisen hallituksen kanssa.¹⁵⁹ Tämä tehtiin selväksi myös Molotovin luona vierailleelle Ruotsin lähettiläs Wintherille ja Moskovasta Ruotsin ulkoministeriön kautta Sahlinille. Suhteet Ruotsiin olivat sen sijaan Molotovin mukaan ennallaan.¹⁶⁰ Diplomaattipiireissä Kuusisen hallitus nähtiin varsin yleisesti Stalinin nukkehallituksena.¹⁶¹

4.2. Ruotsi ja apu Suomelle

Sodan alkupäivät Suomessa olivat kaoottisia, mutta hallituksen onnistui pitää hermonsa kurissa. Kun selvisi, ettei neuvottelukosketuksen luominen venäläisiin onnistuisi, päätti hallitus yrittää hankkia apua Kansainliitosta, länsimaista ja Ruotsista.¹⁶² Suomen diplomaateille koittivat nyt kiireiset ajat.¹⁶³ Sota sai myös Sahliniin liikettä ja hän sähköitti heti joulukuun ensimmäisen päivän iltana Tukholmaan ja pyysi ohjeita Ahvenanmaan kysymyksessä. Suomen uusi hallitus oli tiedustellut, oliko Ruotsi nyt valmis lähettämään joukkoja Ahvenanmaalle.¹⁶⁴ Seuraavana päivänä Tanner soitti itse kesken ulkoasianvaliokunnan kokouksen Ruotsiin kysyen, osallistuisiko Ruotsi Ahvenanmaan puolustukseen. Hanssonin vastaus oli selkeä: Ruotsi ei voisi antaa Suomelle sotilallista tukea tai lähettää apujoukkoja Ahvenanmaalle. Tannerin kerrottua Ruot-

¹⁵⁸ RA, Sahlin-Boheman 3.12.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁵⁹ Paasivirta 1992, 71-72.

¹⁶⁰ RA, Söderblom-Sahlin 5.12.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁶¹ Soikkanen 1977, 10.

¹⁶² Soikkanen 1977, 14.

¹⁶³ Paasivirta 1992, 67-68; Katso myös Gripenberg 1959, 130.

¹⁶⁴ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 1.12.1939 kl. 21.30 till UD, HP 1 Af, Kansio 101; Katso myös Pakaslahti 1970, 194-195.

sin pääministerin vastauksesta Kalliolle, tämä ikään kuin lysähti kokoon ja moitti Ruotsia Suomen pettämisestä. Kallion reaktio oli suomalaisten keskuudessa varsin yleinen, vaikka syksyn aikana oli käynyt selväksi, ettei Ruotsi halunnut vaarantaa rauhantilaansa edes Suomen vuoksi.¹⁶⁵ Myös Sahlin jätti tiedon Ruotsin päätöksestä virallista tietä ulkoministeriöön vielä samana iltana. Hänen mukaansa Pakaslahti ei kommentoinut asiaa millään tavoin.¹⁶⁶

Ruotsin päätös ei kuitenkaan ollut syntynyt yksimielisesti. Kysymys Suomen avun määrästä ja laadusta sekä Ahvenanmaan yhteispuolustuksesta johti Ruotsin hallituksen sisällä vakaviin ulkopoliittisiin näkemuseroihin. Mahdollisimman pitkälle menevän avun taakse asettunut Sandler sai 13. joulukuuta tapahtuneessa hallituksenvaihdoksessa luovuttaa ulkoministerinpaikkansa Christian Güntherille.¹⁶⁷ Pääministerinä jatkoi edelleen Per Albin Hansson, jolle rauhantilan säilyttäminen oli kaikki kaikessa ja jonka osuus uuden hallituksen muodostuksessa oli varsin keskeinen. Uuden laajapohjaisen hallituksen periaatteeksi tuli puolueettomuus suurvaltasodassa. Ruotsi ei osallistunut sotatoimiin, mutta antoi Suomelle sekä materiaalista että humanitaarista apua. Varsinaista puolueettomuusjulistusta Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan syttyessä Ruotsi ei antanut. Tässä valossa Ruotsi oli pikemminkin ei-sotaikävä maa kuin täydellisesti puolueeton.¹⁶⁸

Asetelma, jossa pieni maa kävi yksin taistelua maailman suurinta maata vastaan oli omiaan herättämään maailmanlaajuisia sympatioita Suomea kohtaan. Talvisodan aikana koko maailman katseet kääntyivät hetkeksi kohti Suomea. Sota sai valtavasti julkisuutta ja Suomeen saapui runsaasti eri maiden lehtikirjeenvaihtajia.¹⁶⁹ Yhdysvalloissa, Englannissa ja Ranskassa yleinen mielipide oli vahvasti Suomen puolella. Myös huomattava osa ruotsalaisista kannatti hallituksen virallista linjaa pidemmälle menevää apua ja Suomen avun ympärille

¹⁶⁵ Soikkanen 1977, 13.

¹⁶⁶ RA, Sahlin-Söderblom 2.12.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

¹⁶⁷ Katso myös Paasivirta 1992, 73.

¹⁶⁸ Kallenautio 1985, 193; Johansson 1984, 57, 84.

¹⁶⁹ Julkusen mukaan Suomessa toimi n. 300 ulkomaista kirjeenvaihtajaa. Katso Julkunen 1975, 50-51, 338.

syntyi kansalaisjärjestöjä. Yli 8000 ruotsalaista tarjoutui vapaaehtoiseksi Suomeen, joskin tästä joukosta vain kaksi pataljoonaa ennätti rintamalle saakka. Länsivalloissa pienen Suomen avustussuunnitelmat toivat maiden hallituksille runsaasti positiivista julkisuutta.¹⁷⁰ Ruotsin hallitus pyrki sen sijaan auttamaan Suomea kaikessa hiljaisuudessa ja mahdollisimman vähäisellä julkisuudella. Syykin tähän oli selvä. Ruotsissa pelättiin paitsi Neuvostoliiton reaktioita myös Saksaa, joka suhtautui talvisodan alussa Suomeen penseästi, jopa vihamielisesti.¹⁷¹

Ei ole epäilystäkään, etteivätkö myös Sahlinin sympatiat olisi olleet Suomen puolella, mutta hän ei missään vaiheessa näytä asettaneen kyseenalaiseksi Ruotsin hallituksen virallista linjaa, vaan päinvastoin puolusti sitä. Ruotsin virallisena edustajana tämä oli luonnollisesti hänen tehtävänsäkin. Sodan alkupäivinä hän kuvasi Neuvostoliiton pommituksia uskomattoman häikäilemättömiksi ja raaoksiksi.¹⁷² Sama Neuvostoliiton toiminnan tuomitseva sävy väritti myös hänen muutamaa päivää myöhemmin laatimaansa raporttia. Sahlinin mukaan ensimmäisten päivien lamaannus oli Suomessa vaihtunut suuttumukseksi, jopa vihaksi hyökkääjää kohtaan. Hän kuvasi suomalaisten henkeä hyväksi. Suomalaiset olivat valmiita puolustamaan maataan, eikä askel taaksepäin, takaisin Viron tielle, tullut enää kysymykseenkään. Samalla Sahlin tiedotti lähetystön kanslian olevan normaalisti avoinna ja palvelevan vielä maassa olevia ruotsalaisia, vaikka useita muiden maiden lähetystöjä oli jo evakuoitu Helsingistä.¹⁷³

Sahlin jaksoi myös seuraavassa raportissaan 11. joulukuuta korostaa suomalaisten puolustustahdon olevan korkealla sekä armeijan että siviiliväestön keskuudessa. Hänen mukaansa Ruotsin apu otettiin tyytyväisenä ja kiitollisena vastaan. Ruotsin jättäytymistä sivuun itse sodankäynnistä oli kritisoitu vain pienen, Saksaan päin kallellaan olevan joukon keskuudessa. Sahlinin mukaan

¹⁷⁰ Katso esim. Jussila, Hentilä & Nevakivi 1996, 167; Paasivirta 1992, 63-64, 75-76; Kallenautio 1985, 193-194; Johansson 1973, 104-106.

¹⁷¹ Johansson 1984, 103; Carlgren 1973, 70.

¹⁷² RA, Sahlin-Söderblom 3.12.1939, HP 1 Af, Kansio 101.

tällaiset kommentit osoittivat, ettei näissä piireissä ymmärretty Saksan olevan todellinen uhka Ruotsin turvallisuudelle. Sahlin itse piti siis Saksan uhkaa todellisena ja tässäkin valossa Ruotsin hallituksen linjaa oikeana. Suurimmaksi ongelmaksi Suomessa hän näki hallinnon ja erilaisten juoksevien asioiden hoidon, mutta totesi näiden toimivan, olosuhteet huomioon ottaen, erittäin hyvin. Suomen hallituskin oli päättänyt ainakin toistaiseksi jäädä pääkaupunkiin.¹⁷⁴ Suomen eduskunta oli kuitenkin päätetty evakuoida Kauhajoelle. Evakuointipäätös aiheutti eduskunnassa turhautuneisuutta, joutuihan se taas syrjään ratkaisuista. Eduskunta tunsu jäävänsä syrjään erityisesti ulkopoliittisissa asioissa.¹⁷⁵ Lisäksi Ryti, Tanner ja salkuton ministeri Paasikivi muodostivat uudessa hallituksessa pian kolmivaljakon, joka hoiti asioita muusta hallituksesta ja ulkoasiainvaliokunnasta piittaamatta.¹⁷⁶

Aivan sodan alussa Sahlinin raportit kuvasivat pitkälti suomalaisten tunnelmia ja mielialoja. Mitään syvälle menevää analyysia Suomen tilanteesta häneltä oli turha odottaa. Raporttien sävy oli totutun positiivinen ja suomalaisten urheus sai Sahlinin suussa lähes ylimalllisia adjektiiveja, vaikka sodan alussa tilanne oli Suomen hallituksen näkökulmasta jopa epätoivoinen. Erityisen pessimistinen oli Mannerheim.¹⁷⁷ Raporttien tiedot oli saatu pääasiassa tiedotusvälineistä, julkisista tiedonannoista ja puheista, joissa hallitus ei luonnollisestikaan tuonut huoltansa esiin, mutta myös eri asemilla olevilta yksityishenkilöiltä. Vaikka Sahlinille oli vakuutettu puolustustahdon olevan korkealla, oli Ruotsin apu tervetullutta. Pankinjohtaja Laherma oli esittänyt Ruotsin lähetystä välittäjäksi Suomen ja Venäjän välille. Sahlin kirjoitti vastanneensa tähän luonnollisestikin kielteisesti. Mies nimeltä Forsén, jota Sahlin kuvasi suomalaisen työmiehen perikuvaksi, oli jopa käynyt kysymässä Sahlinilta, eikö Ruotsi voisi

---

¹⁷³ RA, Sahlin-Sandler 6.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

¹⁷⁴ RA, Sahlin-Sandler 11.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

¹⁷⁵ Suomen kansaneduslaitoksen historia VIII 1980, 33-34; Katso myös Paasivirta 1992, 66; Wirtanen 1967, 31.

¹⁷⁶ Soikkanen 1977, 8.

¹⁷⁷ Soikkanen 1977, 16-17.

tulla Suomen avuksi: "Olihan Ruotsin kuningaskin sanonut, että me olemme samassa veneessä."¹⁷⁸

Ensimmäisen kerran kahden kesken Tannerin kanssa Sahlin keskusteli vasta sodan jatkuessa jo kolmatta viikkoa, mutta toki hän tunsii Tannerin entuudestaan.¹⁷⁹ Sodan sekasortoisina alkupäivinä ulkoministerillä lienee ollut monta rautaa tulella. Sahlinin ja Tannerin suhde ei kuitenkaan muodostunut yhtä tiiviiksi kuin lähettilään suhde Erkkoon. Toisaalta Sahlin oli Erkon lähdön jälkeen aiempaa tiiviimmin yhteydessä muihin hallituksen jäseniin, kuten pääministeri Rytii sekä opetusministeri Hannulaan, joka oli kertonut Sahlinille, että Suomella ei ollut Neuvostoliiton hyökkäyksen jälkeen enää muuta mahdollisuutta kuin sotia.¹⁸⁰ Muutos voitiin nähdä positiivisena, jos ajateltiin asiaa siltä kantilta, että Sahlin ei ollut enää niin selkeästi vain yhden hallitustason lähteen varassa.

Seuraavina viikkoina Sahlinin toimenkuva rakentui pitkälti Ruotsin materiaalityötoimitusten ympärille. Sinänsä tämä ei tuonut suurta muutosta Sahlinin aiempaan rooliin. Hän toimi edelleen välikätenä Suomen ja Ruotsin hallitusten välillä. Hän välitti Ruotsiin Suomen hallituksen toiveet ja toimitti heille Ruotsin hallituksen vastaukset.¹⁸¹ Sahlinin kanssa 17. joulukuuta keskustellessaan Ryti suorastaan alleviivasi Ruotsin materiaalityötoimitusten tärkeyttä. Rytin mukaan Suomi saattoi jatkaa taistelua vain jos maa saisi apua ulkoa. Sahlin raportoi myös Suomen pyrkineen neuvottelukosketukseen Neuvostoliiton kanssa aina hallituksenvaihdoksesta alkaen, mutta Tanner ei erityisemmin odottanut saavansa vastausta, etenkin, kun oli käynyt selväksi, että Stalinin tarkoituksena ei ollut vain turvata Leningradin aluetta, vaan valloittaa koko Suomi.¹⁸² Tämän jälkeen toive saada Suomeen lisää sotamateriaalia toistui lähes jokaisen Sahlinin Rytin tai Tannerin kanssa käymän keskustelun jälkeen.¹⁸³

¹⁷⁸ RA, Sahlin-Boheman 7.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

¹⁷⁹ RA, Sahlin-Günther 20.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

¹⁸⁰ RA, Sahlin-Sandler 11.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

¹⁸¹ Katso esim. Carlgren 1973, 82.

¹⁸² RA, Sahlin-Günther 17.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

¹⁸³ RA, Sahlin-Günther 20.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102.

Aktiivisimmin Suomi pyrki saamaan neuvotteluyhteyden Neuvostoliittoon sodan ensimmäisillä viikoilla. Kun puolustuksen pääasema sitten kesti ja puna-armeijan hyökkäykset onnistuttiin torjumaan, alkoi optimismi nostaa päätään suomalaisten joukossa. Neuvostoliitto oli aliarvioinut paitsi suomalaisten puolustustahdon ja maan saaman aseavun, myös Suomen talven. Suomen menestyksen myötä myös länsivaltojen kiinnostus Suomea kohtaan todella heräsi.¹⁸⁴ Joulukuun 22. päivä Sahlin keskusteli jälleen Rytin kanssa. Pääministeri ilmaisi keskustelun aikana kiitollisuutensa Ruotsin tavaratoimitusten johdosta. Hän kertoi myös tilanteen näyttävän Suomen näkökulmasta aiempaa valoisammalta. Venäläisten hyökkäys Karjalan kannaksella oli torjuttu. Rytin mukaan joukkojen kunto ja taistelutahto oli jopa ylittänyt Mannerheimin odotukset. Englanti oli suhtautunut myönteisesti ajatukseen toimittaa Suomeen lisää sotamateriaalia. Lisäksi Yhdysvalloista ja mahdollisesti myös Ranskasta ja Italiasta oli odotettavissa kipeästi tarvittavia lentokoneita.¹⁸⁵

4.3. Erkosta Rytin

Ruotsi ei ollut ainoa valtio, joka oli kiinnostunut Suomen avustamisesta. Myös länsivallat osoittivat kiinnostusta Suomea kohtaan. Joulukuun puolenvälin jälkeen Suomen avustaminen alkoi kuitenkin Englannin ja Ranskan kohdalla muuttua keinoksi ajaa omia sodanpäämääriä. Materiaaliavun rinnalle ja ohikin nousi kysymys Pohjois-Ruotsin ja Norjan kautta Suomeen lähetettävistä apujoukoista. Vaikka näissä maissa tunnettiin aitoa myötätuntoa Suomea kohtaan, oli suunnitelmien perimmäisenä tarkoituksena saada valvontaan Norjan satamat ja Saksalle tärkeät Ruotsin malmikentät. Lisäksi Suomen apu näytti tarjoavan oivan keinon vetää Ruotsi ja Norja mukaan Saksan vastaiseen rintamaan, mikäli maat olisivat sallineet joukkojen kuljetukset alueidensa läpi. Ranska olisi ollut taipuvainen interventioon Petsamon-Muurmannin alueella, mutta Eng-

¹⁸⁴ Soikkanen 1977, 18-19.

¹⁸⁵ RA, Sahlin-Söderblom 22.12.1939, HP 1 Af, Kansio 102; Katso myös Jägerskiöld 1976, 46.

lanti harasi vastaan. Maa ei ollut valmis konfliktiin Neuvostoliiton kanssa ilman Saksan suhteen saavutettavaa strategista etua.¹⁸⁶

Joulukuun 23. päivänä Sahlin sähkötti Ruotsiin saaneensa Pakaslahdelta tiedon, että Englanti ja Ranska suunnittelivat lähettävänsä joukkoja Suomeen. Asiasta oli keskusteltu alustavasti Pariisissa. Mitään lopullista päätöstä ei asiassa kuitenkaan vielä oltu tehty. Suomi halusi ensin välittää tiedon Ruotsiin ja välttää näin sellaisten käsitysten syntymisen, että se pyrkisi toimimaan asiassa omin päin.¹⁸⁷ Ruotsissa länsivaltojen aikeet herättivät suurta huolestuneisuutta. Pelättiin, että länsivaltojen interventio johtaisi Saksan vastatoimiin ja koko Skandinavia tulisi vedetyksi mukaan sotaan.¹⁸⁸ Joulukuun lopussa länsivaltojen muistio toimitettiin Ruotsin hallitukselle diplomaattikanavia pitkin ja muutamaa päivää myöhemmin hallitus välitti sen Sahlinille lisäten samalla asian olevan erityisesti Suomen Pariisin-lähettiläs Harri Holman¹⁸⁹ intresseissä. Muistiossa ei enää viitattu suoraan apuun, vaan teknisiin asiantuntijoihin ja sotamateriaaliin. Toimitusten suunniteltiin tapahtuvan epävirallisesti, kuten Ruotsissa oli toivottukin. Tämä ei kuitenkaan poistanut ruotsalaisten epäluuloja.¹⁹⁰

Huoli Ruotsin asemasta sai Hanssonin hallituksen liikkeelle. Länsivaltojen suunnitelmien tultua ruotsalaisten korviin Günther kertoi varovaisesti Madame Kollontaylle, Neuvostoliiton Tukholman-lähettiläälle, Ruotsin olevan valmis ryhtymään välittäjäksi Suomen ja Neuvostoliiton välille. Yhteyden syntymisen taustalla oli kuitenkin viime kädessä Suomen epävirallinen yhteydenotto Alexandra Kollontayhin Hella Wuolijoen välityksellä. Kollontay palasi asiaan joulukuun 29. päivä ja ilmoitti neuvostohallituksen olevan periaatteessa valmis keskustelemaan Ryti-Tannerin hallituksen kanssa, kunhan nämä tekivät selväksi, mistä alueista Suomi oli valmis luopumaan. Günther välitti tiedon

¹⁸⁶ Kallenautio 1985, 203.

¹⁸⁷ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 23.12.1939 kl. 17.00 till UD, HP 1 Af, Kansio 102; Katso myös Carlgren 1973, 83.

¹⁸⁸ Carlgren 1973, 83.

¹⁸⁹ Holman interventiointo ärsytti ruotsalaisia jopa siinä määrin, että Boheman syytti hänen harjoittavan omaa ulkopoliittikkaansa. Nevakivi 2000, 164.

keskustelusta Erkolle. Neuvotteluyhteys, tosin hatara sellainen, oli nyt saatu Tukholman kautta.¹⁹¹ Sahlinilla ei näytä olleen näissä tunnusteluissa osaa eikä arpaa, joskin Ruotsin ulkoministeriö informoi häntä myöhemmin tapahtuneesta ja Kollontayn ja Güntherin jatkokeskusteluista.¹⁹²

Sahlin oli jo ennen länsivaltojen virallisen muistion saapumista saanut tehtäväkseen tiedottaa suomalaisille, että Ruotsin mielestä Suomen tulisi hyödyntää viimeaikaista sotamenetystään ja pyrkiä mahdollisimman pikaiseen rauhaan Neuvostoliiton kanssa. Ruotsi oli tätä varten valmis antamaan Suomelle kaiken mahdollisen diplomaattisen tuen. Suunnitteilla oli mm. Ruotsin toimesta Berliinissä tehtävä *démarche*, mihin luonnollisestikin tarvittiin Suomen suostumus. Tavoitteena oli saada Saksa painostamaan venäläisiä Suomen ja Neuvostoliiton välisen neuvotteluyhteyden palauttamiseksi. Saksalle tämä olisi puolestaan tarjonnut tilaisuuden voittaa takaisin Pohjolassa menetettyjä sympatioita.¹⁹³ Sahlin sähköitti Ruotsiin Tannerin suhtautuvan ajatukseen periaatteessa positii-visesti, mutta katsovan, että onnistumisen mahdollisuudet olivat niin pienet, ettei yritykseen kannattanut ryhtyä.¹⁹⁴ Todellisuudessa suomalaiset halusivat varata Saksan kortin itselleen.¹⁹⁵

Tiedonvälittäjänä toimimisen ohella Sahlin raportoi perinteiseen tapaansa Suomen tilanteesta. Joulukuun lopussa Sahlin kertasi neljännen sotaviikon tapahtumia. Tiedot katsaukseensa hän oli koonnut päämajan viikkotiedotuksesta ja sanomalehdistä. Kyseessä ei siten edes ollut mikään ajan hermolla oleva sotilaallinen katsaus, vaan paremminkin tarkoituksena oli raportoida suomalaisten mielialoista. Sahlin korosti suomalaisten puolustustahdon olevan edelleen hyvä. Neuvostoliiton pommitusten, joiden tarkoituksena oli ollut heikentää suomalaisten mielialoja, hän katsoi päinvastoin lujittaneen yhteisrintamaa.

¹⁹⁰ RA, Söderblom-Sahlin 30.12.1939, HP 1 Af, Kansio 103; Nevakivi 2000, 130.

¹⁹¹ Paasivirta 1992, 79, 81; Carlgren 1973, 95-96.

¹⁹² RA, Söderblom-Sahlin 10.1.1940, HP 1 Af, Kansio 103.

¹⁹³ RA, Telegram i chiffer från UD 29.12.1939 till svenske minister i Helsingfors, n:o 56, HP 1 Af, Kansio 103.

¹⁹⁴ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 30.12.1939 kl. 17.50 till UD, HP 1 Af, Kansio 103.

¹⁹⁵ Katso esim. Soikkanen 1977, 23-24.

Myös suhtautuminen Ruotsin harjoittamaan politiikkaan oli edelleen pääosin myönteisestä. Vain muutamia soraääniä esiintyi ja nämäkin jo aiemmin mainituissa saksalaismielisissä oikeistopiireissä, jotka eivät olisi panneet pahaksi, vaikka Saksa olisi sekaantunut Suomen ja Neuvostoliiton väliseen konfliktiin.¹⁹⁶ Sahlinin puoluekanta ei käy raporteista ilmi, mutta tällaiset näkemykset viittaisivat keskustaan tai maltilliseen vasemmistoon. Yleisesti ottaen hänen voidaan sanoa olleen melko konservatiivinen.

Suomessa vallitsevana mielipiteenä esitetyt kommentit, joiden mukaan Ruotsin tuleminen vedetyksi mukaan varsinaiseen sodankäyntiin heikentäisi huomattavasti Ruotsin mahdollisuuksia auttaa Suomea, oli kuin suoraan Ruotsin pääministerin suusta. Tässä tapauksessa Sahlin lienee nähnyt, mitä halusi. Ruotsin lehdistö kohdisti sen sijaan ankaraa kritiikkiä omaa hallitustaan kohtaan ja Sahlin Ruotsin lehdistöä kohtaan. Erityisesti Sahlin kritisoi tukholmalaisen lehden kirjoitusta, joka oli otsikoitu sanoin: ”Häpeän olla ruotsalainen”. Artikkelin, jonka mukaan Ruotsin apu oli riittämätöntä, oli välittömästi julkaistu myös Suomessa. Lähettilään mukaan oli aivan käsittämätöntä, että Ruotsin lehdet ruokkivat tällaista mielialaa. Hänen mielestään lehdistölle oli tarpeen tehdä selväksi, että moinen asenne heikensi huomattavasti Ruotsin asemaa.¹⁹⁷ Tämän lausunnon perusteella Sahlinin voidaan katsoa kannattaneen Ruotsissa vuoden 1940 alussa perustettua sodan ajan julkista sanaa valvovaa elintä.¹⁹⁸ Ruotsin hallituksen, kuten selvästi Sahlininkin näkökulmasta kansallinen turvallisuus edellytti sitä, ettei hallituksen linjaa kritisoitu liian äänekkäästi.¹⁹⁹

Tammikuun 3. päivänä Ryti, josta näytti muodostuneen Sahlinin tärkein yhteyshenkilö Suomen hallituksen sisällä, teki selkoa Yhdysvaltain lähettilään kanssa käymästään keskustelusta. Tarkoituksena oli järjestää Moskovassa Suomen puolesta tapahtuva yhteisesiintyminen. Yhdysvaltojen ohella mukaan

¹⁹⁶ RA, Sahlin-Günther 29.12.1939, HP 1 Af, Kansio 103.

¹⁹⁷ RA, Sahlin-Torsing (chef för UD:s pressbyrå) 2.1.1940, HP 1 Af, Kansio 103.

¹⁹⁸ Wijk 1990, 21-23.

¹⁹⁹ Tämän toimielimen synnyn taustalla oli kuitenkin viime kädessä Ruotsin lehdistön ankara saksalaisvastaisuus, joka herätti suurta huolta Saksan reaktioita pelkäävässä Hanssonin hallituksessa. Soikkanen 1977, 30-31.

oli ajateltu Italiaa ja Skandinavian maita. Rytin mukaan Schoenfeld keskustelisi asiasta hallituksensa kanssa ja palaisi asiaan.²⁰⁰ Suomessa eläteltiin toivoa, että Yhdysvallat toimisi välittäjänä Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Ruotsin ajateltiin olevan tehtävään yksin liian heikko.²⁰¹ Saksakaan ei tässä yhteydessä ollut täysin poissa laskuista, vaikka Ruotsin aiempaan tarjoukseen olikin vastattu kielteisesti. Sahlinille Ryti ei näistä suunnitelmista kuitenkaan kertonut.²⁰² Suomessa katsottiin, että Saksan suuntaan tehtävät tunnustelut oli syytä pitää salassa. Tanner kutsui seuraavana päivänä von Blücherin luokseen ja kysäisi varovaisesti keskustelun lomassa, voisiko Saksa neuvoa Suomea rauhaan pääsemisessä. Tannerin vihjauksen ymmärtänyt lähettiläs lupasi viedä sanan eteenpäin Berliiniin.²⁰³

Samanaikaisesti kriittiset äänenpainot Ruotsia kohtaan Suomessa lisääntyivät. Rytin luona vierailutta Sahlinia pääministeri kehotti jättämään tällaiset kommentit omaan arvoonsa. Rytin mukaan Suomi oli kiitollinen Ruotsin sille antamasta avusta. Ryti toivoi myös, että Ruotsista saapuvien vapaaehtoisen Suomeen tuloa nopeutettaisiin ja helpotettaisiin. Sahlin piti tätä itsekkin tärkeänä. Vapaaehtoiset voisivat parantaa nyt heikentynyttä Ruotsi-kuvaa. Lopuksi Ryti vielä vakuutti Sahlinille ymmärtävänsä Ruotsin näkökohtia ja arvostavansa suuresti maasta saatavaa apua. Sahlinin mukaan pääministerin sanoista kuului aito vilpittömyys ja lähettiläs poistui Rytin luota tyytyväisenä.²⁰⁴ Vaikka moni toivoi Ruotsista suurempaa tukea, ei ollut syytä heikentää välejä naapurimaan kritisoimalla sitä liian äänekkäästi.²⁰⁵ Sahlin taas pani paljon painoa sille, mitä Ruotsista Suomessa ajateltiin ja tällainen puhe itse pääministerin suusta lienee ollut hänen korvilleen mannaa. Jälkeenpäin katsottuna Sahlinin ajatusmaailma vaikuttaa kuitenkin hieman naiivilta. Mitä muutakaan Suomen virallinen edustaja olisi voinut hänelle sanoa. Ryti lienee kertonut Sahlinille juuri sen, minkä tämä halusikin kuulla.

²⁰⁰ RA, Sahlin-Söderblom 3.1.1940, HP 1 Af, Kansio 103; Katso myös Rautkallio 1990, 139.

²⁰¹ Polvinen 1995, 87.

²⁰² Carlgren 1973, 92.

²⁰³ Soikkanen 1977, 23; Jakobson 1979, 305; Katso myös Tanner 1979, 167, 170.

²⁰⁴ RA, Sahlin-Söderblom 4.1.1940, HP 1 Af, Kansio 103; Katso myös Wahlbäck 1968, 341.

²⁰⁵ Katso esim. Kallenautio 1985, 204

Sodan syytyminen ei näytä tuoneen suurta muutosta Sahlinin rooliin. Hän toimi edelleen tiedonvälittäjänä Helsingin ja Tukholman välillä. Sen sijaan hänen asemansa lienee jonkin verran heikentynyt Erkon lähdettyä. Lähettilään suhde Tanneriin ei muodostunut kovinkaan läheiseksi, eikä hän näytä uskoneen Sahlinille samassa määrin sisäpiirin tietoa kuin Erkko. Rytikin näyttää harkinneen, mitä lähettiläälle kertoi. Aika oli poikkeuksellinen, maa oli sotatilassa. Sahliniin oli Ruotsin edustajana syytä pitää yllä hyviä suhteita, mutta huipulle hän ei Suomen ja Ruotsin välisessä henkilöhierarkiassa yltänyt. Kiireellisissä ja tärkeissä asioissa Suomen hallitus saattoi ottaa suoraan yhteyttä virkaveljiinsä Ruotsissa. Tanner oli yhteydessä sekä sosiaalidemokraattiseen aatetoveriinsa ja hyvään ystäväänsä Hanssoniin että ulkoministeri Güntheriin.²⁰⁶ Myös Ryti saattoi tarvittaessa ottaa heihin suoraan yhteyttä, Tukholmassa aktiivisesti toimivasta Suomen va. asiainhoitaja Erkosta puhumattakaan.

5. Tie rauhaan

5.1. Sahlin jää sivuun

Tammikuun alkupuolella kontaktin saaminen Neuvostoliittoon Yhdysvaltojen avulla oli edelleen suunnitelman asteella. Rytin kanssa keskustellut Sahlin raportoi Ruotsiin, ettei Yhdysvaltojen välityksellä suhteen oltu tehty mitään lopullista ratkaisua. Schoenfeld oli kertonut Rytille, että Yhdysvaltojen mielestä aika ei ollut nyt paras mahdollinen. Näin ollen harkintaan oli otettu myös Saksa, jota Ruotsi ja Italia mahdollisuuksien mukaan painostaisivat. Vaikka Italia oli liitossa Saksan kanssa, tunnettiin maassa sympatioita Suomea kohtaan.²⁰⁷ Rytin mukaan Saksan painostaminen ei kuitenkaan ollut vielä ajankohtaista. Etusijalla oli sotatarvikkeiden ja muun tarvittavan materiaalin toimittaminen Suomeen. Ryti ei siten vielääkään paljastanut Sahlinille Suomen jo vaivihkaa

²⁰⁶ Katso esim. Soikkanen 1977, 34.

²⁰⁷ Katso esim. Jakobson 1979, 312.

tiedustelleen Saksan lähettiläältä asiaa. Sen sijaan hän kertoi, että Suomesta lähetettäisiin pian Saksaan Kivimäen johdolla kauppavaltuuskunta.²⁰⁸ Ulkoasiainvaliokunta oli edellisenä päivänä päättänyt lähettää valtuuskunnan Kivimäen johdolla Saksaan tiedustelemaan välitysmahdollisuuksia.²⁰⁹ On mahdollista, että Ryti kertoi Sahlinille tarkoituksella vain osatotuuden, jotta tieto Suomen yrityksestä hakea Saksasta välitysapua ei leviäisi.

Asian salassapito ei kuitenkaan onnistunut ja vain vähän myöhemmin huhut Suomen pyrkimyksistä lähestyä Saksaa olivat kantautuneet jo Sahlininkin korviin. Lehdistön edustajien mukaan Saksan Moskovan-lähettiläs oli toistuvasti vierailut Molotovin luona, mutta ei tiedetty, oliko Suomen tilanne ollut puheena. Tanner kertoi silloin Sahlinille, että Suomen ja Neuvostoliiton välisen konfliktin loppuminen saattoi olla Saksankin intresseissä. Tieto oli kuitenkin saatu epävarmasta lähteestä ja Tanner epäili suuresti sen paikkansapitävyyttä.²¹⁰ Myöhemmin kävikin selväksi, ettei Saksalla ollut haluja puuttua asiaan. Tammikuun lopulla Pakaslahti selvitti Wijkmanille, että Saksan asenne Suomea kohtaan ei ollut muuttunut. Saksan virallista linjaa hän kuvasi jääkylmäksi neutraliteetiksi.²¹¹ Sahlinin mukaan Saksan edustajat oleskelivat nykyään omis- sa oloissaan, eikä heitä juuri näkynyt kollegojen tai suomalaisten joukossa.²¹² Vastoin yleistä käsitystä Hitler ja Ribbentrop eivät olleet edes ottaneet Suomen asiaa Moskovassa esille. Huhumyllyn lienee osin laukaissut toiveita välitysmahdollisuuksista elätelleen von Blücherin yksityisyritteliäisyys.²¹³

Länsivaltojen interventiosuunnitelmat eivät myöskään olleet tällä välin merkittävästi edistyneet. Englanti ja Ranska eivät olleet päässeet lopulliseen yhteisymmärrykseen avun määrästä ja muodosta. Lisäksi Ruotsi ja Norja olivat ilmoittaneet, että apu oli annettava tavalla, joka ei vaarantaisi maiden puolueetonta asemaa. Toisin sanoen Ruotsi ja Norja eivät tulisi sallimaan joukkojen

²⁰⁸ RA, Sahlin-Söderblom 9.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²⁰⁹ Soikkanen 1977, 24.

²¹⁰ RA, Sahlin-Söderblom 17.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²¹¹ RA, Sahlin-Söderblom 27.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²¹² RA, Sahlin-Söderblom 31.1.1940, HP 1 Af, Kansio 105.

²¹³ Jakobson 1979, 366-367.

kuljetuksia alueidensa läpi.²¹⁴ Englantilainen kenraali Ling, kuten Ranskan Gannevalkin, oli kuitenkin vierailut Suomessa ja Rytin oli saanut Mannerheimiltä tietää tämän suhtautuneen myönteisesti Suomen materiaalitoiveisiin. Sahlin kirjoitti Rytin toivovan, että vapaaehtoiset tulisivat Ruotsista ja muista Pohjoismaista, kun taas Englanti ja Ranska toimittaisivat Suomeen sotamateriaalia. Sahlinin mukaan Suomen hyvän sotamenestyksen myötä oli vaarana, että Suomen mahdollisuudet Venäjää vastaan yliarvioitiin ulkomailla, jossa ei voitu nähdä tilannetta yhtä selkeästi kuin Suomessa. Suomi tarvitsi kipeästi ulkomaista apua. Raportista kävi selvästi ilmi, että Sahlin oli itsekin tätä mieltä, eikä vain referoinut Rytin toiveita.²¹⁵

Sama näkemys toistui Sahlin kirjoittaessa Tukholmaan tunnelmia kuudennen sotaviikon jälkeen. Suomi tarvitsi lisää sotamateriaalia. Tämän lisäksi kaikki kynnelle kykenevät vapaaehtoiset Ruotsista olivat tervetulleita. Suomalaisten henki oli korkealla, mutta miehet rintamalla tarvitsivat lepoa ja unta.²¹⁶ Myös Rytin korosti lisäävun tarvetta keskustellessaan Sahlinin kanssa 18. tammikuuta. Suomi oli kiitollinen Ruotsilta saamastaan avusta, mutta toivoi Ruotsin lähettävän Suomeen lisää vapaaehtoisia.²¹⁷ Tanner oli puolestaan ilmaissut huolensa Suomen sotamateriaalitalanteen vuoksi. Jos suursota Euroopassa laajenisi Hollantiin ja Belgiaan, menettäisivät länsivallat todennäköisesti mielenkiintonsa Suomea kohtaan ja maa jäisi ilman kipeästi tarvitsemaansa materiaaliapua.²¹⁸ Suomen johdon tilannekatsaus osoitti maalla olevan kolme vaihtoehtoa: Rauhan pikainen solmiminen, avunpyynnön uudistaminen Ruotsille tai turvautuminen länsivaltoihin.²¹⁹

Suomen hallitus oli joutunut tammikuussa toteamaan vapaaehtoisavun riittämättömyyden, eikä ole ihme, että aihe nousi Rytin ja Tannerin kanssa keskustelleen Sahlinin raporteissa jatkuvasti esiin. Kun länsivaltojen väliintulon to-

²¹⁴ Jakobson 1979, 331-333.

²¹⁵ RA, Sahlin-Söderblom 9.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²¹⁶ RA, Sahlin-Günther 11.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²¹⁷ RA, Sahlin-Söderblom 18.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²¹⁸ RA, Sahlin-Söderblom 20.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²¹⁹ Paasivirta 1992, 81.

teutumisen näytti samanaikaisesti epävarmalta, alettiin Suomessa jälleen poh-
tella, miten Ruotsi saataisiin mukaan aktiiviseen sodankäyntiin.²²⁰ Tanner huo-
mautti tosin Sahlinille Ranskan ja Englannin neuvottelevan Suomen avustami-
sesta. Huomautuksen tarkoituksena lienee ollut vihjaista ruotsalaisille, että
Suomi harkitsi turvautumista liittoutuneiden apuun, ellei Ruotsi voisi sitä aut-
taa. Varsinkin Ranskan Daladier oli osoittanut kiinnostusta Jäämeren kautta
tehtävään sotaretkeen, joskaan Englantia ei tämä vaihtoehto miellyttänyt. Sah-
lin piti näitä tietoja erittäin tärkeinä niiden kysymysten kannalta, jotka Ryti
mahdollisesti ottaisi Tukholman matkallaan esiin.²²¹

Tammikuun lopussa pääministeri Ryti matkusti Tukholmaan ja esitti avun li-
säämistä 30000 miehellä. Lisäksi Ryti kertoi Suomen tarvitsevan kiireesti lisää
aseita ja raskasta tykistöä. Ryti halusi keskustella asiasta suoraan Ruotsin joh-
don kanssa ilman välikäsiä ja hän sivuutti näin Sahlinin. Helmikuun alussa
Tukholmaan saapunut Tanner uudisti Rytin pyynnön. Ruotsalaiset torjuivat
suomalaisien toiveet väittämällä Saksan uhanneen puuttua asiaan, mikäli
Ruotsi avustaisi Suomea. Tanner tapasi Tukholmassa myös madame Kollon-
tayn ja keskusteli henkilökohtaisesti tämän kanssa Neuvostoliiton ehdoista.²²²
Suomen johtomiesten hoitaessa suoraan suhteita Ruotsiin, jäi Sahlin osin syr-
jään ulkopoliittikan painopisteestä. Sen sijaan hän näyttää kiinnittyneen aiem-
paa tiiviimmin kansalaisjärjestöjen toimintaan sekä vapaaehtoiskysymykseen.
Ruotsin hallitus pyrki tosin tukemaan Suomea julkisuuden välttämiseksi myös
epävirallisia kanavia pitkin.²²³

Helmikuun 5. päivänä länsivallat tekivät vihdoinkin interventiosuunnitelman
Skandinaviaa varten. Tämä vaihtoehto oli Ruotsin hallitukselle kaikkein epä-
mieluisin, koska sen pelättiin vetävän koko Skandinavia mukaan sotaan. Jäl-
keenpäin tiedetään erityisesti Englannin tärkeimpänä tavoitteena olleen Poh-
jois-Ruotsin malmikenttien valtaamisen. Vaikka suunniteltu apu ei olisi kään-

²²⁰ Kallenautio 1985, 204; Soikkanen 1977, 29.

²²¹ RA, Sahlin-Söderblom 31.1.1940, HP 1 Af, Kansio 105; Katso myös Jägerskiöld 1976, 100-101.

²²² Kallenautio 1985, 204; Soikkanen 1977, 29, 31; Katso myös Tanner 1979, 197-205.

²²³ Katso esim. Sahlin-Söderblom 8.2.1940, HP 1 Af, Kansio 105.

tänyt Neuvostoliiton valtaviiden resurssien vuoksi sodan voimasuhteita Suomen eduksi, oli itse päätös merkittävä. Toteutuessaan suunnitelma olisi asettanut länsivallat ja Neuvostoliiton sodan eri puolille. Suomessa päätös ei synnyttänyt suurta juhlintaa. Länsivaltojen apu tuntui edelleen epärealistiselta. Lisäksi pelättiin, että apujoukot tulisivat aivan liian myöhään.²²⁴

Tällä välin Sahlinin raportit keskittyivät sotatapahtumien ja Suomen olojen kuvaukseen. Hänen tietolähteinä olivat sanomalehdet, viranomaiset ja päämajan viikkotiedotukset. Hän tuomitsi jyrkästi siviilikohteiden pommitukset ja kertoi Neuvostoliiton toimien vain kasvattaneen suomalaisten taistelutahtoa. Raportissa toistui myös jo tutuksi tullut sanoma: Suomalaiset ottivat kiitollisina Ruotsin avun vastaan, mutta toivoivat Ruotsilta vieläkin enemmän tukea, vapaaehtoisia ja sotamateriaalia.²²⁵ Sahlin pani tyytyväisenä merkille myös suomalaislehtien myönteisen kirjoittelun ja ymmärtämyksen Ruotsin politiikkaa kohtaan.²²⁶ Sahlinia ei voitu syyttää ainakaan siitä, etteikö hän olisi tehnyt Ruotsissa tiettäväksi Suomen avun tarvetta. Ehkä hän korosti sitä liikaakin, jopa kylläntymiseen asti siten, että hänen näkemykselleen ei enää annettu Ruotsin ulkoministeriössä riittävästi painoarvoa. Ruotsin kanta pysyi muuttumattomana. Ruotsi ei voisi lähettää Suomeen joukkoja. Suomen ulkopoliittikan vaihtoehtoista maa asettui rauhan kannalle. Ruotsin ensisijaisena toiveena oli saada Suomen ja Neuvostoliiton välinen sota mahdollisimman nopeasti päätökseen.²²⁷

Helmikuun 11. päivänä Tanner ilmoitti julkisessa tiedotteessa, jonka Sahlin referoi sellaisenaan Ruotsiin, ettei Suomelle oltu tarjottu suurvaltatasoisen välitysapua ja että Suomen armeija oli taistellut pääasiassa omin voimin. Nyt Suomelle oli kuitenkin luvattu ulkopuolista materiaaliapua sekä apujoukkoja ja tämä apu varmistaisi sen, ettei Neuvostoliitto voisi vain sanella Suomelle rau-

²²⁴ Nevakivi 2000, 174-175, 179; Kallenautio 1985, 204-205.

²²⁵ RA, Sahlin-Günther 29.1.1940, HP 1 Af, Kansio 105; RA, Sahlin-Günther 30.1.1940, HP 1 Af, Kansio 105.

²²⁶ RA, Sahlin-Günther 16.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104; RA, Sahlin-Günther 22.1.1940, HP 1 Af, Kansio 104.

²²⁷ Kasto esim. Soikkanen 1977, 29.

hanehtoja. Sahlinin mukaan Tannerin julkituomaan apuun tuskin sisältyi mitään sellaista, mistä Tukholmassa ei olisi oltu jo tietoisia. Sahlinille Tanner kertoi seuraavana päivänä halunneensa kumota kaikki Saksan välityksen ympärillä pyörivät huhut ja vahvistaa samalla kotirintamaa ja suomalaisten mielialoja. Tanner oli eilen palannut vierailulta päämajasta, jossa mielialat olivat olleet luottavaiset torjuttujen hyökkäysten jälkeen, joskin hän oli saanut sen vaikutelman, että armeija tarvitsi lisäjoukkoja ja raskasta tykistöä.²²⁸

Muutamaa päivää myöhemmin tilanne näytti kuitenkin jo huomattavasti heikommalta. Tanner matkusti Tukholmaan toistamiseen vaan saadakseen kuulla, ettei Ruotsi voisi auttaa Suomea. Hän oli ollut tyytymätön, koska Ruotsi ei ollut toimittanut Suomeen joukko-osastoja ja virheellisesti vedonnut Saksan uhkaan. Suomalaiset olivat saaneet tietoja, jotka pikemminkin viittasivat siihen, että Saksa toivoi Ruotsin auttavan Suomea.²²⁹ Helmikuun puolivälissä myös Sahlinille välitettiin Saksan Berliinin-lähettiläs Richertin raportti, jonka mukaan Saksalla ei ollut mitään sitä vastaan, että Ruotsi auttoi Suomea – kunhan apu ei ollut liian näkyvää.²³⁰ Myöhemmin tähän saatiin vielä vahvistus Saksan sotilasiamieheltä. Näin ollen Ruotsi oli käyttänyt Saksaa tekosyynä.²³¹

Rouva Kollontaylta Tanner sai Tukholmassa puolestaan kuulla Neuvostoliiton ehtojen viimekerrasta huomattavasti tiukentuneen. Suurimmaksi kiistakapulaksi näytti, kuten syksylläkin, muodostuvan Hankoniemi.²³² Ennen Tannerin paluuta Suomeen tapahtui vielä jotain, joka osoitti, ettei Tanner pitänyt Sahliniin yhtä tiiviisti yhteyttä kuin hänen edeltäjänsä oli tehnyt. Tanner tiedusteli Güntheriltä, kuinka hyvin Sahlin oli perillä Ruotsin ulkoministerin ja madame Kollontayn käymistä keskusteluista ja saattoiko hän ottaa tämän asian esiin Sahlinin kanssa keskustellessaan. Güntherin vastaus oli myönteinen. Sahlinia

²²⁸ RA, Sahlin-Günther 12.2.1940, HP 1 Af, Kansio 105; RA, Sahlin-Söderblom 12.2.1940, HP 1 Af, Kansio 105; Katso myös Jägerskiöld 1976, 127.

²²⁹ Soikkanen 1977, 31.

²³⁰ RA, Söderblom-Sahlin 12.2.1940, HP 1 Af, Kansio 105; Vrt. Richert-Söderblom 31.1.1940, HP 1 Af, Kansio 105; Katso myös Paasivirta 1992, 78.

²³¹ RA, Sahlin-Söderblom 16.2.1940, HP 1 Af, Kansio 105.

²³² Nevakivi 2000, 185; Katso myös Tanner 1979, 216-221.

oli informoitu asiasta.²³³ Sahlinin rooli Ruotsin välitystoiminnassa ei siltikään näytä muodostuneen mitenkään merkittäväksi. Hän oli kyllä tietoinen keskustelujen kulusta, mutta ei osallistunut niihin. Tannerin kohdalla voidaan taas ajatella, että hän pyrki tietoisesti välttämään useampia välikäsiä. Käsiteltiinhan Tukholmassa Suomelle elintärkeitä kysymyksiä. Niinpä Tanner hoiti Suomen Ruotsin suhteita ollen välillä likimain oma Tukholman-lähettiläänsä.²³⁴ Sahlin itse ei poistunut sodan aikana Suomesta edes käydäkseen Ruotsissa päivittäisessä ohjeitaan.²³⁵

5.2. Sahlin ja Tanner

Helmikuun 13. päivänä puna-armeija murtautui läpi Summassa Lähteen lohkolla. Tämä päivä on ollut joka suhteessa onneton, kirjoitti Tanner päiväkirjaansa saatuaan Rytiltä puhelimitse tiedon tapahtuneesta. Hieman myöhemmin Ruotsin kuningas ilmoitti julkisesti, ettei Ruotsi voisi enää tinkiä puolueettomuudestaan – ei edes Suomen vuoksi. Tannerin saama kielteinen vastaus Suomen avunpyyntöön oli vain vähän aikaisemmin vuotanut julkisuuteen ja Hanssonin hallitus oli katsonut tarpeelliseksi kommentoida päätöstä lehdistölle. Suomen hallituksen näkökulmasta tämä oli virhe, joka johti Neuvostoliiton ehtojen tiukentumiseen. Kuninkaan sävy oli hyväntahtoinen ja hänen tarkoituksenaan oli paikkailla hallituksen lehdistölle antamaa lausuntoa, mutta kauliiden sanojen takana sanoma oli sama kuin aiemminkin. Ruotsi ei voinut laajentaa apuaan, saati sallia länsivaltojen kauttakulkua alueensa läpi Suomeen.²³⁶ Hanssonin lehdistötiedote sai osakseen ankaraa kritiikkiä myös Ruotsissa, jossa sen ajateltiin heikentäneen Suomen neuvotteluasemaa. Jopa Günther pyrki paikkaamaan Hanssonin lausuntoa vihjaamalla Kollontaylle, että Ruotsin pitäi-

²³³ RA, Söderblom-Sahlin 13.2.1940, HP 1 Af, Kansio 105.

²³⁴ Soikkanen 1977, 33.

²³⁵ UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi (b), Stig Sahlin 1939-1941, Lähetystön päälliköjen erot, lomat ja matkat.

²³⁶ Nevakivi 2000, 185; Kallenautio 1985, 205; Katso myös Paavolainen 1989, 109-110.

si ehkä tarkastaa kantaansa Suomen avun suhteen. Olihan Ruotsin kansa vahvasti pidemmälle menevän avun kannalla.²³⁷

Suomen asema rintamalla heikkeni Neuvostoliiton suurhyökkäyksen johdosta nopeasti. Kaksi viikkoa kestäneiden ankarien taisteluiden jälkeen joukkojen oli aloitettava vetäytyminen väliasemaan ja taaemmaksikin.²³⁸ Helmikuun 19. päivänä Sahlin sähkötti Tukholmaan Suomen armeijan kärsineen suuria tappioita Karjalan kannaksella ja joutuneen vetäytymään Mannerheim-linjalta. Suomen menetykset olivat huomattavia. Aseista ja ammuksista oli huutava pula. Vaikka tilanne rintamalla Laatokasta pohjoiseen oli parempi, oltiin päämajassa, marsalkka Mannerheim mukaan lukien, varsin pessimistisiä jatkon suhteen.²³⁹ Sähkeen ja Sahlinille uskottujen tietojen tarkoituksena oli epäilemättä viestittää Ruotsiin, että nyt oli tosi kyseessä. Vaikka Ruotsi oli useampaan otteeseen tehnyt selväksi, ettei se antaisi Suomelle sotilaallista tukea, eläteltiin Suomessa vielä pientä toivonkipinää.²⁴⁰

Helmikuun lopulla suomalaiset saivat käsiinsä Ruotsin uuden Moskovan-lähettilään Assarssonin välityksellä Neuvostoliiton aluevaatimukset, jotka näyttivät vain kasvavan sitä mukaa, kun maan asemat rintamalla paranivat. Moskova vaati Hangon ohella Karjalan kannaksen ja Laatokan Karjalan alueita mukaan lukien Viipurin ja Sortavalan kaupunkeja. Vaatimusten laajuus tuli Suomen hallitukselle osin yllätyksenä.²⁴¹ Kun Sahlin 24. helmikuuta vieraili Tannerin luona, oli ulkoministeri, Sahlinin ilmauksen mukaan, masentuneen oloinen. Tannerin mielestä Neuvostoliiton uudet, tiukentuneet vaatimukset olivat huomattavasti heikentäneet rauhan mahdollisuuksia. Huolimatta Tannerin matalasta kynnyksestä ottaa tarvittaessa suoraan yhteyttä Hanssoniin ja

²³⁷ Carlgren 1973, 103-105.

²³⁸ Kallenautio 1985, 205.

²³⁹ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 19.2.1940 kl. 5.25 till UD, HP 1 Af, Kansio 105.

²⁴⁰ Carlgren 1973, 105.

²⁴¹ Paasivirta 1992, 82-83.

Güntheriin tai matkustaa Ruotsiin, keskusteli Sahlin nyt Rytin sijasta aiempaa useammin juuri Tannerin kanssa.²⁴²

Meidän täytyy perääntyä, ellemme saa nopeasti lisää apua, totesi Tanner Sahlinille, joka näyttää vakuuttuneen Suomen avuntarpeesta. Tannerin mukaan Suomen joukot tarvitsivat ainakin kuukauden uuden puolustuslinjan kuntoon saattamiseen, hengähdystauosta ja aseavusta nyt puhumattakaan. Hän kertoi Suomen kääntyneen edellisenä päivänä Erkon välityksellä uudelleen Ruotsin hallituksen puoleen. Se, että Ruotsi oli aiemmin kieltäytynyt auttamasta Suomea ja etenkin tapa, jolla asia oli tullut julkisuuteen, oli herättänyt suomalaissa katkeruutta ja heikentänyt mielialoja. Hän korosti Sahlinille, vaikka tämä ei erikseen asiaa kysynyt, että asia ei ollut vuotanut julkisuuteen suomalaisten kautta. Sahlinille jäi keskustelun aikana avoimeksi, oliko Erkon tarkoitus ottaa Tukholmassa esille länsivaltojen mahdollinen kauttakulku, eikä hän voinut tässä tapauksessa informoida hallitustaan. Siitä, että länsivaltojen apu oli edelleen vasta suunnitelman asteella, ei kuitenkaan jäänyt keskustelun aikana epäselvyyttä.²⁴³

Samana päivänä sattunut välikohtaus paljasti ruotsalaisten kuitenkin olevan varpaillaan. Sahlin sai Ruotsin ulkoministeriöstä viestin, jonka mukaan Ruotsin Pariisin-lähettiläs Einar Hennings olisi kuullut luotettavasta lähteestä brittiläis-ranskalaisten joukkojen aloittaneen matkansa kohti Petsamo. Pariisissa kierteli myös huhuja, joiden mukaan operaation tarkoituksena oli painostaa Ruotsia ja Norjaa avaamaan joukoille kauttakulkureitti Narvikin kohdalta Suomeen. Hennings lisäsi Ranskan asenteen puolueettomuutensa taakse piiloutuvaa Ruotsia ja erityisesti Norjaa kohtaan huomattavasti koventuneen Altmarkin tapauksen jälkeen.²⁴⁴ Norjan aluevesille helmikuun kolmannella viikolla tunkeutunut brittiläishävittäjä löysi Norjan vuonoissa piileskelleestä Altmark-nimisestä saksalaislaivasta kolmesataa vangittuna ollutta englantilaista merimiestä. Löytö osoitti saksalaisten käyttävän sumeilematta sotatoimissaan hy-

²⁴² RA, Sahlin-Söderblom 24.2.1940, HP 1 Af, Kansio 106.

²⁴³ RA, Sahlin-Söderblom 24.2.1940, HP 1 Af, Kansio 106.

²⁴⁴ RA, UD-Sahlin 24.2.1940, HP 1 Af, Kansio 106.

väksi Norjan aluevesiä. Erityisesti Ranskan Daladier oli ollut kuohuissaan tapauksesta.²⁴⁵ Henningsin välittämä tieto osoittautui kuitenkin perättömäksi ja se kumottiin jo samana päivänä luotettavasta norjalaislähteestä.²⁴⁶

Günther torjui vastauskirjeessään jälleen suomalaisten avunpyynnön viittamalla suursodan uhkaan, joskin hän lupasi lisätä materiaaliapua ja kiirehtiä vapaaehtoisia. Neuvostoliiton rauhanehtojen kovuus johti kuitenkin siihen, että Suomen hallitus päätti 25. helmikuuta pitämässään istunnossa lähettää Tannerin vielä kerran Tukholmaan. Olihan Suomen tilanne huomattavasti heikentynyt siitä, kun Tanner oli edellisen kerran vierailut Ruotsissa. Aatetoveriaan Hanssonia Tanner ei vastoin hallitukselta saamaansa evästystä halunnut painostaa. Güntherin kanssa hänen linjansa oli jo tiukempi. Jos Ruotsi jättäisi Suomen yksin, olisi maan käännättävä länsivaltojen puoleen. Jopa Ryti oli sitä mieltä, että Ruotsi oli nyt pantava selkä seinää vasten.²⁴⁷ Hän totesi Wijkmanille 26. helmikuuta, että Suomi oli valmis tekemään mitä tahansa. Maa oli valmis vastaanottamaan apua sieltä, mistä se sitä sai, sillä mikään ei voisi olla venäläisiä pahempi vaihtoehto. Ryti näytti olevan erityisen närkästynyt siitä, että vapaaehtoisten tulo Suomeen oli viivästynyt.²⁴⁸

Günther ei vielääkään luvannut sotilaallista apua, mutta jätti takaoven auki toteamalla Ruotsin tarkastavan kantaansa länsivaltojen intervention mahdollisesti toteutuessa.²⁴⁹ Ruotsalaisten intresseissä etusijalla oli edelleen rauhan solmiminen mahdollisimman pikaisesti ja Günther teki työtä asian eteen sen mukaisesti. Myös suomalaiset toivoivat rauhaa, mutta eivät hinnalla millä hyvänsä. Neuvostoliiton ehdot tuntuivat kohtuuttoman ankarilta. Suuren paineen alaisena työskentelevä hallitus olisi tarvinnut kipeästi lisää aikaa, mutta juuri aikaa sillä ei ollut. Molotov oli tehnyt Kollontayn välityksellä selväksi, että Neuvostoliitto ei suvaitsi vitkuttelua. Se halusi maaliskuun 1. päivään men-

²⁴⁵ Nevakivi 2000, 191.

²⁴⁶ RA, Berencreutz (byråchef i UD)-Sahlin 24.2.1940, HP 1 Af, Kansio 106.

²⁴⁷ Soikkanen 1977, 32-33.

²⁴⁸ RA, Sahlin-Söderblom 26.2.1940, HP 1 Af, Kansio 106; Katso myös Jägerskiöld 1976, 189.

²⁴⁹ Katso esim. Soikkanen 1977, 33.

nessä vastauksen siihen, hyväksyisivätkö suomalaiset Neuvostoliiton ehdotuksen rauhanneuvottelujen pohjaksi.²⁵⁰

Suomen hallitus päätti lopulta karkauspäivänä 29. helmikuuta hyväksyä rauhan ehdot keskustelujen lähtökohdaksi, minkä jälkeen eduskunnan ulkoasianvaliokunta vahvisti päätöksen. Suomen vastaus toimitettiin Tukholmaan Erkolle, mutta häntä kiellettiin toimittamasta sitä eteenpäin ilman erillistä valtuutusta. Samoihin aikoihin myös länsivallat aktivoituivat. Niiden suunnitelmiin ei sopinut, että Suomi solmisi pikaisen rauhan Neuvostoliiton kanssa. Hallituksen päätöksen tultua länsivaltojen tietoon, lupasi Daladier englantilaisten kanssa neuvottelematta maaliskuun 1. päivän vastaisena yönä lähettää Suomeen 50 000 miestä, joista osa saapuisi perille jo maalikuun lopulla. Ruotsin kielteinen kanta kauttakulkukysymyksessä ei ollut länsivaltojen mielestä ongelma, maan torjuva asenne voitiin muuttaa. Rauhanneuvottelujen jatkaminen johtaisi puolestaan siihen, että kaikki apu länsivalloista lakkaisi. Englannin uusi lähettiläs Gordon Vereker ja Ranskan Charles Magny olivat tämän jälkeen usein nähtyjä vieraita Tannerin luona. Länsivaltojen esitys sai suomalaiset, jopa rauhanlinjalla tiukimmin olleen Tannerin epäröimään.²⁵¹

Sahlin sai tällä välin puhelimitse tehtäväkseen toimittaa Tannerille viestin Güntheriltä, joka ei ilmeisestikään ollut tietoinen, että Suomen ulkoministeri oli vain vähän aikaisemmin saanut vastaavan viestin Erkolta. Jos Suomen vastaus Neuvostoliitolle olisi hyväksyvä, piti siihen Güntherin mielestä lisätä lause: ”Suomi oli periaatteessa valmis hyväksymään venäläisten ehdotuksen.” Sana periaatteessa voitiin tosin jättää pois. Günther ilmoitti myös, että ei ollut järkevää etukäteen määritellä uutta rajalinjaa. Tämä olisi hänen mielestään vain heikentänyt suomalaisten neuvotteluasemia. Sahlin raportoi Ruotsiin Tannerin sanoneen, että hän ei voinut antaa Güntherille suoralta kädeltä vastausta, vaan asiaa olisi ensin harkittava tarkkaan. Sahlin saisi odottaa seuraavaan päivään.²⁵²

²⁵⁰ Jakobson 1979, 373.

²⁵¹ Nevakivi 2000, 259-262; Jakobson 1979, 374-375; Soikkanen 1977, 42.

²⁵² RA, Sahlin-Söderblom 1.3.1940, HP 1 Af, Kansio 106; Katso myös Tanner 1979, 267-269.

Viestin toimittamista seuranneen keskustelun aikana Tanner kertoi Sahlinille Suomella olevan kaksi vaihtoehtoa, joko solmia rauha tai kääntyä länsimaiden puoleen. Hän tiedusteli Sahlinilta, eikö Ruotsi voisi tehdä jotain Neuvostoliiton ehtojen lievittämiseksi. Länsivaltojen puoleen kääntymistä Tanner vierasti, mutta hän vihjaisi Sahlinille, että epätoivoinen tilanne vaati epätoivoisia tekoja. Tarkoituksena lienee vielä kerran tehdä ruotsalaisille selväksi, että länsivaltojen apu ei ollut poissuljettu. Suomalaiset olivat vain vähän aikaisemmin saaneet käsiinsä länsivaltojen korotetun avuntarjouksen. Tanner ei ilmeisestikään maininnut tästä Sahlinille, mutta lähettilään mukaan Tannerin puheesta kävi ilmi, että tilanne länsivaltojen avun suhteen oli edistynyt hieman.²⁵³

5.3. Katkera rauha

Maaliskuun 1. päivänä Sahlin lähetti vielä Ruotsiin pitkän selonteon suomalaisten mielialoista sodan aikana. Hän korosti suomalaisten puolustustahdon ja yhteishengen säilyneen koko sodan ajan hyvänä. Suurelle yleisölle Neuvostoliiton vaatimuksia ei oltu paljastettu. Sahlinin mukaan yleinen mielipide kannatti puolustustaistelun jatkamista, eikä kansa ollut valmis, saati varautunut alueluovutuksiin Neuvostoliiton vaatimassa laajuudessa. Tosin varsin yleisesti ymmärrettiin, että taistelun jatkamisen ehtona oli tehokas ulkopuolinen apu.²⁵⁴ Ei tarvittu suuriakaan selvännäkijänlahjoja ymmärtääkseen, että Neuvostoliiton ehdot hyväksyttäisiin vain todellisen pakon edessä. Liittoutuneiden avuntarjous johti siihen, että Erkolle Tukholmaan toimitettu vastaus päätettiin muuttaa lykkääväksi. Vastauksessa pyydettäisiin tarkempaa määrittelyä keskustelun alla olevasta rajalinjasta.²⁵⁵

Günther oli ehtinyt Tukholmassa huokaista jo helpotuksesta. Saatuaan tietoonsa Erkon uudet ohjeet, hän huolestui. Hän uhkasi lopettaa Suomen avustami-

²⁵³ RA, Sahlin-Söderblom 1.3.1940, HP 1 Af, Kansio 106.

²⁵⁴ RA, Sahlin-Günther 1.3.1940, HP 1 Af, Kansio 106.

²⁵⁵ Soikkanen 1977, 42.

sen, jos Suomi kääntyisi länsivaltojen puoleen. Samanaikaisesti myös länsivaltat painostivat Suomea tekemään virallisen avunpyynnön. Jatkuva ristipaine muutti Suomen ja Ruotsin johtomiesten välit, jotka olivat säilyneet sodan aikana kaikesta huolimatta hyvinä ja luottamuksellisina, epäluulon värittäviksi. Suomalaiset olivat katkeria siitä, että Ruotsi yritti pelastaa nahkansa Suomen kustannuksella.²⁵⁶ Välien kiristyminen ei kuitenkaan näytä tuoneen mukanaan selvää muutosta suhtautumisessa Sahliniin. Tanner informoi lähettilästä Suomen tapahtumista ehkä jopa hieman aiempaa tiiviimmin. Sahlin oli vain viestinviejä, joskin oli selvää, että hän oli nyt sellaisen valtion edustaja, jonka intressit poikkesivat Suomen omista.

Myöhään maaliskuun toisen päivän iltana Söderblom soitti Sahlinille ja antoi tälle jälleen tehtäväksi välittää Tannerille viestin. Koska Söderblom toivoi Sahlinin vievän viestin eteenpäin mahdollisimman nopeasti, soitti tämä Tannerille vielä samana iltana, vain hieman ennen puoltayötä. Tiedotteen mukaan länsivaltat olivat pyytäneet tänään Suomen hallituksen pyynnöstä ruotsalaisilta lupaa läpimarssiin. Lupaa ei myönnettäisi, eikä Ruotsin kanta tulisi siitä muuttamaan. Tanner huomautti Sahlinille välissä, että toistaiseksi Suomi ei ollut tehnyt länsivalloille virallista avunpyyntöä. Sahlin ilmoitti myös, että Neuvostoliitto ei ollut reagoinut Suomen vastaukseen ja oli mahdollista, että mitään vastausta ei tulisi saamaan. Lopuksi muistutettiin, että Tanner ei ollut vielä kukaan vastannut mitään Güntherin kysymykseen toisen lauseen lisäämisen suhteen. Keskustelu päättyi kuitenkin jälleen Tannerin voimatta antaa kysymykseen lopullista vastausta.²⁵⁷ Suomen hallitus häilyi edelleen eri vaihtoehtojen välillä. Länsivaltojen edustajat olivat jatkuvasti supistaneet apujoukkojen määrää, eikä apu tuntunut enää yhtä houkuttelevalta kuin aiemmin.²⁵⁸

Maalikuun 3. päivänä hallituksen enemmistö oli palannut takaisin rauhanlinjalle ja odotti kuumeisesti Neuvostoliiton vastausta. Tannerin soitettua Günthe-

²⁵⁶ Soikkanen 1977, 42, 44; Jakobson 1979, 384.

²⁵⁷ RA, Telefonmeddelande från utrikesrådet Söderblom den 2 mars 1940 kl. 23.10 till Sahlin, HP 1 Af, Kansio 106; Katso myös Tanner 1979, 272; Boheman 1964, 105.

²⁵⁸ Soikkanen 1977, 44-43.

rille selvisikin, että Günther ja Kollontay olivat päättäneet olla lähettämättä Suomen vastausta Moskovaan. He olivat katsooneet, että Suomen asenne olisi voitu tulkita kielteiseksi. Tanner ilmoitti Güntherille, että Suomi olisi valmis aloittamaan neuvottelut, jos Viipurin ja Sortavalan kaupungit jätettäisiin pois vaatimusten joukosta.²⁵⁹ Myöhemmin iltapäivällä Sahlin ilmoitti puhelimitse Tannerille Güntherin toimittaneen viestin Moskovaan. Siinä ilmoitettiin Suomen olevan valmis luovuttamaan Hankoniemen ja hyväksymään ohjelman kahta kaupunkia lukuun ottamatta. Suomalaiset jäivät nyt odottamaan Neuvostoliiton seuraavaa siirtoa.²⁶⁰

Suomen ja Neuvostoliiton rauhantunnustelut ja länsivaltojen apu olivat luonnollisestikin pääpuheenaihe Helsingin diplomaattipiireissä. Sahlin välitti Ruotsiin Wijkmanin ja Italian lähetystön edustajan keskustelun. Wijkmanin mukaan Italian edustaja oli ollut yhteydessä päämajaan ja hän arvioi Mannerheimin, englantilaissympatioistaan huolimatta, olevan rauhan kannalla. Italian edustajan mukaan erityisesti Ranska oli Suomeen tehtävän intervention kannalla. Englanti sen sijaan epäröi, mutta oli viime aikoina korottanut tarjoustaan. Suomalaiset pelasivat nyt korkeilla panoksilla, mutta Italian edustaja myönsi länsivaltojen tarjouksen antavan Suomelle rauhantunnusteluissa psykologista taustatukea.²⁶¹ Muutamaa päivää myöhemmin Sahlin raportoi kuulleensa luotettavasta lähteestä, että Suomi ei ollut vieläkaan tehnyt virallista avunpyyntöä, mutta ”piti ovea raollaan”.²⁶²

Maaliskuun 5. päivänä Suomen hallitus päätti lähettää Moskovaan viestin, jonka mukaan Suomi oli periaatteessa valmis hyväksymään Neuvostoliiton ehdot. Suomen vastauksen viivästyessä länsivallat suostuivat lykkäämään avun pyytämisen ajankohtaa 12. päivään. Tämä sopi suomalaisille, jotka ajattelivat sitä voitavan käyttää apuna neuvotteluissa.²⁶³ Maaliskuun 6. päivänä Neuvosto-

²⁵⁹ Soikkanen 1977, 43-44; Katso myös Tanner 1979, 275-276.

²⁶⁰ RA, Telefonmeddelande från utrikesrådet Söderblom den 3 mars 1940 kl. 15.50 till Sahlin, HP 1 Af, Kansio 106; Katso myös Tanner 278.

²⁶¹ RA, Sahlin-Söderblom 5.3.1940, HP 1 Af, Kansio 107.

²⁶² RA, Sahlin-Söderblom 7.3.1940, HP 1 Af, Kansio 107.

²⁶³ Soikkanen 1977, 45; Jakobson 1979, 386.

liitto ilmoitti olevansa valmis käynnistämään neuvottelut Suomen hallituksen kanssa, minkä jälkeen hallitus teki päätöksen rauhanvaltuuskunnan lähettämisestä Rytin ja Paasikiven johdolla Moskovaan. Valtuuskunnan 8. maaliskuuta eteensä saamat vaatimukset olivat suomalaisille järkytys ja ne ylittivät huomattavasti etukäteen ilmoitetut ehdot.²⁶⁴

Sahlin sähkötti heti 9. maaliskuuta tiedon Neuvostoliiton tiukentuneista vaatimuksista Ruotsiin ja kertoi Tannerin olevan niiden johdosta kauhuissaan. Tanner toivoi Ruotsilta ja Norjalta apua Neuvostoliiton painostamisessa. Samalla ulkoministeri ilmoitti, että länsivaltojen apu ei ollut vielääkään lopullisesti pois suljettu ja että Suomi tekisi päätöksensä muutaman päivän sisällä.²⁶⁵ Tanner soitti pian tämän jälkeen Güntherille, joka näytti vielä tässä vaiheessa uskovan, että Neuvostoliitto helpottaisi vaatimuksiaan neuvottelujen edetessä.²⁶⁶ Myöhemmin samana päivänä Sahlin kirjoitti Suomen tapahtumista vielä tarkennetun raportin. Hän tiesi myös kertoa Svinhufvudin matkustaneen Saksaan. Tanner kertoi Sahlinille Svinhufvudin jatkavan Saksasta matkaansa Italiaan, jonne tämä oli menossa terveydellisistä syistä. Hän myönsi kuitenkin, että entinen presidentti halusi vielä kerran vedota saksalaisiin, joskin oli epätodennäköistä, että Saksa muuttaisi kantaansa. Myös Pakaslahti oli selvittänyt Wijkmanille, että Saksa ei ollut osoittanut mitään muutosta suhtautumisessaan Suomeen.²⁶⁷

Suomen ja Neuvostoliiton neuvotteluyhteys sai länsivallat jälleen liikkeelle ja ne korottivat avuntarjousta. Mutta Neuvostoliitto ei tinkinyt vaatimuksistaan, vaikka Suomen edustajat yrittivät Moskovassa käyttää apunaan myös länsivaltojen tarjousta.²⁶⁸ Maaliskuun 11. päivänä Neuvostoliiton ehdoista järkyttynyt Suomen hallitus otti vielä kerran yhteyttä Ruotsiin. Erityisesti presidentti Kallio oli sitä mieltä, että Suomen täytyi saada Ruotsilta virallinen vastaus, jossa maa kieltäytyi sallimasta kauttakulkua ja varmistaa näin selusta, "ettemme

²⁶⁴ Soikkanen 1977, 45-46; Jakobson 1979, 388-389.

²⁶⁵ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 9.3.1940 kl. 21.40 till UD, HP 1 Af, Kansio 107; Katso myös Jägerskiöld 1976, 189.

²⁶⁶ Tanner 1979, 310-311.

²⁶⁷ RA, Sahlin-Söderblom 9.3.1940, HP 1 Af, Kansio 107.

²⁶⁸ Soikkanen 1977, 56; Jakobson 1979, 388.

vihollisen pelosta ole taipuneet”. Tanner pyysi Sahlina välittämään Ruotsiin seuraavat kysymykset: Voisiko Ruotsin hallitus sallia englantilaisten ja ranskalaisten joukkojen läpimarssin ja voisivatko Suomi ja Ruotsin muodostaa sodan jälkeen yhdessä puolustusliiton? Vastaus ensimmäiseen kysymykseen oli odotetusti kielteinen. Ruotsi vetosi jälleen suursodan uhkaan. Puolustusliiton mahdollisuutta ei sen sijaan tyrmätty suoraan, vaan Ruotsin hallitus ilmoitti olevansa valmis harkitsemaan mahdollisuutta.²⁶⁹ Sodan jälkeen keskustelua puolustusliiton mahdollisuudesta jatkettiin. Mitään päätöstä asiassa ei tosin saatu aikaiseksi.²⁷⁰

Suomen hallitus ei koskaan esittänyt virallista avunpyyntöä länsivalloille, vaan katsoi parhaaksi solmia rauhan Neuvostoliiton kanssa.²⁷¹ Tämä johtui paitsi Ruotsin ja Norjan kielteisestä suhtautumisesta läpimarssiin, myös interventio-suunnitelmien epämääräisyydestä ja hitaudesta. Ajateltiin, että apu tulisi liian myöhään ja olisi määrältään riittämätön. Lisäksi rintamatilanne vaati maaliskuussa pikaisen rauhan solmimista.²⁷² Kriittisistä puheenvuoroista huolimatta myös eduskunta hyväksyi rauhan lähes yksimielisesti.²⁷³ Teoksessaan *Apu jota ei pyydetty* vuodelta 1972 Nevakivi esittää, että liittoutuneiden ensisijaisena kohteena olivat Ruotsin malmikentät. Suomen avustaminen tuli vasta toisella sijalla. Vaikkei voida tietää, mitä olisi tapahtunut, jos Suomi todella olisi pyytänyt apua, saattoi hallituksen päätös tässä valossa olla oikea.²⁷⁴ Tämä teos keskittyi lähinnä Englannin ja Ranskan Suomen-politiikkaan. Teoksen uudessa,

²⁶⁹ RA, Telegram i chiffer från Kungl. Maj:ts Beskickning 11.3.1940 kl. 17.47 till UD & Telegram i chiffer från UD 11.3.1940 till svenske minister i Helsingfors, n:o 06, HP 1 Af, Kansio 107; KA, Väinö Tannerin kokoelma: Kansio 28, muistiinpanoja Väinö Tannerin ja Ruotsin lähettiläs Sahlinin kanssa käydyistä neuvotteluista 11.3.-12.3.1940; Katso myös Boheman 1964, 107; Wahlbäck 1968, 420; Paa-volainen 1989, 151, 157.

²⁷⁰ Tarkemmin aiheetta on käsitellyt Ohto Manninen teoksessaan *Toteutumaton valtioliitto*. Katso Manninen 1977, 9-13.

²⁷¹ Heikki Ylikangas esittää tosin teoksessaan *Tulkintani talvisodasta*, että Suomen hallitus taipui rauhaan sen sisäpiirin saatua sodan loppuvaiheessa Kivimäen välityksellä saksalaisilta vihjeen, jonka mukaan Saksa tulisi uuden sodan syttyessä Suomen avuksi ja auttaisi suomalaisia saamaan menetetyt alueet takaisin korkojen kera. Siksi solmittu rauha nimettiin suoraan välirauhaksi. Katso Ylikangas 2001, 201-202.

²⁷² Nevakivi 2000, 9, 346, 349.

²⁷³ Wirtanen 1967, 33-34.

²⁷⁴ On tosin myös esitetty, että suomalaisille olisi jo talvisodan aikana käynyt selväksi, että länsivaltojen intervention tarkoituksena oli estää ruotsalaisen malmin päätyminen Saksaan. Katso Ylikangas 2001, 213-214; Nevakivi 2000, 203-204.

laajennetussa versiossa, johon mukaan on otettu myös Yhdysvaltojen Suomenpolitiikka, Nevakivi kirjoittaa, että Yhdysvallat, näennäisistä sympatioistaan huolimatta, suhtautui koko talvisodan ajan Suomeen nihkeästi ja päinvastoin avusti Neuvostoliittoa. Yhdysvallat katsoi, että sen päävihollinen oli Saksa, ei Neuvostoliitto. Maan johto halusi säästää sotatarvikkeensa Ranskalle ja Englannille Saksan vastaiseen sotaan. Tästä nimi *Apu jota ei annettu*. Myös Englanti pyrki viimeiseen asti välttämään konfliktia Neuvostoliiton kanssa, eikä ollut valmis tehokkaasti avustamaan Suomea ennen kuin vasta sodan lopulla.²⁷⁵

Rauha allekirjoitettiin 13. maaliskuuta. Suomen oli rauhanteossa luovutettava Neuvostoliitolle suurin osa Karjalaa, joukko Suomenlahden saaria, Kuusamon ja Sallan alueita sekä osa Kalastajansaarentoa. Lisäksi Hankoniemi annettiin vuokralle 30 vuodeksi. Ankarat ehdot tekivät rauhasta katkeran surujuhlan, eikä monikaan ajatellut, että uusi raja olisi lopullinen.²⁷⁶ Rauhanehdot järkyttivät myös ruotsalaisia ja moni oli syvästi pahoillaan Suomen kohtalosta.²⁷⁷ Ei ole epäilystäkään, etteikö myös Sahlin olisi ajatellut näin. Hän kirjoitti raskaiden rauhanehtojen tulleen Suomen kansalle yllätyksenä. Liput oli vedetty puolitankoon, eikä kauan kaivattu rauhantila tuntunut lohduttavan juuri ketään. Ankarat rauhanehdot synnyttivät katkeruutta Ruotsia kohtaan. Tanner oli ilmaissut julkisesti kantavansa kaunaa sen johdosta, että Suomi oli jätetty yksin. Mannerheim oli Suomen armeijalle pitämässään puheessa katsonut Ruotsin ja Norjan pettäneen Suomen, koska nämä ei sallineet apujoukkojen kauttakulkua. Sahlin epäili kuitenkin tunteiden tasoittuvan, kunhan aikaa kuluisi.²⁷⁸ Muutamaa päivää myöhemmin Tanner ja Mannerheim pahoittelivatkin lausuntojensa jyrkkyyttä. Tanner pyysi Sahlinia välittämään Tukholmaan viestin, jonka mukaan Suomessa oltiin syvän kiitollisia Ruotsin sille sodan aikana antamasta avusta.²⁷⁹

²⁷⁵ Nevakivi 2000, 312, 319, 322-323.

²⁷⁶ Katso esim. Kallenautio 1985, 210-211; Soikkanen 1977, 56-57.

²⁷⁷ Johansson 1973, 186.

²⁷⁸ RA, Sahlin-Günther 14.3.1940, HP 1 Af, Kansio 107.

²⁷⁹ RA, Sahlin-Söderblom 16.3.1940, HP 1 Af, Kansio 107.

Suomen johtomiesten pitäytyessä Suomen kamaralla Sahlin palasi vanhaan rooliinsa – välittäjäksi Suomen ja Ruotsin ulkoministeriöiden välille. Tosin myös Erkko hoiti Tukholmassa menestyksellisesti samaa välitystehtävää. Eri-tyisen tiiviisti Sahlin oli sodan loppuvaiheessa yhteydessä Tanneriin. Suomen ulkoministeri näyttää kertoneen Sahlinille melko avomielisesti, mitkä Suomen suunnitelmat – esimerkiksi länsivaltojen avun suhteen - kulloinkin olivat. Tämä tosin sillä varauksella, että Suomen johto ei aina ollut yksimielinen, eikä Tanner eri vaihtoehtojen kanssa tasapainoillessaan aina itsekään tiennyt, millainen toiminta olisi johtanut Suomen kannalta parhaaseen lopputulokseen. Näin ollen osa Sahlinin saamasta tiedosta oli luonteeltaan varsin epätarkkaa. Sahlinin raportit säilyttivät puolestaan informatiivisen luonteensa. Ilmeisesti Sahlin piti tiedonvälitystä edelleen tärkeimpänä tehtävänä, eikä edes yrittänyt olla jotain muuta.

6. Päätäntö

Ei ollut yhdentekevää, millaisesta lähteestä tieto oli saatu. Tieto voitiin jakaa nimenomaan alkuperän perusteella kolmeen ryhmään: yleiseen tietoon, sisäpiirin tietoon ja luottamukselliseen tietoon. Joskin erityisesti kaksi viimeksimainittua saattoivat joissakin tapauksissa mennä päällekkäin. Lähetystön lehdistöavustaja keräsi tietoa Suomen sanomalehdistä, jotka kertoivat lähinnä Suomen mielialpideilmastosta. Tähän ns. yleisen tiedon piiriin voitiin laskea myös suomalaisten johtomiesten puheet ja kaikki julkiset tiedonannot – yleensä se tieto, joka oli kaikkien saatavilla. Se, mikä tästä suuresta tietomäärästä oli olennaista ja käyttökelpoista oli Sahlinin käsissä. Jopa aivan tavallisen kadunmiehen mielialpide heijasti asemamaan sen hetkisiä mielialoja.

Sisäpiirin tiedosta vastasivat muiden ulkovaltojen lähettiläät. Helsingin diplomaattipiireissä liikkui kuitenkin monenlaisia huhuja, eivätkä diplomaattien näkemykset aina osuneet oikeaan. Kaikkein arvokkain, ns. luottamuksellinen tieto saatiin Suomen virallisilta edustajilta ja maan ulkoministeriöstä, vaikkei,

kuten tutkimus osoittaa, edes Suomen ulkoministeri ollut aina ajan tasalla. Sahlin oli lähetystön henkilökunnasta se, joka hoiti yhteyksiä Ruotsiin, vieraili Suomen ulkoministerin luona ja toimi linkkinä Suomen ja Ruotsin välillä, kun taas va. asiainhoitaja Wijkman hankki tietoa Helsingin diplomaattipiireistä. Sotilasasiamies Kempff keräsi puolestaan tietoa sotilaspiireistä. Tämä lähetystön sisäinen roolijako ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteivät tehtävät olisi joskus voineet mennä ristiinkin.

	Suomi	Ruotsi
Yleinen tieto	Sanomalehdet, puheet, ym. julkiset tiedonannot ja tilaisuudet STT	Sanomalehdet, puheet, ym. julkiset tiedonannot
Sisäpiirin tieto	Muiden ulkovaltojen edustajien näkemykset, Sotilasedustajat jne.	Muista Ruotsin lähetystöistä välitetty tieto
Luottamuksellinen tieto	Hallitus, Ulkoministeriö (UM), Ulkoministeri ja ulkoministeriön poliittisen osaston johtaja	Hallitus, Ulkoministeriö (UD), Ulkoministeri ja ulkoministeriön poliittisen osaston johtaja

Sahlinin nimitys Ruotsin Helsingin lähettilääksi maaliskuussa 1939 tapahtui lyhyellä varoitusajalla. Ilman edeltäjänsä äkillistä kuolemaa Sahlin tuskin olisi päätenyt Suomeen. Hänen ominta alaansa olivat kauppapolitiikka ja erilaiset kansainväliset neuvottelutehtävät, eikä Ruotsin itäinen naapurimaa ollut sattunut hänen reittinsä varrelle kuin muutaman kerran aikaisemmin. Nimitys osoitti kuitenkin, että hän oli ruotsalaisten mielestä käytettävissä olevista virkamiehistä sillä hetkellä tehtävään paras vaihtoehto. Sahlinin lähettiläskauden alussa hänen kytköksensä suomalaisiin tai muiden ulkovaltojen diplomaattei-

hin olivat vielä melko vähäisiä, mutta on ymmärrettävää, että uuteen toimeen ja maahan sopeutuminen vei aikansa. Ulkoministeri Erkkoon Sahlin oli sen sijaan tiiviisti yhteydessä melkein heti lähettiläskautensa alkumetreiltä alkaen ja Erkosta muodostuikin pian hänen tärkein tietolähteensä Suomessa. Sahlin kävi Erkon kanssa pitkiä luottamuksellisia keskusteluja Suomen tilanteesta ja välitti tietonsa Ruotsiin. Sahlinin raportit olivat luonteeltaan informatiivisia, eikä hän juurikaan katsanut asiakseen etsiä vaihtoehtoja Erkon näkemyksille.

Kevätkesän keskeisimmäksi kysymykseksi nousi Suomen rooli Neuvostoliiton ja länsivaltojen Moskovassa käymissä neuvotteluissa. Aihe herätti Suomessa lehdistön mielenkiinnon ja sai näin ollen runsaasti palstatilaa Sahlinin raporteissa. Erkko pyrki Englantia painostamalla varmistamaan, ettei Suomea vedettäisi mukaan neuvotteluihin. Kesällä Ruotsi suoritti Lontoossa Suomen asian puolesta *démarchen*, mitä edelsi tiivis yhteydenpito Erkon, Sandlerin ja Sahlinin kesken. Näinä viikkoina Sahlin lunasti lopullisesti paikkansa tiedonvälittäjänä Erkon ja Sandlerin välillä. Hänen toimenkuvansa muotoutui tulevaisuudessaakin pitkälti tämän roolin ympärille.

Kesän kallistuessa syksyyn tilanne Euroopassa kiristyi. Saksa ja Neuvostoliitto solmivat elokuussa hyökkäämättömyyssopimuksen ja vain muutamaa viikkoa myöhemmin Saksa hyökkäsi Puolaan. Vaikka Erkko vakuutti Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden olevan paranemaan päin, sai Sahlin toimia välittäjänä kysymyksissä, joissa käsiteltiin Suomen ja Ruotsin sotilaallista yhteistyötä ja Suomen aseapua. Tämä ei kuitenkaan saanut Sahlinin korvissa hälytyskelloja soimaan, vaan Erkon tavoin hän uskoi rauhantilan jatkuvan. Syksyllä Neuvostoliitto vaati Baltian mailta sotilastukikohtia ja lokakuussa tuli Suomenkin vuoro. Moskovan neuvottelujen aikana Sahlinin rooli muuttui aiempaa tärkeämmäksi. Hän toimi edelleen tiedonvälittäjänä Suomen ja Ruotsin välillä, mutta sai nyt entistä nopeammin luottamuksellista tietoa Suomen tilanteesta. Helsingissä olevista ulkovaltojen lähettiläistä juuri Sahlinia informoitiin tarkimmin neuvottelujen kulusta. Sahlin oli kuitenkin liian lähellä Erkkoa ottaakseen huomioon niitä vähemmistössä olevia mielipiteitä, jotka varoittivat ulko-

ministerin harjoittaman politiikan vievän Suomea kohti konfliktia. Näin ollen talvisota tuli Sahlinille täytenä yllätyksenä. Vielä aivan sodan alla hän raportoi Ruotsiin Neuvostoliiton toimien olevan vain uusi käänne maan harjoittamassa hermosodassa.

Sodan syttyminen ei tuonut suurta muutosta Sahlinin rooliin. Sodan alkuvaiheessa Sahlin jäi kuitenkin sivuun ulkopoliittikan polttopisteestä. Hänen suhteensa Tanneriin jäi etäiseksi, eikä hän saanut enää samassa määrin luottamuksellista tietoa Suomen tilanteesta, vaan keskittyi suomalaisten tuntojen kuvaukseen. Myöhemmin hänen toimenkuvansa rakentui pitkälti Ruotsin avun ja materiaalitoimitusten ympärille. Vaikka Erkon lähtö supisti Sahlinin saamaa hallitustason tietomäärää, voidaan sen ajatella laajentaneen Sahlinin tietoverkosta. Hän oli aiempaa useammin tekemisissä muiden hallituksen jäsenten ja erityisesti pääministeri Rytin kanssa. Tärkeissä ja kiireellisissä asioissa Suomen johto oli kuitenkin suoraan yhteydessä ruotsalaisiin kollegoihinsa. Tammikuun lopulla Tukholman kautta saatu neuvotteluyhteys johti todennäköisesti osaltaan siihen, että Tanner halusi itse matkustaa Ruotsiin neuvottelemaan Suomen avusta ja rauhanehdoista. Sodan loppuvaiheessa Sahlin ja Tannerin suhde tiivistyi ja Sahlin oli aiempaa useammin yhteydessä juuri Suomen ulkoministeriin. Keskeisimpiä kysymyksiä Sahlinin ja Tannerin keskusteluissa olivat Neuvostoliiton rauhanehdot ja länsivaltojen mahdollinen Suomen apu. Tosin tällöinkin lähettiläs toimi yleensä ulkoministeri Güntherin viestinviejänä.

Suomea kohtaan tuntemistaan sympatioista huolimatta Sahlin ei kertaakaan asettanut Ruotsin harjoittamaa politiikkaa kyseenalaiseksi. Olihan hän Ruotsin virallinen edustaja ja sitä paitsi Ruotsin ulkoministeriölle erittäin kuuliainen. Hän ei myöskään suhtautunut kriittisesti samaansa tietoon, vaan katsoi tärkeimmäksi tehtäväkseen välittää sen mahdollisimman pikaisesti Ruotsiin joko ulkoministerille tai poliittisen osaston päällikölle. Näistä Günther sai yleensä lehdistökatsaukset ja Söderblom muun postin. Sahlin ei myöskään näytä useiden muiden maiden lähettiläiden tavoin ajaneen intohimoisesti oman maansa etua, joskin oli selvää, että Suomen Ruotsi-kuva ja suomenruotsalaiset olivat

lähellä hänen sydäntään. Voimakkaita mielipiteitä tai jyrkkiä kannanottaja hänen raporteistaan oli muutoinkin turha hakea. Hänen toiminnastaan ei näytä löytyvän mitään, mikä kiinnittäisi huomion, ei suurta virhettä, muttei myöskään mitään erityisen huomionarvoista. Ruotsin ulkoministeriön ja suomalaisten näkökulmasta hän lienee suoriutunut diplomaattiajastaan kelpollisesti. Koska tässä työssä keskitytään vain Sahlinin ensimmäiseen Suomen-vuoteen olisi hänen lähettiläskautensa loppuaikansa mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde. Tuntuu kuitenkin epätodennäköiseltä, että jatkotutkimus ratkaisevasti muuttaisi tässä työssä saatua näkemystä Sahlinin roolista ja toimenkuvasta.

Lähteet

1. Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Ulkomainen edustus Suomessa, Valpo II, Kansio 95, Diplomatia.

Väinö Tannerin kokoelma: Kansio 28, muistiinpanoja Väinö Tannerin ja Ruotsin lähettiläs Sahlinin kanssa käydyistä neuvotteluista 11.3.-12.3.1940

Ruotsin ulkoministeriön arkisto, Tukholma (UD)

Kungl. Utrikesdepartementet, Avd. P, Grupp. 1, Sahlin Stig 1925-1964/1 ja 1962 ~ 11/6 63/2.

Ruotsin valtionarkisto, Tukholma (RA)

Politik allmänt Finland, UD, 1920 års dossiers system, HP 1 Af, Kansiot 89-107.

Ulkoministeriön arkisto, Helsinki (UM)

UM, Signum 6 O (2), Kohde: Ruotsi, Stig Sahlin 1939-1941.

Suomalaiset kunniamerkit ja arvonimet: UM, Ryhmä 49, Osasto C.

2. Kirjallisuus

Brown & Duguid 2000: Brown, John Seely & Duguid, Paul, The Social Life of Information. Boston, Massachusetts.

Carlgren 1973: Carlgren, Wilhelm M., Svensk utrikespolitik 1939-1945. Stockholm.

Carlgren 1991: Carlgren, Wilhelm M., Karl Ivan Westman Ruotsin lähettiläänä Helsingissä 1941-1942. Teoksessa Hentilä, Seppo & Turja, Timo (toim.), Poliittinen historia, Suomi ja muut, s. 93-103. Jukka Nevakiven 60-vuotisjuhlakirja. Oulu.

- Ginzburg 1996:** Ginzburg, Carlo, Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Tampere.
- Haapala 1989:** Haapala, Pertti, Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Jyväskylä.
- Henriksson 1940:** Henriksson, Fritz, Sveriges utrikestjänst av Fritz Henriksson. Teoksessa Nicolson Harold, Handbok i diplomati, s. 211-220. Stockholm.
- Jakobson 1979:** Jakobson, Max, Diplomaattien talvisota. Suomi maailmanpolitiikassa 1938-1940. 5p. Juva.
- Johansson 1973:** Johansson, Alf, Finlands sak. Svensk politik och opinion under vinterkriget 1939-1940. Stockholm.
- Johansson 1984:** Johansson, Alf, Per Albin och kriget. Samlingsregeringen och utrikespolitiken under andra världskriget. Stockholm.
- Julkunen 1975:** Julkunen, Martti, Talvisodan kuva. Ulkomaisten sotakirjeenvaihtajien kuvaukset Suomesta 1939-1940. Forssa.
- Jussila, Hentilä & Nevakivi 1996:** Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka, Suomen poliittinen historia 1809-1995. Juva.
- Jääskeläinen 1977:** Jääskeläinen, Mauno, Keskustan ja vasemmiston yhteistyö. Teoksessa Valtioneuvoston historia 1917-1966, osa I, s. 559-618. Helsinki.
- Kallenautio 1985:** Kallenautio, Jorma, Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917-1955. Helsinki.
- Kostiainen 1994:** Kostiainen, Auvo, Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista. Teoksessa Koivunen, Mari & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja, s.12-27. Turku.
- Lönnroth 1959:** Lönnroth, Erik, Den svenska utrikespolitikens historia V, 1919-1939. Stockholm.
- Manninen 1977:** Manninen, Ohto, Toteutumaton valtioliitto. Suomi ja Ruotsi talvisodan jälkeen. Rauma.
- Nevakivi 1988:** Nevakivi, Jukka, Ulkoasiainhallinnon historia 1918-1956. Helsinki.
- Nevakivi 2000:** Nevakivi, Jukka, Apu jota ei annettu. Länsivallat ja Suomen talvisota 1939-1940. Juva.

- Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993:** Nevakivi, Jukka, Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri, Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen. Loimaa.
- Paasivirta 1992:** Paasivirta, Juhani, Suomi ja Eurooppa 1939-1956. Sotien ja murren ajanjakso. Hämeenlinna.
- Peltonen 1999:** Peltonen, Matti, Mikrohistoriasta. Tampere.
- Rautkallio 1990:** Rautkallio, Hannu, Talvisodan Erkkö ja amerikkalaiset yhteydet. Juva.
- Renvall 1983:** Renvall, Pentti, Nykyajan historiantutkimus. Juva.
- Soikkanen 1994:** Soikkanen, Timo, Biografinen tutkimus. Teoksessa Koivunen, Mari & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja, s.58-64. Turku.
- Soikkanen 1977:** Soikkanen, Hannu, Sota-ajan valtioneuvosto. Teoksessa Valtioneuvoston historia 1917-1966, osa II, s. 5-242. Helsinki.
- Suomen diplomaattiset suhteet ulkovaltoihin 1918-1990 1991:** Suomen diplomaattiset suhteet ulkovaltoihin 1918-1990, Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Helsinki.
- Suomen kansanedustuslaitoksen historia 1980:** Suomen kansanedustuslaitoksen historia, kahdeksas osa. Eduskunnan historiakomitea. Helsinki.
- Suomi 1989:** Suomi, Juhani, Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1937-1939. 2p. Keuruu.
- Svenska män och kvinnor 1949:** Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok 6, P-Sheldon. Stockholm.
- Svensk uppslagsbok 1957:** Svensk uppslagsbok. Andra omarbetade och utvidgade upplagan, band 25, sadok-sjäare. Malmö.
- Sveriges statskalender 1939:** Sveriges statskalender med bihang 1939. Utgiven efter Kungl. Maj:ts någigste förordnade av dess vetenskapsakademi. Uppsala och Stockholm.
- Tommila & Roiha 1976:** Tommila, Päiviö & Roiha, Juhani (toim.), Sosiaalishistoria ja sen tutkimus. Turku.
- Wahlbäck 1968:** Wahlbäck, Krister, Veljeys veitsenterällä. Suomen-kysymys Ruotsin politiikassa 1937-1940 (suomennettu versio teoksesta Finlandsfrågan i svensk politik 1937-1940). Porvoo.

Wijk 1990: Wijk, Johnny, Cencur- och propagandaministeriet. En översikt av Informationsstyrelsens verksamhet 1940-1945 utifrån dess efterlämnade arkiv. Historisk tidskrift 1990:1.

Wirtanen 1967: Wirtanen, Atos, Salaiset keskustelut. Eduskunnan suljettujen istuntojen pöytäkirjat 1939-1944. Lahti.

Ylikangas 2001: Ylikangas, Heikki, Tulkintani talvisodasta. Juva.

3. Muistelmat ja elämäkerrat

Blücher 1950: Blücher, Wipert von, Ödesdigra år. Diplomatiska minnen från Finland 1935-1944. Helsingfors.

Boheman 1964: Boheman, Erik, På vakt. Kabinetssekreterare under andra världskriget. Stockholm.

Brotherus 1973: Brotherus, Heikki, Eljas Erkko, legenda jo eläessään. Porvoo.

Gripenberg 1959: Gripenberg, G. A., En beskickningschefs minnen. 1 Finland i världskriget 1939-1940. 2 uppl. Helsingfors.

Hägglöf 1972: Hägglöf, Gunnar, Möte med Europa. Paris – London – Moskva – Genève – Berlin 1926-1940. Stockholm.

Jägerskiöld 1976: Jägerskiöld, Stig, Talvisodan ylipäällikkö. Sotamarsalkka Gustaf Mannerheim 1939-1941. Keuruu.

Möller 1990: Möller, Yngve, Rickard Sandler – Folkbildare - utrikesminister. Stockholm.

Paasikivi 1986: Paasikivi, J. K., Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939-1941. 5p. Juva.

Paavolainen 1989: Paavolainen, Jaakko, Väinö Tanner, patriootti. Elämäkerta vuosilta 1937-1966, 4. Helsinki.

Pakaslahti 1970: Pakaslahti, Aaro, Talvisodan poliittinen näytelmä. UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä. 2p. Porvoo.

Polvinen 1995: Polvinen, Tuomo, J. K. Paasikivi - Valtiomiehen elämäntyö 3, 1939-1944. Juva.

Tanner 1950: Tanner, Väinö, Olin ulkoministerinä talvisodan aikana. Helsinki.